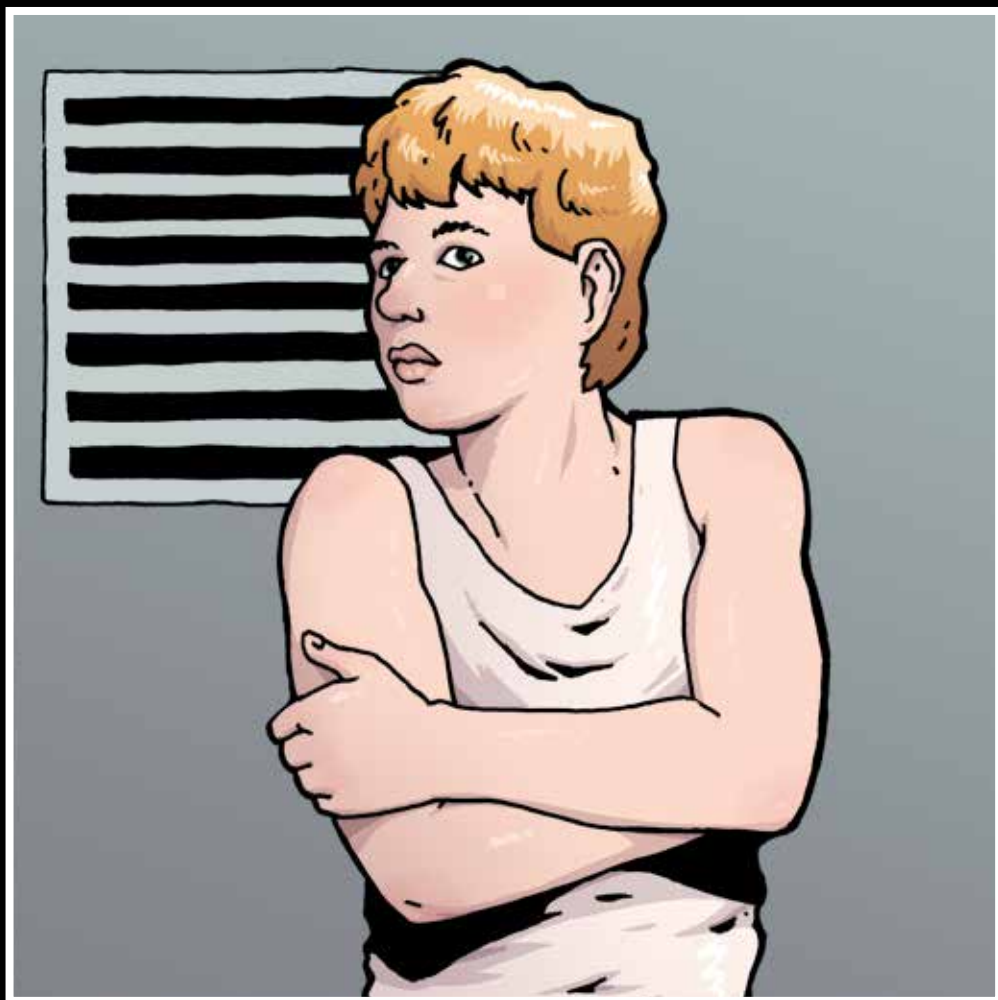
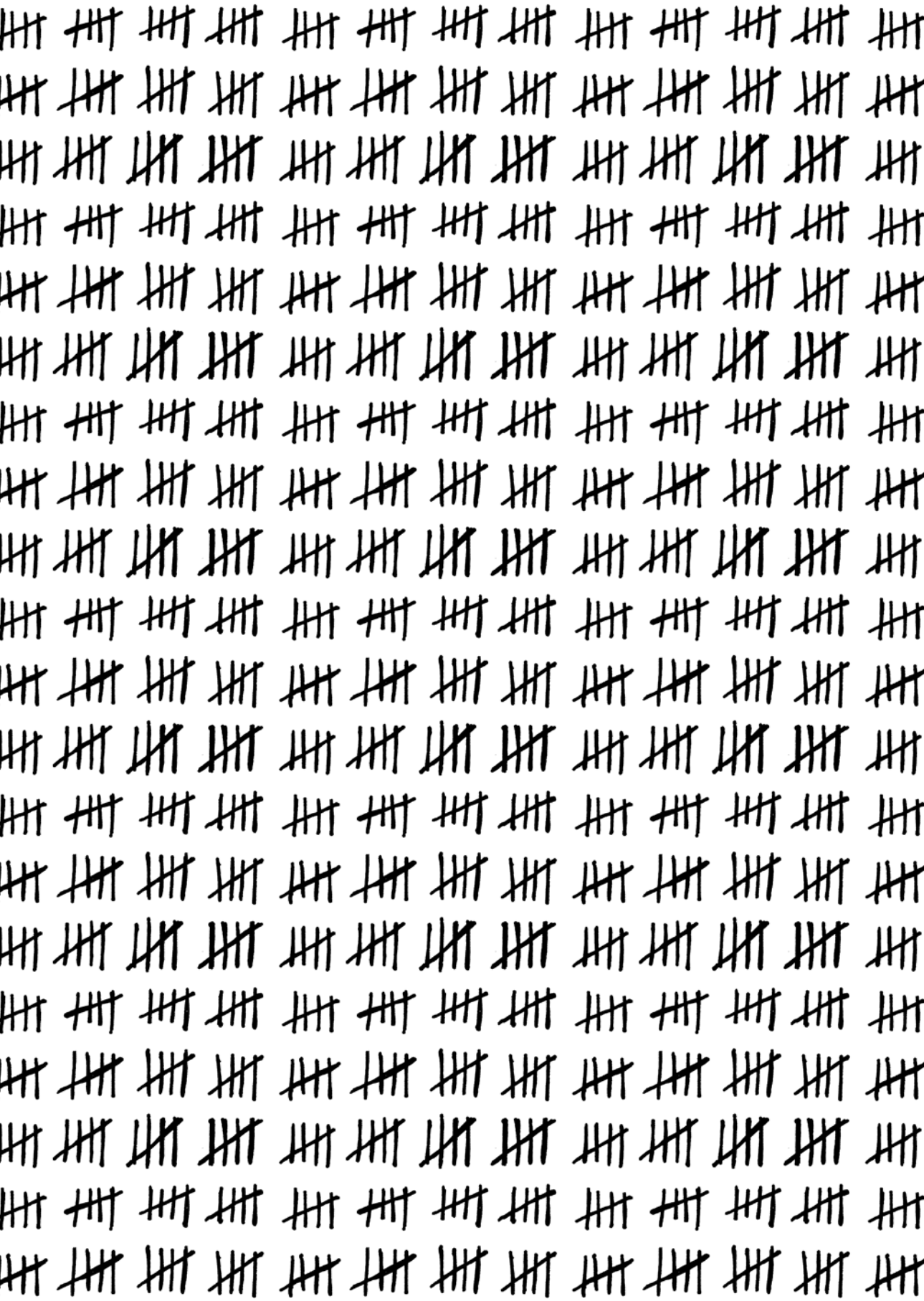

FRÅN INSIDAN

BARN OCH UNGDOMAR OM TILLVARON I ARREST OCH HÄKTE

INNEHÅLL

BARNOMBUDSMANNEN är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

BARNOMBUDSMANNEN HAR ORDET 3

METODEN 5

BARNKONVENTIONEN 8

SVERIGE 11

LAGEN 15

ENKÄTEN 18

GRANSKNINGEN 20

INTERVJU 25

INTERNATIONELLT 27

ISOLERING

FORSKNING || UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER || INTERVJU 32

TILLVARON I ARREST OCH HÄKTE

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER || ANALYS || INTERVJU 43

PERSONALENS BEMÖTANDE

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER || ANALYS || INTERVJU 62

FÖRHÖRSSITUATIONEN

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER || ANALYS || INTERVJU 79

SOCIALTJÄNSTEN

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER || ANALYS || INTERVJU 90

RÅD TILL FÖRBÄTTRING

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER 96

FÖRSLAGEN

BARNOMBUDSMANNEN FÖRESLÅR 100

BARNOMBUDSMANNENS ARBETE 2012 105

”ARRESTEN ÄR
RENA HELVETET”

AXEL

Serierna i denna rapport är baserade på det barn och unga har förmedlat i våra samtal.

FRÅN INSIDAN – barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte är utgiven av Barnombudsmannen, Stockholm 2013. ISBN 978-91-87448-81-2

BARNOMBUDSMANNEN, Box 22106, 104 22 Stockholm. Besök Norr Mälärstrand 6
Telefon 08-692 29 50, Fax 08-654 62 77, info@barnombudsmannen.se, www.barnombudsmannen.se

FLER EXEMPLAR kan beställas från: Fritzes, 106 47 Stockholm.
Telefon 08-598 191 90, Fax 08-598 191 91, order.fritzes@nj.se, www.fritzes.se

PRODUKTION: Grafisk form/layout: Caroline Roberts. Illustration: Fabian Göranson.
Redaktörer: Michael Masoliver och Karin Liljequist, JG Communication.
Tryck: Davidsons Tryckeri i Växjö. Papper: Munken Lynx/Munken Print White 15.

ARTIKEL 37:

Konventionsstaterna skall säkerställa att

- (a) inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Varken dödsstraff eller livstids fängelse utan möjlighet till frigivning får ådömas brott som begåtts av personer under 18 års ålder;
- (b) inget barn får olagligt eller godtyckligt berövas sin frihet. Gripande, anhållande, häktning, fängslande eller andra former av frihetsberövande av ett barn skall ske i enlighet med lag och får endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid;
- (c) varje frihetsberövat barn skall behandlas humant och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i dess ålder. Särskilt skall varje frihetsberövat barn hållas åtskilt från vuxna, om det inte anses vara till barnets bästa att inte göra detta och skall, utom i undantagsfall, ha rätt att hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök;
- (d) varje frihetsberövat barn skall ha rätt att snarast få tillgång till såväl juridiskt biträde och annan lämplig hjälp som rätt att få lagligheten i sitt frihetsberövande prövad av en domstol eller annan behörig, oberoende och opartisk myndighet samt rätt till ett snabbt beslut i saken.

ORDET

BARNOMBUDSMANNEN HAR

Fredrik Malmberg
Barnombudsman

”SVERIGE MÅSTE RESPEKTERA TORTYRKONVENTIONEN”

**”DU FÖRSÖKER BARA STANNA KVAR I DEN VERKLIGA
VÄRLDEN.”**

Så beskriver Daniel hur han påverkas av att hållas isolerad. En isolering som barn i Sverige utsätts för när de är frihetsberövade på grund av misstanke om brott.

I denna rapport till regeringen konstaterar Barnombudsmannen att Sverige systematiskt utsätter frihetsberövade barn för det som FN:s specialrapportör mot tortyr anser kan likställas med ”tortyr eller grym, omänsklig, förnedrande behandling”. Enligt rapportören strider isolering av minderåriga mot artikel 16 i FN:s tortyrkonvention samt artikel 7 i FN:s konvention om de medborgerliga och politiska rättigheterna.

Barnombudsmannen har i flera år lyssnat systematiskt på barn och unga i utsatta situationer. Vi har mött barn omhändertagna i samhällsvård och barn som blivit utsatta för våld och övergrepp i nära relationer. Barnen har ofta uttryckt en besvikelse över att omvärlden inte reagerat när de har signalerat att de behöver stöd och hjälp. Det är allvarligt på flera sätt. De barn som faller igenom skyddsnätet löper en ökad risk att hamna i utanförskap och kriminalitet.

Under det senaste året har Barnombudsmannen genomfört en granskning av hur de mänskliga rättigheterna respekteras när barn är misstänkta för brott och frihetsberövade. Som barn räknas enligt internationell rätt och svensk lag alla under 18 år.

Barnombudsmannen har besökt sammanlagt 13 polisarrester och häkten runt om i Sverige och ställt öppna frågor om vad som händer och vad man tänker när man är frihetsberövad som barn.

Berättelserna är inte möjliga att generalisera för alla barn som är frihetsberövade, men de bidrar till att identifiera brister. Med utgångspunkt från den kvalitativa studien har Barnombudsmannen genomfört kvantitativa kartläggningar som tidigare inte har gjorts i Sverige.

Mänskliga rättigheter reglerar förhållandet mellan staten och enskilda människor. De utgör en begränsning av statens makt över individen och slår samtidigt fast vissa skyldigheter för staten gentemot individen.

Ett barn som är misstänkt för brott riskerar att utsättas för repressalier, rättsövergrepp, skador och våld. Det är mot den bak-

**”BERÄTTELSENA
ÄR INTE MÖJLIGA
ATT GENERALISERA
FÖR ALLA BARN SOM
ÄR FRIHETSBERÖVADE,
MEN DE BIDRAR TILL
ATT IDENTIFIERA
BRISTER.”**

grunden som internationella konventioner ger ett starkt skydd för det brottsmisstänkta barnets mänskliga rättigheter:

- Barnet som är misstänkt för brott ska betraktas som oskyldigt tills motsatsen har bevisats.
- Barnet har rätt till anpassad information och till en offentlig försvarare vid förhör.
- Barnet får enbart frihetsberövas före rättegång som en sista utväg.
- Barnet som är frihetsberövat får inte isoleras.
- Barnet ska – om det är frihetsberövat före rättegång – vara frihetsberövat kortast möjliga tid och aldrig mer än 30 dagar.

FN:s barnrättskommitté granskar efterlevnaden av barnkonventionen. Kommittén har begärt uppgifter om det totala antalet barn under 18 år som sätts i polisarrest och den genomsnittliga tid som barnen är frihetsberövade. Uppgifter som Sverige inte har kunnat lämna eftersom regeringen inte begärt att polismyndigheterna för denna typ av statistik.

Denna brist på grundläggande uppföljning är anmärkningsvärd. Kontinuerlig uppföljning av uppgifter som rör frihetsberövade barn är en förutsättning för att de mänskliga rättigheter som barn har ska kunna upprätthållas. Jämförbara data som kan granskas bidrar till ökad öppenhet och minskad risk för rättsövergrepp samt ökar tilltron till rättsstaten.

På Barnombudsmannens begäran har samtliga polismyndigheter för första gången tagit fram dessa uppgifter. Under 2011 sattes barn i polisarrest vid 3 052 tillfällen.

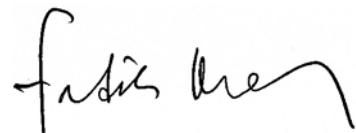
Vi har också kartlagt om polismyndigheterna har antagit riktlinjer för hur barn i arrest ska behandlas. Dessutom har Barnombudsmannen under ett år granskat nära nog samtliga häktesprotokoll som rör barn.

Den bild som ges i intervjuerna i arrest och häkte samt i de kompletterande studier vi har genomfört är helt oacceptabel. Vår granskning visar på systematiska och mycket långtgående brister i efterlevandet av frihetsberövade barns grundläggande mänskliga rättigheter.

Avslutningsvis vill jag rikta ett varmt tack till alla er som delat med er av hur det är att vara barn misstänkt för brott och frihetsberövad. Ni har bidragit med kloka tankar och nya insikter. Tack också till Kriminalvården och polismyndigheterna för ett gott samarbete.

I denna rapport lämnar vi förslag till regeringen på nödvändiga åtgärder.

Rapporten översätts i sin helhet och överlämnas till barnrättskommittén samt Europarådets och FN:s respektive tortyrkommittéer.

METODEN

SÅ HÄR GJORDE VI

FÖR ATT TA REDA PÅ HUR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER TILGODOSES FÖR BARN OCH UNGA SOM MISSTÄNKTS FÖR BROTT OCH HAR FRIHETSBERÖVATS ÄR DET VIKTIGT ATT LYSSNA PÅ DE FRÄMSTA EXPERTERNA, NÄMLIGEN BARNEN SJÄLVA.

Det finns lite forskning på området. Forskning har dessutom en tendens att vara tillbakablickande, och vi menar att det finns en poäng med att lyssna på barn och unga just när de befinner sig i situationen och uppmärksamma hur deras rättigheter tillgodoses. Vad fungerar bra och vad behöver förbättras?

Barnombudsmannen har mött 34 ungdomar som misstänks för brott och som har frihetsberövats. Samtliga ungdomar som medverkar i denna rapport har fingerade namn. Vi har besökt polis-arrester på sju orter och häkten på sex orter runt om i landet (samt genomfört en telefonintervju) för att få kunskap om hur samhället arbetar med barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Vi har pratat med ungdomarna enskilt. Vår ambition har varit att få en bild av vad som behövs för att i framtiden ge de barn och ungdomar som misstänks för brott bästa möjliga bemötande och sina mänskliga rättigheter tillgodosedda. Vi har inte gått in på skälen till varför de ungdomar som vi har mött har befunnit sig i arrest och häkte.

Vårt arbete har förankrats hos de högsta ledningarna inom Kriminalvården och Rikspolisstyrelsen.

För att få en fördjupad bild av tillvaron för barn som sitter i arrest och häkte har Barnombudsmannens medarbetare också intervjuat personal i olika befattningar, från ansvariga för verksamheten till ungdomshandläggare, vårdare och arrestvakter.

I våra samtal med personalen har vi bland annat intresserat oss för hur barn behandlas i jämförelse med vuxna. Finns det till exempel särskilda intagningsrutiner när man möter barn? Eller finns det särskild information riktad till barn?

Vi har också undersökt vad personalen har för utbildning om barn och deras rättigheter. Dessutom har vi gjort egna observationer på

plats för att få en uppfattning om den fysiska miljön för barn som vistas i arrest eller häkte.

ENKÄT TILL POLISMYNDIGHETERNA

För att få en övergripande bild av situationen i hela landet har vi skickat en enkät till landets polismyndigheter om hur deras riktlinjer för barn i arrest ser ut. Frågorna handlar bland annat om hur barnen behandlas, vilken information de får och vilken utbildning den personal som möter barnen har.

Samtliga 21 polismyndigheter i Sverige har besvarat enkäten. Den har besvarats av arrestföreståndare, poliskommissarier/polisinspektörer, jurister och avdelningschefer.

GRANSKNING AV HÄKTESPROTOKOLL

En viktig del av vårt arbete har bestått i att undersöka på vilka grunder barn häktas, vilken typ av brott de misstänks för och om de har restriktioner.

Kriminalvården har bistått oss med en lista över personnummer för personer födda 1993–1996 som varit intagna i häkte under perioden juli 2011 till och med juni 2012.¹ Med den som utgångspunkt har vi begärt ut häktningsframställan och häktesprotokoll från domstolarna² för de barn som suttit häktade under det andra halvåret 2011 och det första halvåret 2012. Totalt handlar det om 108 akter. Båda könen är representerade, men majoriteten är pojkar.

INSAMLING AV STATISTIK

Barnombudsmannen begärde under året in uppgifter från polismyndigheterna om hur många barn som placerats i arrest under år 2011. Polismyndigheternas redovisning av uppgifter till Barnombudsmannen har varit olika detaljrik. I ett första skede begärde Barnombudsmannen in uppgifter om antal unika personer under 18 år som satt i arrest i polisdistriktet under år 2011. Därtill begärde Barnombudsmannen uppgifter som gjorde det möjligt att se varför den unge placerats i arrest, det vill säga om det var på grund av gripande, anhållande, omhändertagande enligt lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. (LOB)³ eller för att personen väntade på att avvisas.

Det senare kravet var svårt för många polismyndigheter att tillmötesgå. Därför justerade Barnombudsmannen sin begäran till att endast omfatta uppgift om det totala antalet insättningar av personer

1. Perioden 2011-07-01–2012-06-30. Listan saknar barn födda 1997.

2. Eftersom endast häktningsprotokoll och häktningsframställan begärts ut visar inte detta material i vilken utsträckning det finns flera gärningsmän i målen.

3. Lag (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m.

under 18 år som under år 2011 suttit i arrest i polisdistriktet. I några fall har vi trots detta fått in unika antalsuppgifter, fördelade efter grund för gripande. När vi visar det totala antalet insättningar av barn i arrest under år 2011 är det viktigt att påpeka att uppgifterna från Jönköpings, Värmlands och Västerbottens län är en underskattning, eftersom de inte har räknat in de barn som omhändertagits enligt LOB. ■

BARN KONVENTIONEN

ETT SÄRSKILT RÄTTSSYSTEM FÖR BARN

BARN OCH UNGDOMAR UNDER 18 ÅR ÄR INTE VUXNA OCH SKA I RÄTTSPROCESSEN INTE HELLER BEHANDLAS SOM VUXNA. FRIHETSBERÖVANDE FÖRE RÄTTEGÅNG SKA BARA ANVÄNDAS SOM EN SISTA UTVÄG OCH FÖR KORTAST LÄMPLIGA TID.

FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) har i en allmän kommentar från 2007 behandlat barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare. Där förklarar man närmare hur ett särskilt rättssystem för barn och unga bör se ut, hur barn som misstänks eller åtalas för eller har befunnits skyldiga till att ha begått brott ska behandlas och hur konventionens artiklar ska tolkas och tillämpas. Den allmänna kommentaren ger staterna vägledning i arbetet med att utveckla ett särskilt rättskipningssystem för unga lagöverträdare enligt barnkonventionen och andra relevanta regler och riktlinjer.¹

Kommittén betonar också att en övergripande rättskipningsstrategi för unga lagöverträdare inte bör begränsas till de särskilda bestämmelser som ryms i artikel 37 och 40 utan bör beakta barnkonventionen i sin helhet, inte minst de grundläggande principerna i artikel 2, 3, 6 och 12.² Det innebär bland annat att alla barn har rätt att behandlas likvärdigt och utan åtskillnad och att barnets bästa ska komma i främsta rummet i alla beslut som fattas inom rättskipning för unga lagöverträdare.³

Barnrättskommittén konstaterar att barn skiljer sig från vuxna när det gäller fysisk och psykisk utveckling samt känslomässiga och utbildningsrelaterade behov. Dessa skillnader utgör skälen för ett åtskilt rättskipningssystem för unga lagöverträdare och kräver

1. FN:s barnrättskommitté. Allmän Kommentar Nr. 10 (2007). Barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare. (Barnrättskommittén AK Nr. 10).

2. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 4.

3. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 6 och punkt 10.

en annan behandling för barn.⁴ Barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling bör leda till en strategi för att reagera på ungdomsbrottslighet som stödjer barnets utveckling. Frihetsberövande åtgärder påverkar barnets utveckling och återanpassning negativt och måste därför undvikas.⁵ Barnets rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet måste respekteras under hela den rättsliga processen.⁶ Barnet har rätt att under hela denna tid behandlas på ett sätt som stöder dess känsla för värdighet och värde.⁷ Barnrättskommittén hänvisar också till andra internationella normer som staterna bör beakta i en sådan strategi: FN:s standardminimiregler för rättskipning för unga lagöverträdare, FN:s regler om skydd av frihetsberövade ungdomar (Havannareglerna) samt FN:s riktlinjer för förebyggande av ungdomsbrottslighet (Riyadhriktlinjerna).⁸

FRIHETSBERÖVANDE NEGATIVT FÖR UTVECKLINGEN

Barnrättskommittén betonar att frihetsberövande har negativa konsekvenser för barnets utveckling och hämmar barnets återanpassning till samhället.⁹ För att säkerställa att frihetsberövande endast används som en sista utväg måste det finnas en uppsättning alternativ till frihetsberövande. Att barn i många länder är frihetsberövade i flera månader, till och med år, i väntan på rättegång innebär enligt kommittén en allvarlig kränkning av artikel 37. Lämpliga lagstiftande och andra åtgärder ska vidtas för att minska användandet av frihetsberövande före rättegång.¹⁰

Enligt artikel 19 ska staten vidta åtgärder för att skydda barn från alla former av våld när de är i föräldrarnas eller någon annans vård. Enligt artikel 37 får inget barn utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Barnrättskommittén anser att disciplinära åtgärder som strider mot artikel 37, inklusive isolering, eller annat slags bestraffning som kan äventyra det berörda barnets psykiska eller fysiska hälsa eller välmående, ska vara strängt förbjudna.¹¹

Frihetsberövande som under denna tid används som en form av straff kränker oskuldspresumtionen, det vill säga principen att en person är oskyldig tills dess att motsatsen bevisats. Lagen ska tydligt ange på vilka grunder ett barn får placeras eller hållas i arrest eller häkte.¹²

---

4. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 10.

5. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 11.

6. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 12.

7. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 13.

8. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 4.

9. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 11.

10. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 80.

11. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 89.

12. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 80.

BARNKONVENTIONEN

Barnets rätt att höras enligt artikel 12 är grundläggande för en rättvis rättegång och måste efterlevas under hela rättsprocessen. Barnet ska ges möjlighet att uttrycka sina åsikter fritt och åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För att barnet ska kunna delta effektivt, ska han eller hon ha rätt till information om anklagelserna, processen som sådan samt möjliga påföljder.¹³

Barnrättskommittén betonar också att varje barn i alla fall av frihetsberövande ska ha rätt att utan begränsning lämna förfrågningar och klagomål till den centrala administrationen, rättsliga myndigheten eller annan oberoende myndighet. Han eller hon ska också få svar så snart som möjligt. Dessa mekanismer måste vara kända och lättillgängliga för barn.¹⁴

Barnrättskommittén rekommenderar att yrkesutövare som är involverade i rättskipningen för unga lagöverträdare får utbildning om konventionens principer och bestämmelser samt i relevanta regler och riktlinjer från FN.

Utbildningen bör även omfatta sociala och andra orsaker till ungdomsbrottslighet, psykiska och andra aspekter av barns utveckling samt kunskap om alternativa åtgärder till domstolsförfarande.¹⁵ ■

---

13. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 44.

14. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 89.

15. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 97.

SVERIGE

ALLT FLER BARN HÄKTAS

GRUPPEN UNGA SOM MISSTÄNKTS FÖR BROTT OCH SOM HÄKTAS HAR ÖKAT KRAFTIGT I SVERIGE DE SENASTE 20 ÅREN. DETTA TROTS PRINCIPEN OM ATT UNGA BARA SKA HÄKTAS I UNDANTAGSFALL.

Barnrättskommittén uttrycker sin oro över bristfällig statistik angående exempelvis barn som frihetsberövas före rättegång och uppmanar staterna att systematiskt samla in och föra statistik över användningen av och genomsnittslängden på frihetsberövande före rättegång.¹

I Sveriges senaste rapport till barnrättskommittén redogör man för antalet häktade barn, tidsperioden samt antal häktade barn som belagts med restriktioner.² Trots ett uttryckligt rapporteringskrav från kommittén saknas dock uppgifter om antalet barn som placerats i polisarrest för att de misstänks för brott, samt den genomsnittliga längden för frihetsberövandet. Inte heller finns statistik över hur stor andel av dessa barn som haft juridiskt eller annat stöd. Samma sak gäller antalet rapporterade fall av misshandel och vanvård av personer under 18 år som inträffat i samband med gripande eller under tiden i arrest och häkte.³

Barnombudsmannen begärde därför in uppgifter från polismyndigheterna om hur många barn som placerats i arrest under år 2011.

Våra insamlade uppgifter visar att cirka 3 000 insättningar av barn i arrest ägde rum under 2011. Då räknar vi även med de tillfällen

ÅTMINSTONE 3 000
INSÄTTNINGAR AV BARN
I ARREST ÄGDE RUM
UNDER 2011.

1. Barnrättskommittén AK 10 punkt 98.

2. Regeringskansliet. Sveriges femte periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2007-2012. 2012.

3. FN:s barnrättskommitté. Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by States parties under article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child. 2010.

ANTAL INSÄTTNINGAR AV BARN UNDER 18 ÅR I ARREST 2011

POLISMYNDIGHET	MISSTÄNKTA FÖR BROTT	LOB	ÖVRIGA	TOTALT	BEFOLKNING 15-17 ÅR
BLEKINGE	18	23		41	5 198
DALARNA ¹	22	15		37	10 025
GOTLAND ²				43	2 030
GÄVLEBORGS LÄN	21	11	2	34	9 746
HALLANDS LÄN	33	41	9	83	11 301
JÄMTLANDS LÄN	21	12	3	36	4 394
JÖNKÖPINGS LÄN ³	74		1	75	12 768
KALMAR LÄN	27			27	8 476
KRONOBERGS LÄN	11	3		14	6 703
NORRBOTTEN	73	34	4	111	8 651
SKÅNE	595	70	23	688	43 056
STOCKHOLMS LÄN ⁴				867	70 994
SÖDERMANLANDS LÄN	58	14	3	75	10 065
UPPSALA LÄN ⁵	57	40	61	158	12 241
VÄRMLAND ⁶	26			26	9 589
VÄSTERBOTTENS LÄN ⁷	48			48	9 231
VÄSTERNORRLANDS LÄN ⁸				20	8 468
VÄSTMANLANDS LÄN	27	9		36	9 277
VÄSTRA GÖTALAND ⁹	339	85	13	437	55 998
ÖREBRO LÄN ¹⁰	75	39		114	10 318
ÖSTERGÖTLANDS LÄN ¹¹	5	45	32	82	15 833
TOTALT	1 530			3 052	334 362

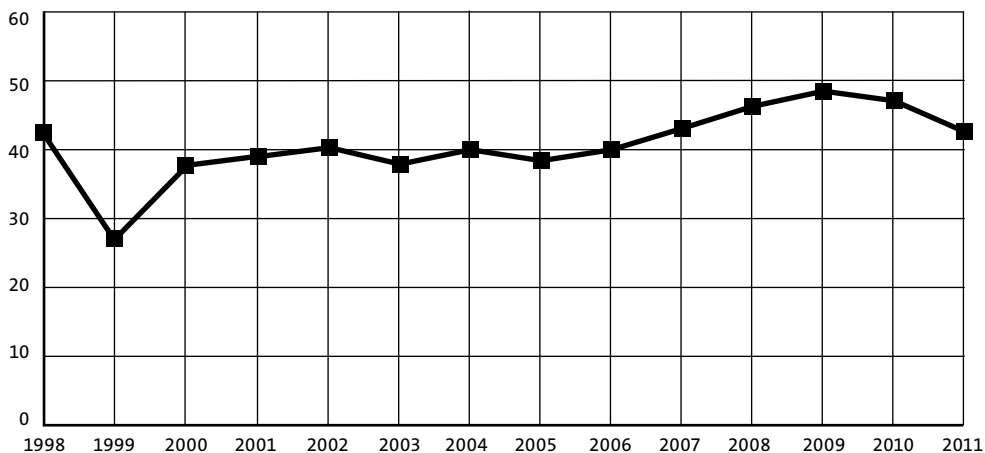
LOB = Lag (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m.

Övriga = Antal barn som satts i arrest på andra grunder (PL § 11,12,13 m.m.). Observera att alla polismyndigheter inte har redovisat detta.

- Dalarna har redovisat att en insättning är osäker.
- Gotland har redovisat att 45 personer under 18 år har frihetsberövats. 2 av dessa var under 15 år. Vi har valt att ta bort den siffran från sammanställningen eftersom inte alla polismyndigheter har redovisat den siffran. Gotland har redovisat totalt antal frihetsberövade barn utan att särskilja grund för omhändertagandet. Hur många av de frihetsberövade som varit insatta i arrest är oklart.
- Jönköping har inte redovisat hur många barn som har omhändertagits enligt LOB och satts i arrest.
- Stockholm har redovisat totalt antal barn insatta i arrest utan att särskilja grund för insättningen.
- Uppsala har redovisat 163 frihetsberövanden. 5 av dessa var under 15 år. Vi har valt att ta bort den siffran från sammanställningen eftersom inte alla polismyndigheter har redovisat den siffran. 61 personer redovisas som omhändertagna och det går inte att utläsa om de är insatta i arrest.
- Värmland har inte redovisat hur många barn som har omhändertagits enligt LOB och satts i arrest.
- Västerbotten har redovisat antal unika personer insatta i arrest. Västerbotten har inte redovisat hur många barn som har omhändertagits enligt LOB och satts i arrest.
- Västernorrland har redovisat totalt antal insättningar av barn utan att särskilja grund för insättningen.
- Västra Götaland redovisar 431 insättningar. En kontrollräkning visar dock att summan ska vara 437.
- Örebro har särredovisat grunden omhändertagande enligt LOB. Grunderna för övriga insättningar kan ej särskiljas.
- Östergötland har redovisat 86 frihetsberövanden och det går inte att utläsa om de är insatta i arrest. 4 av dessa var under 15 år. Vi har valt att ta bort den siffran från sammanställningen eftersom inte alla polismyndigheter har redovisat den siffran.

Källa: Polismyndigheternas inlämnade uppgifter och SCB:s befolkningsstatistik, den 1 november 2011, Statistiska centralbyrån.

ANTAL MISSTÄNKTA PERSONER 15–17 ÅR PER 1 000 INVÅNARE I ÅLDERSGRUPPEN

Källa: Kriminalstatistiken, Brå (Brottsförebyggande rådet) samt Befolkningsstatistiken, SCB (Statistiska Centralbyrån).

där det inte funnits någon misstanke om brott.⁴ Vår sammanställning visar att fler än 1 500 insättningar av barn i arrest på grund av misstanke om brott skedde samma år. Den faktiska siffran är betydligt högre, eftersom Stockholm och Gotland inte är inräknade.

Vi har inga uppgifter bakåt i tiden att jämföra med, och kan därför inte uttala oss om ifall det aktuella mätåret är representativt för aktuellt län. Men vår sammanställning ger en första nationell och regional bild av hur många insättningar av barn i arrest som sker under ett år i Sverige.

Enligt barnkonventionen får barn endast frihetsberövas som en sista utväg när alla alternativa åtgärder har prövats. Och om det sker, ska tiden begränsas till ett minimum. Ändå har gruppen unga som misstänks för brott och som häktas ökat kraftigt. År 1998 häktades 41 barn⁵, 2011 hade den siffran stigit till 122.⁶ Ökningen är anmärkningsvärd med tanke på att intentionen både i barnkonven-

**ÅR 1998 HÄKTADES 41
BARN, 2011 HADE DEN
SIFFRAN STIGIT TILL 122.**

4. Exempelvis omhändertagande enligt LOB och polislagen (1984:387).

5. Svensson, L. Häktad eller omedelbart omhändertagen? – en studie om akuta frihetsberövanden av unga lagöverträdare. Stockholms universitet. Institutionen för Socialt arbete. 2006.

6. Regeringen. Sveriges femte periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2007–2012. 2012.

tionen och i svensk lagstiftning är att barn endast undantagsvis ska häktas.

Statistik visar även att det är vanligt att barn sitter häktade under lång tid. År 2011 satt 17 procent av alla 15–17-åringar i häkte längre tid än 30 dagar och 34 procent satt i häkte högst tio dagar.⁷

Statistiken över antalet unga misstänkta för brott visar att variationerna över tid är små och ger i sig ingen förklaring till den stora ökningen av antalet barn som häktas. Antalet 15–17-åringar misstänkta för brott har varierat mellan 37 och 49 per 1 000 invånare under åren 2000–2011.

Med undantag för nedgången år 1999 och åren 2005–2009 då antalet misstänkta ökade är nivån relativt stabil den studerade perioden. De fem vanligaste typerna av brott som ungdomar misstänkts för under samma tidsperiod är tillgreppsbrott (stöld), narkotikabrott, misshandel, brott mot trafikbrottslagen (däribland olovlig körning) samt skadegörelse. Tillgreppsbrott är den dominerande brottstypen bland 15–17-åringar under hela den studerade perioden.⁸ ■

---

7. Regeringen. Sveriges femte periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2007–2012. 2012.

8. Brottsförebyggande rådet. Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011. 2012.

LAGEN

DET HÄR GÄLLER VID FRIHETSBERÖVANDE

VAR OCH EN HAR EN UPPSÄTTNING FRI- OCH RÄTTIGHETER SOM ÄR BESTÄMDA I GRUNDLAGEN. VISSA RÄTTIGHETER FÅR INSKRÄNKAS GENOM LAG, MEN BARA FÖR ÄNDAMÅL SOM ÄR GODTAGBARA I ETT DEMOKRATISKT SAMHÄLLE.

Att utreda brott är ett sådant syfte. Åklagaren har därför rätt att använda tvångsmedel under förundersökningen. I svensk rätt regleras användningen av tvångsmedel för barn och unga främst i rättegångsbalk (1942:740), nedan RB, och lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, nedan LUL.

Polisen får i brådskande fall gripa den som det finns skäl att anhålla, även om åklagaren inte har hunnit fatta något beslut om att anhålla personen. Om någon har begått ett brott som har fängelse i straffskalan, påträffas på bar gärning eller flyende fot, får han gripas av vem som helst. Likaså den som är efterlyst för brott. Den gripne ska överlämnas till polisen så fort som möjligt.¹

SKYNDSAMT FÖRHÖR

Åklagaren får besluta att anhålla den som det finns skäl att häkta i avvaktan på rättens prövning av häktningsfrågan. Om det inte finns fulla skäl till häktning, men den misstänkte är skäligen misstänkt för brottet, får han anhållas om det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning. I beslutet ska anges det brott som misstanken avser och grunden för anhållandet.¹ Den som misstänks för brott har rätt att få veta vad han eller hon misstänks för och varför han eller hon frihetsberövats.²

Efter det att någon har gripits ska polisen eller åklagaren förhöra personen så fort som möjligt. Direkt därefter ska åklagaren besluta

1. 24 kap 6 § RB.

2. 24 kap 9 § RB.

om anhållande.³ Den som varken är anhållen eller häktad behöver inte stanna för förhör längre än sex timmar.⁴ Om den som är skäligen misstänkt för brott är under 18 år ska vårdnadshavaren genast underrättas och kallas till förhör med den unge om det kan ske utan att skada utredningen eller det annars finns särskilda skäl som talar emot det.⁵ Kan brottet leda till fängelse ska även socialnämnden genast underrättas⁶ och vara med under förhöret om det är möjligt och kan ske utan men för utredningen⁷.

SKÄL FÖR HÄKTNING

En person under 18 år får bara häktas när det finns synnerliga skäl.⁸ Det innebär att man måste vara mer restriktiv vid häktning av barn än vid häktning av vuxna. Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott som kan ge fängelse minst ett år får häktas. Vid bedömningen tar man hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet som gör att det finns risk för:

- **flyktfara** – avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring
- **kollusionsfara** – undanröjer bevis eller försvårar utredningen på annat sätt
- **recidivfara** – fortsätter sin brottsliga verksamhet

Häktning får bara ske om skälen för detta uppväger det intrång eller annan skada som det innebär för den misstänkte eller för något annat intresse. Om det rör sig om ett brott som ger minst två års fängelse är huvudregeln att han eller hon ska häktas.⁹ Tvåårsregeln avser i första hand vuxna. När det gäller barn finns det ett relativt stort utrymme för att inte begära att barnet häktas trots att minimistrafvet är två år eller mer.¹⁰

Kan det antas att den misstänkte kommer att dömas till böter får häktning inte ske.¹¹ Den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får häktas oberoende av brottets slag om han är okänd och vägrar att uppge namn och hemvist eller om hans uppgift om detta kan antas vara osann. Detsamma gäller om den misstänkte saknar hemvist i landet och det finns risk att han avviker, den så kallade särskilda flyktfaran.¹² Den som är skäligen misstänkt (lägre misstankegrad) för

3. 24 kap 8 § RB.

4. 23 kap 9 § RB.

5. 5 § LUL.

6. 6 § LUL.

7. 7 § LUL.

8. 23 § LUL.

9. 24 kap 1 § RB.

10. Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsären RÅR 2006:3, sid 41.

11. 24 kap 1 § RB.

12. 24 kap 2 § RB.

brott får också häktas om förutsättningarna för häktning i övrigt är uppfyllda och om det krävs i avvaktan på vidare utredning.¹³

Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller någon annan liknande omständighet finns risk att häktning kan medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas.¹⁴ Åklagaren ska så snart som möjligt försöka ordna nödvändig övervakning. Detta kan ske i den misstänktes hem eller på en lämplig institution.¹⁵

För en misstänkt som inte har fyllt 18 år ska offentlig försvarare förordnas om det inte är uppenbart att han eller hon saknar behov av försvarare.¹⁶ ■

---

13. 24 kap 3 § RB.

14. 24 kap 4 § RB.

15. 26 § förundersökningskungörelsen (1947:948), FUK.

16. 24 § LUL.

ENKÄTEN

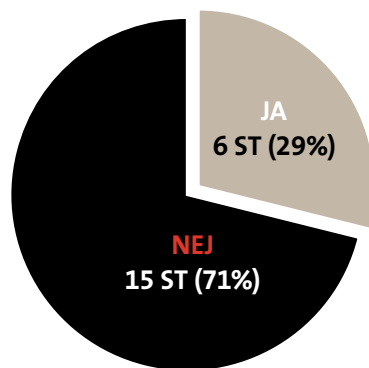
FÅ RIKTLINJER FÖR BARN I ARREST

TROTS ATT BARN SOM FRIHETSBERÖVAS SKA BEHANDLAS SOM BARN ÄR BARNRÄTTSPERSPEKTIVET HOS LANDETS POLISMYNDIGHETER BRISTFÄLLIGT. DET FRAMGÅR AV BARNOMBUDSMANNENS ENKÄT SOM SAMTLIGA POLISMYNDIGHETER HAR BESVARAT.

Knappt en tredjedel av polismyndigheterna svarar att de har tagit fram egna riktlinjer för barn som är insatta i arrest.

De myndigheter som uppger att de har riktlinjer är Gävleborgs, Jönköpings, Kronobergs, Södermanlands, Västernorrlands och Örebro län. När riktlinjer finns handlar de framför allt om hur man ska underätta vårdnadshavare och socialtjänst när ett barn tas in i arrest. En av de tillfrågade myndigheterna, Örebro län, har riktlinjer som säger att barn ska förvaras i arrest endast om det är absolut nödvändigt. I första hand placeras barnen i något annat utrymme på polisstationen, exempelvis ett förhörssrum tillsammans med personal.

HAR ER POLISMYNDIGHET TAGIT
FRAM EGNA RIKTLINJER SOM
GÄLLER SPECIFIKT FÖR BARN
SOM ÄR INSATTA I ARREST?

Antal polismyndigheter: 21 st (100%)

Ingen av polismyndigheterna har tagit fram information specifikt riktad till barn som är insatta i arrest. Det finns alltså varken särskilt anpassad information om vilka rättigheter barnen har i arresten eller om hur rättsprocessen går till. Ingen polismyndighet ställer heller några särskilda utbildningskrav på de arrestvakter som möter frihetsberövade barn. Omkring hälften, 10 polismyndigheter, använder sig av inhyrda arrestvakter.

Arrestvakterna går oftast en intern introduktionsutbildning¹ som polismyndigheten själv ordnar. Men inhyrda arrestvakter deltar inte alltid. I den mån utbildningen diskuterar barn handlar det om lagar och föreskrifter som gäller för barn i arrest.

Av enkätsvaren att döma finns det ett samband mellan riktlinjer och utbildning, och om barnen ges särskild hänsyn. De sex nämnda polismyndigheter som har riktlinjer uppger i högre utsträckning att de tar kontakt med anhöriga och socialtjänst än övriga. De uppger också i högre grad att de är restriktiva med att sätta barn i arrestcell. Gemensamt för de polismyndigheter som inte angett att barn endast i undantagsfall sätts i arrestcell är att de erbjuder en kortare introduktionsutbildning, högst två dagar.² ■

---

1. I hälften av fallen anges utbildningens längd till högst två dagar. I resterande fall varierar längden från som lägst 2,5 och 3 till som högst 7 och 18 dagar.

2. Nio av de totalt tio som inte uppgett att de endast i undantagsfall sätter barn i arrestcell har samtidigt svarat att internutbildningen är två dagar eller kortare.

GRANSKNINGEN

OTYDLIGA SKÄL

NÄR BARN HÄKTAS

BARNOMBUDSMANNEN HAR UNDER HÖSTEN 2012 GRANSKAT 108 HÄKTESPROTOKOLL FÖR BARN SOM HAR HÄKTATS. GRANSKNINGEN VISAR ATT DET ÄR OKLART HUR DOMSTOLARNA BEDÖMER SYNNERLIGA SKÄL.

Enligt Åklagarmyndigheten häktas barn normalt bara om misstanken rör ett allvarligt brott eller om det är flera misstänkta i målet.¹

Vår granskning visar att det är vanligt att flera häktningsgrunder ligger till grund för ett beslut om häktning. Kollusionsfara (risk för att barnet undanröjer bevis eller försvårar utredningen på annat sätt) är den vanligaste grunden för häktning. Den kombineras oftast med recidivfara (risk för att barnet fortsätter begå brott). Kollusionsfara har angetts i 90 fall och var den enda grunden i 15 fall. Recidivfara är häktningsgrund i 49 fall, varav som enda grund i fem fall. Flyktfara (risk för att den misstänkte avviker eller undandrar sig lagföring på annat sätt) är grund i 24 fall och som enda grund i två fall. Den kvalificerade flyktfaran för den som saknar hemvist i landet eller har okänd ID har angetts i åtta fall.

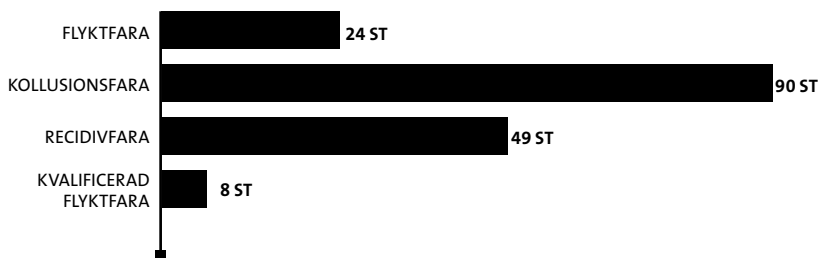
DÄRFÖR HÄKTAS BARN

Totalt misstänks barnen i materialet för 263 brott. Varje unik brottsmisstanke har räknats. Ungefär hälften av barnen misstänks för ett brott. 41 barn misstänks för 2–4 brott och resten misstänks för upp till 11 brott. I siffrorna ingår även anstiftan, försök och medhjälp till angivna brott.

Det brott som förekommer flest gånger i materialet är rån, 48 fall. I sju fall har det varit enda brottet. Grov misshandel förekommer i 22 fall, varav det i fyra fall är enda brottet. Grov stöld förekommer i 21

1. Åklagarmyndigheten. Redovisning av granskning av restriktionsanvändning. Utvecklingscentrum Malmö. Februari 2011. s 16.

HÄKTNINGSGRUNDER:

fall och är det enda brottet i fem fall. Övergrep i rättsak förekommer 18 gånger i kombination med andra brott.

OKLAR INFORMATION OM RESTRIKTIONER

Restriktioner har beviljats i alla de 91 fall där åklagaren begärt det. På häktningsframställan finns en ruta där åklagaren kan kryssa i en begäran om tillstånd att belägga den misstänkte med restriktioner. Vid häktesförhandlingen ska åklagaren ange vilka restriktioner som är aktuella och grunderna för dessa. Detta får ske muntligt. I häktesprotokollen finns bara beslutet om häktning och om personen får beläggas med restriktioner. Vilka enskilda restriktioner som är aktuella framgår inte. Därför är det inte möjligt att utläsa av protokollen ifall domstolen gör någon egentlig prövning av om fulla restriktioner är nödvändigt.

Endast i ett mål har domstolen lyft fram den misstänktes låga ålder i samband med åklagarens begäran att meddela beslut om restriktioner. I målet fick åklagaren inte inskränka den unges kontakt med familjen, bara med andra personer.

TYDLIGHET OM VAD SOM KRÄVS

Enligt barnrättskommittén ska staten vidta lämpliga lagstiftande och andra åtgärder för att minska användandet av frihetsberövande före rättegång. Lagen bör klart och tydligt ange vad som krävs för att avgöra om ett barn ska placeras eller hållas i häkte.² Barnombudsmannen vill betona barnkonventionens krav på att barn endast i undantagsfall samt för kortast lämpliga tid får placeras i häkte.

BROTTSRUBRICERING:

BROTT MOT PERSON¹ 79
STÖLD, RÅN OCH TILGREPPSBROTT² 100
BEDRÄGERIBROTT³ 23
SKADEGÖRELSE/ALLMÄNFARLIGA BROTT⁴ 21
BROTT MOT NARKOTIKA STRAFFLAGEN 12
ÖVRIGT (FÖRSKINGRING,
MENED, BROTT MOT ALLM. VERKS)⁵ 28
TOTALT 263

1. 3-6 kap BrB.
2. 8 kap BrB.
3. 9 kap BrB.
4. 12-13 kap BrB.
5. 10, 15, 17 kap BrB.

2. Barnrättskommittén AK Nr. 10 punkt 80.

GRANSKNINGEN

När barn frihetsberövas måste det ske under former som stämmer överens med kraven i barnkonventionen. Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller någon annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning endast ske om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas.³

När det gäller häktning av barn krävs dessutom synnerliga skäl.⁴ Detta utöver de generella förutsättningar som måste vara uppfyllda för att häktning ska kunna bli aktuellt. Oavsett den misstänktes ålder, krävs att det misstänkta brottet kan ge fängelse i minst ett år för att häktning ska bli aktuellt. Häktning får inte ske om den misstänkte endast antas dömas till böter.⁵ I förarbetena till lagstiftningen framgår inte tydligt hur prövningen av synnerliga skäl ska gå till. Enligt Riksåklagaren ska bedömningen av om synnerliga skäl föreligger göras utifrån en samlad bedömning av samtliga omständigheter.⁶

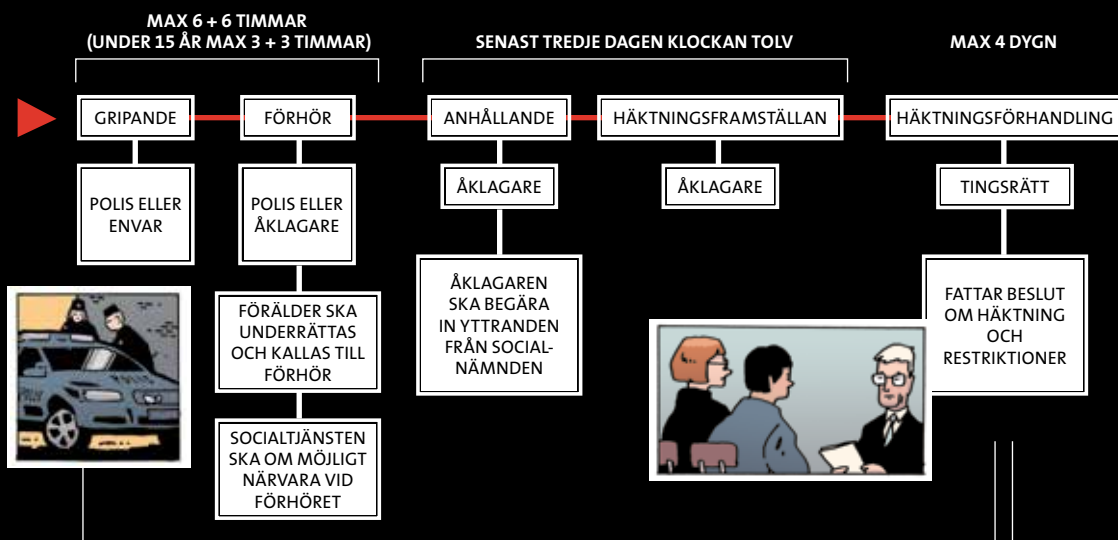
3. 24 kap. 4 § RB.

4. 23 § LUL.

5. 24 kap. 1 § RB.

6. RÅR 2006:3.

TIDSLINJE – HUR GÅR DET TILL

ARREST POLISEN. BEMANNAS AV ARRENTANTVAKTER ELLER ORDNINGSVAKTER.
DET FINNS TVÅ TYPER AV ARRESTER, EN FÖR BROTTSMISSTÄNKTA OCH EN FÖR BERUSADE.

JO har uttalat att häktning av den som är under 18 år får förekomma endast i extrema situationer.⁷

Det framgår sällan av protokollen hur bedömningen görs för vad som är att anse som synnerliga skäl. Barnombudsmannen anser att det är beklagligt att det inte är möjligt att utläsa ur protokollen hur domstolen resonerar kring synnerliga skäl då barnkonventionen säger att häktning endast får ske som en sista utväg.

ALTERNATIV MÅSTE UNDERSÖKAS

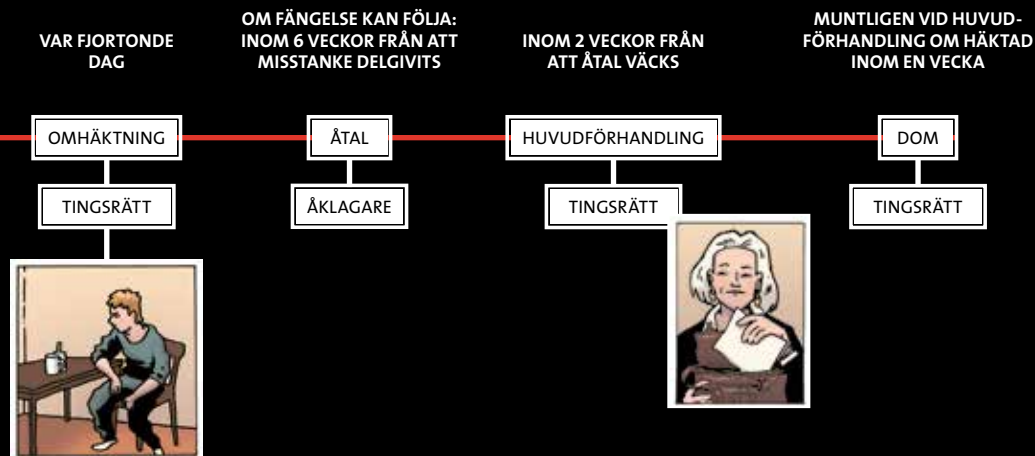
Den som saknar hemvist i Sverige eller är okänd och vägrar uppge sin identitet får häktas även när det handlar om brott som kan antas leda endast till böter.⁸ Men även i dessa fall måste åklagaren undersöka alternativ till häktning, såsom reseförbud eller anmälningsskyldighet.⁹ Barnombudsmannen anser att häktning inte får användas på ett sätt som står i strid med diskrimineringsförbudet i artikel 2 i barnkonventionen.

7. JO 1994/95 s. 255.

8. 24 kap. 2 § RB.

9. 25 kap. 1 § RB.

VAD HÄNDER – NÄR?

HÄKTE KRIMINALVÅRDEN. BEMANNAS AV KRIMINALVÅRDARE. SENAST NÄR BESLUT OM HÄKTNING HAR FATTATS FLYTTAS DEN MISSTÄNKTE ÖVER TILL HÄKTET. DET FINNS INGEN ABSOLUT TIDSGRÄNS FÖR HUR LÄNGE EN PERSON KAN SITTA I HÄKTE.

GRANSKNINGEN

Vår granskning visar vidare att kollusionsfara är den vanligaste grunden för häktning men att den ofta kombineras med en eller flera andra grunder. Kollusionsfaran tycks också vara anledningen till att åklagaren inte anser att det finns alternativ som kan garantera betryggande övervakning. Högsta domstolen har uttalat att domstolen är skyldig att pröva de skäl som åklagaren åberopar för att visa att det inte finns alternativa möjligheter till övervakning av den som är under 18 år.¹⁰

Materialet visar bland annat att den misstänktes tidigare beteende kan påverka valet av åtgärd. Exempelvis kan häktning ses som det enda realistiska alternativet om den misstänkte tidigare har rymt från alternativa placeringar. Om åklagaren anser att de befintliga alternativ som finns inte utgör en betryggande övervakning, blir häktning det enda alternativet.

Av häktesprotokollen framgår inte vilka skäl som anförts för att barnet ska beläggas med restriktioner. Vår granskning visar dock att domstolen alltid beviljat restriktioner då åklagaren begärt det. Enligt Åklagarmyndighetens föreskrifter ska skälen för restriktioner dokumenteras och ange de konkreta förhållanden som ligger till grund för beslutet.¹¹ Bara i ett av protokollen har vi kunnat utläsa att domstolen gör en individuell prövning av restriktionerna. ■

---

10. NJA 2008 s 81.

11. Åklagarmyndighetens författningssamling ÅFS 2005:29.

INTERVJU

OLA BJÖRSTRAND, UNGDOMSÅKLAGARE, STOCKHOLM:

”HÄKTNING ÄR SISTA UTVÄGEN”

ANTALET BARN OCH UNGA SOM SÄTTS I HÄKTE FÖR MISSTANKE OM BROTT HAR ÖKAR REJÄLT UNDER SENARE ÅR. NU EFTERLYSER UNGDOMSÅKLAGAREN OLA BJÖRSTRAND FLER INSATSER ENLIGT LVU OCH FRIVILLIGVÅRD FÖR ATT VÄNDA UTVECKLINGEN.

Barn får häktas endast i yttersta undantagsfall och om ingen annan utväg finns. Det framgår av barnkonventionen, som också säger att barnets tid i häktet ska begränsas till ett minimum.

Men konventionen till trots har antalet barn och unga som häktas för misstanke om brott mer än tredubblats under senare år, från 41 barn 1992 till 122 barn 2011. Enligt Barnombudsmannens egna kartläggningar åläggs drygt 80 procent av dessa barn dessutom med restriktioner, vilket bland annat innebär att deras kontakter med familj och vänner begränsas.

RESURSER SAKNAS

Enligt Ola Björstrand, åklagare och chef för ungdomsteamet vid Södertörns åklagarkammare, beror utvecklingen bland annat på att den grova, organiserade brottsligheten ökar bland de riktigt unga, samtidigt som insatserna enligt LVU och den frivilliga vården inte hänger med i utvecklingen. Det saknas helt enkelt resurser och pengar för att täcka det växande vårdbehovet.

– Utgångspunkten är givetvis att barn och unga inte ska vara inlåsta, säger han. Det vet alla som jobbar med det här. Men häktning bygger på att jag inte har något alternativ. Det är den sista utvägen, när det är absolut nödvändigt och inga andra medel står till buds.

SNABB LÖSNING

Inför en eventuell häktning samverkar åklagare med både polis och socialtjänst för att kartlägga hur den misstänktes livssituation ser ut ur flera perspektiv. Målet är att skraddarsy en konstruktiv lösning med utgångspunkt från bland annat lagstiftarens krav på skyndsamhet, restriktiviteten kring användningen av tvångsmedel samt säkerställandet av en bra och objektiv rättsutredning.

Lösningen ska helt enkelt vara snabb och bidra till en bra brottsutredning, berättar Ola Björstrand.

– Vi vill inte heller använda tvångsmedel i onödan.

I de flesta fall där åklagaren trots

”UTGÅNGSPUNKTEN ÄR ATT BARN OCH UNGA INTE SKA VARA INLÅSTA. DET VET ALLA SOM JOBBAR MED DET HÄR.”

INTERVJU

allt beslutar om tvångsmedel blir det också aktuellt med någon form av restriktioner.

– I praktiken häktas ungdomar endast om det finns en risk att de kan förstöra utredningen. Därmed blir det per automatik så att de också får restriktioner.

Vilka restriktioner det kan bli fråga om beror på ett antal faktorer. Hur allvarligt är brottet? Hur långt är frihetsberövandet? Hur stor är risken för att utredningen förstörs? Hur mår den unge?

– Får jag veta att den intagne far illa i arrest eller häkte så tar jag hellre risken att utredningen förstörs. Det handlar om ständiga avvägningar. Vi använder oss också

av en trappa där vi successivt lättar på restriktionerna i takt med att utredningen fortskrider, säger Ola Björstrand.

– Dessutom ger jag alltid socialtjänsten tillstånd att besöka den intagne. Bland annat för att den ska kunna erbjuda frivillig vård i stället för LVU. Om det är okej för utredningen kan en placering på ett HVB-hem vara en bra idé.

Fler insatser från socialtjänsten skulle också kunna minska antalet häktningar av barn och unga på sikt, menar Ola Björstrand.

– Fick vi dessutom tillgång till fler advokater som kunde rycka ut med kort varsel skulle även väntetiderna i arresterna bli kortare, säger han. ■

INTERNATIONELLT

KRITIK MOT SVERIGE

BRISTANDE STÖD, INGEN INFORMATION SAMT OMFATTANDE RESTRIKTIONER ÄR GRUNDER TILL DEN KRITIK SOM SVERIGE HAR FÅTT NÄR DET GÄLLER HANTERINGEN AV FRIHETSBERÖVADE BARN OCH UNGA.

Frågan om häktning och restriktioner har varit central i dialogen mellan Sverige och Europarådets tortyrkommitté sedan kommitténs första rapport 1991. En återkommande kritik mot Sverige både från Europarådets tortyrkommitté och från FN:s kommitté mot tortyr gäller användningen av restriktioner vid häktning.¹

Den senaste granskningen av Sverige utfördes av Europarådets tortyrkommitté sommaren 2009. Då konstaterades en rad brister som Sverige uppmanades att åtgärda.

Flera av de allvarigaste bristerna handlade om barn som frihetsberövats. Tortyrkommittén konstaterade bland annat att unga inte informerades om sina rättigheter. Det förekom också att de blev förhörda utan att föräldrar, socialtjänst eller advokat var närvarande. Sverige uppmanades att vidta åtgärder för att garantera att barn som förhörs av polisen ska ha en vuxen person de litar på och en advokat med vid förhöret.²

Tortyrkommittén var också bekymrad över att en majoritet av de personer som häktats inte hade informerats om varför de var belagda med restriktioner. Många trodde att det enda skälet till varför de var förhindrade att ha kontakt med sin familj var att de skulle brytas ned.

Kommittén såg det som särskilt bekymmersamt att samtliga barn på ett häkte de besökte hade haft restriktioner under två–tre månader. Att placera så unga personer som 15-åringar i förhållanden som liknar isolering är en ytterst drastisk åtgärd, konstaterar kommittén ("a draconian measure").³

När FN:s kommitté mot tortyr granskade Sverige 2008 framkom likartad kritik. Sverige rekommenderades då att vidta åtgärder för

1. CPT/Inf (2009) 34 och CAT/C/SWE/CO/5.

2. CPT/Inf (2009) 34.

3. CPT/Inf (2009) 34.

att minska användningen av restriktioner och förkorta den tid de används. Restriktionerna måste alltid bygga på konkreta grunder, vara individualiserade, stå i proportion till det brott individen är misstänkt för och tas bort omedelbart när behov inte längre finns.

Häktesutredningen⁴ föreslog med anledning av kritiken att åklagaren, i samband med att han eller hon begär att rätten prövar om den häktades kontakter med omvärlden får inskränkas, ska ange vilka restriktioner av visst slag som han eller hon vill meddela. Åklagaren ska också redovisa skälen för varje restriktion, i den mån det inte är till men för sakens utredning. Tingsrätten ska i sitt beslut ange vilka restriktioner av visst slag som åklagaren får meddela. Beslutet ska få överklagas.

Regeringen ansåg dock att med hänsyn till de begränsade fördelar som utredningsförslaget skulle innebära och till att även gällande ordning tillgodoser högt uppställda rättssäkerhetskrav, att behovet och effektiviteten av förändringen kunde ifrågasättas och valde därmed att inte föreslå någon sådan förändring. Däremot infördes en möjlighet att överklaga restriktioner av visst slag, vilket låg i linje med tortyrkommitténs rekommendationer.⁵

Kommittén rekommenderade också Sverige att vidta åtgärder för att säkerställa att alla som frihetsberövas direkt tilldelas försvarare och vidare under hela utredningen. Alla frihetsberövade ska också ha rätt att få träffa en läkare samt rätt att informera en nära släkting eller annan valfri person om sin situation.⁶

ISOLERING EN DEL AV RÄTTSSYSTEMET

Definitionen av isolering är enligt FN:s specialrapportör mot tortyr att en person är instängd och berövad all mänsklig kontakt under mer än tjugotvå till tjugofyra timmar per dygn.⁷

Användandet av isolering som fenomen är väl beskrivet i historien. Redan på 1800-talet användes isolering av dömda brottslingar då man trodde att det var rehabiliterande och ansågs progressivt i förhållande till andra straff såsom dödsstraff och amputation.⁸

Isolering används fortsatt i flera länder, bland annat i säkerhetsfångelser i USA. Detta har kritiserats av FN:s specialrapportör mot tortyr. Ett annat exempel är det utbredda användandet av isolering i häkte och arrest i de skandinaviska länderna. Isolering före rättegång beskrivs i förhållande till de skandinaviska länderna som en

4. SOU 2006:17 Ny häkteslag.

5. Prop. 2009/10:135. En ny fängelse- och häkteslagstiftning.

6. CAT/C/SWE/CO/5.

7. United Nations General Assembly. Interim report of the special rapporteur of the Human Rights Council on Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. (2011), A/66/268. (FN:s specialrapportör mot tortyr, 2011).

8. FN:s specialrapportör mot tortyr, 2011.

inneboende del av rättssystemet.⁹ Dessutom visar Europarådets tortyrkommittés rapporter att just användning av restriktioner är ett tydligt drag i de nordiska rättssystemen.¹⁰

FN:s specialrapportör mot tortyr lyfter fram olika exempel på hur stater använder sig av isolering vad gäller personer som är frihetsberövande.

I några av de nordiska länderna är isolering för att underlätta utredningen av ett brott före rättegång en vanlig företeelse. Syftena med isolering under tiden före rättegång varierar. Det kan handla om att förhindra att misstänkta har kontakt med varandra och att tvinga fram erkännanden från misstänkta. I exempelvis Storbritannien är det inte möjligt att isolera en häktad person av utredningsskäl.¹¹ I Norge har man nyligen tagit in en bestämmelse om att rätten inte kan besluta att en minderårig ska kunna isoleras av utredningsskäl.¹² I propositionen till den norska lagstiftningen uppger man bland annat att man anser att det är lämpligt att förbjuda fullständig isolering av barn på grund av det stora trauma den kan orsaka.¹³

Även i polisarrest isoleras barn. Maxtiden i arrest för en minderårig är i Sverige fyra dygn. I Norge är denna tid 24 timmar.¹⁴

Mot bakgrund av de allvarliga skadeverkningar isolering får när det används som bestraffning, under frihetsberövande före rättegång, för barn eller personer med utvecklingsstörning anser FN:s specialrapportör att det kan likställas med tortyr, grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. FN:s specialrapportör mot tortyr rekommenderar att staterna avskaffar användandet av isolering för unga och personer med utvecklingsstörning samt tar nödvändiga steg för att sluta använda isolering före rättegång. ■

SKÄL SOM STATERNA ANFÖR FÖR ATT ANVÄNDA ISOLERING:

- SOM BESTRAFFNING
- FÖR ATT SKYDDA SÅRBARA INDIVIDER
- FÖR ATT UNDERLÄTTA HANTERINGEN AV SPECIFIKA INDIVIDER I FÄNGELSE
- FÖR ATT SKYDDA RIKETS SÄKERHET
- FÖR ATT UNDERLÄTTA UTREDNINGEN AV ETT BROTT FÖRE RÄTTEGÅNG

9. FN:s specialrapportör mot tortyr, 2011.

10. Sverige CPT/Inf (2009) 34, Danmark CPT/Inf (2008) 26, Finland CPT/Inf (2009) 5, Norge CPT/Inf (2011) 33, och Island CPT/Inf (2006) 3.

11. Åklagarmyndigheten. Restriktionsprojektet Del 2, Häktning och restriktioner- en europeisk utblick. 2011.

12. Norska Straffeprosessloven § 186 a.

13. Prop. 135 L (2010–2011), 7:7.3.4.

14. Norska straffeprosessloven § 183, st 2.

INTERVJU

INTERNATIONELLT

RENATE WINTER,

DOMARE VID FN:S SÄRSKILDA DOMSTOL FÖR BROTT MOT MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER BEGÅNGNA I SIERRA LEONE*

PETER SCHARFF SMITH,

SENIOR FORSKARE VID INSTITUTET FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER I DANMARK OCH INTERNATIONELL EXPERT I FRÅGOR SOM RÖR BLAND ANNAT ISOLERING AV FRIHETSBERÖVADE

CÉDRIC FOUSSARD,

CHEF FÖR INTERNATIONELLA FRÅGOR VID INTERNATIONAL JUVENILE JUSTICE OBSERVATORY (IJJO) I BELGIEN

”MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER FÅR INTE INSKRÄNKAS”

Barn sattes i arrest fler än 3000 gånger i Sverige under 2011. Ändå sker ingen systematisk insamling av statistik över hur många barn som berörs. Vad anser du om det?

Renate Winter: Statistiken ska visa hur gamla barnen är, vilket kön de tillhör, orsaken till varför de har placerats i polisarrest och för hur lång tid. Denna information är väldigt viktig eftersom antalet ska jämföras med hur många som åtalas och får en påföljd och hur många som omhändertas inom den sociala barnvården för att få reda på vad som händer med barnen efteråt.

Förra året häktades drygt 120 barn i Sverige i väntan på rättegång. Av dessa hade 80 procent restriktioner. I de flesta fall får barnet tillbringa 22 av dygnets 24 timmar ensam i sitt rum. Hur ser du på att barn utsätts för sådan isolering?

Peter Scharff Smith: Det är väl känt att isolering kan skada de in-

tagnas hälsa. Det finns omfattande studier från Danmark, Sverige och Norge som belägger detta. Därför ska isolering av vuxna intagna endast användas vid exceptionella omständigheter. När det handlar om barn ska det vara förbjudet, precis som exempelvis FN:s barnrättskommitté rekommenderar. FN:s specialrapportör mot tortyr har på ett liknande sätt gett uttryck för att isolering av minderåriga bör förbjudas i enlighet med FN:s tortyrkonvention. **Hur ska ett barn som är frihetsberövat på grund av misstanke om brott behandlas?**

Renate Winter: Dessa barn har samma rättigheter som alla andra barn, med undantag för sådant som kan påverka rättsprocessen negativt. För att undvika att bevis förstörs kan exempelvis barnets brev censureras. Men mänskliga rättigheter som rätt till god hälsa, utbildning och kontakt med föräldrar får inte inskränkas.

Behandlingen av barn som misstänks för brott handlar i ett internationellt perspektiv ofta mer om straff än rehabilitering, trots barnkonventionens intentioner. Varför?

Cédric Foussard: Det saknas personal som är utbildad för att bemöta barn och lämpliga institutioner för att ta emot unga lagöverträdare med olika behov. Det saknas också en oberoende tillsyn. Över hela världen ser vi också att kortsiktiga mål felaktigt prioriteras på bekostnad av långsiktiga mål.

Hur behandlar man ett barn som gjort sig skyldig till ett brott så att barnet tar ansvar för sina handlingar men utan att kriminalisera barnet?

Peter Scharff Smith: Generellt ska man undvika att låsa in barn. Dansk forskning har nyligen visat att användandet av elektronisk övervakning kan sänka risken för återfall för unga lagöverträdare under 25 år. Så kallad reparativ rättvisa med

medling mellan offer och förövare har också gett goda resultat.

Vad krävs för att få ett barnvänligt rättsskipningssystem?

Cédric Foussard: Att barnets rättigheter skyddas i alla stadier av rättsprocessen, från gripande, vistelse i polisrest och häkte, rättegång, en eventuell påföljd

och till ett frisläppande. Det finns fortfarande utrymme för politiska reformer, men de största utmaningarna handlar om att tillämpa lagen och bristen på instanser som kan övervaka att lagen följs.

För att unga lagöverträdare ska kunna återanpassas till samhället behöver de ha en positiv känsla för rättsväsendet. Det kan handla om att ha förståelse för rättsprocessen och uppleva den som rättvis, att möta domare och personal som är goda förebilder, ha tillgång till klagomekanismer och få möjlighet att kräva ut sina rättigheter. ■

"FÖR ATT UNGA LAGÖVERTRÄDARE SKA KUNNA ÅTERANPASSAS TILL SAMHÄLLET BEHÖVER DE HA EN POSITIV KÄNSLA FÖR RÄTTSVÄSENDET."

*Special Court for Sierra Leone (SCSL).

ISOLERING

”BARN BLIR EXTRA UTSATTA”

TVÅNGSTANKAR, PANIK OCH SVÅRT ATT SOVA ÄR VANLIGT HOS PERSONER SOM TVINGAS TILL ISOLERING. PÅ SIKT KAN FÖLJDEN BLI PSYKISK OHÄLSA OCH RISK FÖR SJÄLVMORD.

Definitionen av isolering är enligt FN:s specialrapportör mot tortyr att en person är instängd och berövad all mänsklig kontakt under mer än 22–24 timmar per dygn.¹ I Sverige isoleras barn under 18 år ibland i väntan på rättegång. Det kan ske i häkte med eller utan restriktioner eller i arrest.

FN:s specialrapportör mot tortyr har uttryckt stark kritik mot att barn och personer med utvecklingsstörning isoleras, och menar att det kan likställas med tortyr eller grym, omänsklig, förnedrande behandling. Isoleringen är skadlig av flera olika skäl. Det är främst den sociala isoleringen, bristen på möjlighet till social interaktion och minimal stimulans, som är farlig. Isolering kan ge omedelbara negativa konsekvenser på den psykiska hälsan och ju längre tid personen isoleras desto större risk för psykisk ohälsa.²

MÅNGA UPPLEVER ÅNGEST

Forskning har visat att redan efter några dagar i isolering påverkas hjärnans förmåga att arbeta negativt. Vanliga symptom är bristande förmåga till uppmärksamhet, försämrat minne, försämrad koncentrationsförmåga och nedsatt kognitiv förmåga. Många upplever stark oro och ångest och stora sömnsvårigheter.³ Detta innebär att personen inte fungerar adekvat och begränsas i sin möjlighet att handskas med isoleringen i sig men också att på ett bra sätt delta i rättsprocessen. Hjärnan utvecklas fram till 20–25 års ålder och

1. United Nations General Assembly. Interim report of the special rapporteur of the Human Rights Council on Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. 2011. A/66/268. (FN:s specialrapportör mot tortyr, 2011).

2. FN:s specialrapportör mot tortyr, 2011.

3. FN:s specialrapportör mot tortyr, 2011.

det är främst de funktioner som sitter i pannloben som utvecklas sist. I pannloben sitter de funktioner vi kallar exekutiva funktioner. Det vill säga vår förmåga att planera, korrigera oss, tänka i flera steg, samordna aktiviteter, upprätthålla en i förväg uppgjord plan och förmågan att styra uppmärksamheten och koncentrationen. Man kan säga att de exekutiva funktionerna fungerar som hjärnans dirigent.⁴ Barn har jämfört med vuxna inte samma mentala resurser att hantera isolering. Och barn med begåvningshandikapp har generellt ännu svårare att klara isolering.

En betydande andel av isolerade drabbas av allvarliga hälsoproblem som enbart kan förklaras med isoleringen.⁵ Att isoleras utan kontakt med andra människor är svårt för oss människor att hantera. Det betyder att riskerna till psykisk ohälsa är stora oavsett anledningen till isolering och hur vi mår innan. Internationell forskning visar att psykosliknande tillstånd är vanliga hos individer som är isolerade.

Det kan handla om överklighetskänslor, okontrollerbar ångest, panik, tvångstankar, skrämmande hallucinationer och en stark önskan att göra illa sig själv eller andra, likväl som extrem rastlöshet, sömnstörningar, krypningar eller svårigheter att röra delar av kroppen. Många blir passiva och likgiltiga, apatiska. Hjärnans minnesfunktioner och förmåga att tänka rationellt försämras, och paranoia tankar och känslor av att vara förföljd är vanliga. Minsta ljud kan uppfattas som ett hot.⁶

RISK FÖR BESTÅENDE MEN

De exempel på reaktioner på isolering som barnen vi har talat med beskriver är inte unika för personer som sitter frihetsberövade. Även en självvald isolering där social kontakt, aktiviteter och sinnesintryck begränsas innebär risk för psykisk ohälsa.⁷ Ju mer total isoleringen är, och ju längre den pågår, desto mer negativ är dess inverkan. Och ju sämre en person mår psykiskt innan isoleringen inleds, desto större risk för allvarliga konsekvenser.

Många av symptomen försvinner när isoleringen hävs, men vissa problem blir bestående. Forskning visar att individer, många år efter att isolering har hävts, fortfarande kan lida av men från isoleringen. För en del handlar det om posttraumatiskt stressyndrom och annan allvarlig ohälsa och personlighetsförändringar. Andra kan få bestående svårigheter att hantera sociala kontakter och relationer. En del

---

4. Hansen, S. Från neuron till neuros: En introduktion till modern biologisk psykologi. Natur & Kultur, 2000.

5. FN:s specialrapportör mot tortyr, 2011.

6. FN:s specialrapportör mot tortyr, 2011.

7. Grassian, S. Psychiatric Effects of Solitary Confinement. Washington University Journal of Law & Policy, Vol 22, 2006.

blir folkskygga, får sömnstörningar och en ökad sårbarhet inför nya svåra situationer i livet. Detta innebär enligt FN:s specialrapportör att isolering försvårar återanpassning till samhället.⁸

BARN DRABBAS HÅRDAST

Barn är fortfarande under utveckling både fysiskt och psykiskt. Barn har heller ingen fast utvecklad identitet.⁹ De är därför mer sårbara och har större behov av stöd och kontakt med omvärlden än vuxna. Det gör dem extra utsatta när det gäller de påfrestningar som isolering medför. Barn har inte samma förmåga till tidsuppfattning som vuxna och har ännu inte hunnit utveckla sin förmåga att hantera den stress, ångest och oro som isoleringen skapar¹⁰. Forskning visar att stress påverkar hjärnans arbetsförmåga. Minnesfunktionerna kan försämrans kraftigt och hjärnan ”omprogrammeras” till att ständigt vara i beredskap.¹¹

Flera av de barn som Barnombudsmannen talat med menar att den brutna kontakten med familj och vänner är svår. Det är till dem man vanligtvis vänder sig för att få stöd. Men nu i en verkligt påfrestande livssituation, kanske sitt livs hittills största kris, då är man berövad det stödet. Det finns inte heller tillgång till professionell hjälp i den omfattning som skulle behövas. ■

---

8. FN:s specialrapportör mot tortyr, 2011.

9. Broberg, A. Almqvist, K., Tjus, T. Klinisk barnpsykologi. Utveckling på avvägar. Natur och Kultur, 2003.

10. Broberg, A. Almqvist, K., Tjus, T. Klinisk barnpsykologi. Utveckling på avvägar. Natur och Kultur, 2003.

11. Hansen, S. Från neuron till neuros: En introduktion till modern biologisk psykologi. Natur & Kultur, 2000.

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

ISOLERING

”MAN BLIR KONSTIG, KALL OCH AVSTÄNGD”

ISOLERING HAR STARKA SKADEVERKNINGAR. DE BARN SOM BARNOMBUDSMANNEN HAR TRÄFFAT BESKRIVER PÅ ETT TYDLIGT OCH MÅLANDE SÄTT SINA UPPLEVELSER I ISOLERING.

Den psykiska påfrestningen kan beskrivas som känslor av panik, stark ångest och klaustrofobi, känslor som blir så starka och överväldigande att de är svåra att hantera. Oliver berättar att när de känslorna blir för starka brukar han lägga upp madrassen mot väggen, boxas mot den och hoppa och skutta runt i cellen. Ruben beskriver att ”man blir helt knäpp i arresten”. När vi frågar vad man gör då svarar han: ”Mina grannar bankar på väggar och dörrar hela tiden, ingen står ut här.”

Det handlar om att försöka stå ut och hantera sina desperata tankar och känslor. Emmaus upplever att han förändrats, han känner inte riktigt igen sig själv i den här situationen och beskriver det som att man blir dum i huvudet av att sitta isolerad. ”Jag har börjat prata med mig själv här inne, framför spegeln. Jag vet inte, man blir dum i huvudet. Jag står framför spegeln i 20 minuter och bara kollar på mig själv.” Jakim ser tillbaka på dagarna i arresten och konstaterar att ”där kan man inte göra så mycket, man betar sig mer som en psykopat därinne.”

”MINA GRANNAR BANKAR PÅ
VÄGGAR OCH DÖRRAR HELA TIDEN,
INGEN STÅR UT HÄR.”

RUBEN

TANKAR PÅ SJÄLMORD

Flera beskriver just vilken enorm vilja och styrka som krävs för att uthärda den enorma psykiska påfrestning isoleringen innebär. Daniel uttrycker det med sina ord: ”Du försöker bara stanna kvar i den verkliga världen.” Självskaumbeteende och tankar på självmord återkommer i flera berättelser. Daniel berättar i nästa andetag att om han hade haft ett vapen med sig när han hamnade på arresten som 16-åring så hade han tagit sitt liv: ”Jag lovar, jag klarade inte av det stället. Det gick för långt.”

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

ISOLERING

Något som återkommer i berättelserna är sömnstörningar och upplevelsen av likgiltighet, så pass att man inte ens orkar gå ut den timme per dag man har möjlighet till. Detsamma gäller minnesstörningar och överklighetskänslor. Man blir ”konstig” och kall, avstängd.

Andra beskriver upplevelser av stark vrede och hat som de inte känner igen hos sig själva. ”Jag får riktigt mycket ilska och man får onda tankar i den cellen. Riktigt, riktigt onda tankar”, beskriver Rafael.

Isoleringen påverkar barns fysiska och psykiska hälsa och välbefinnande, inte bara för stunden utan även på sikt. Daniel berättar att det tog ungefär sex veckor efter att han släpptes ur arresten tills han började känna sig normal igen. Hans mamma förstod direkt att han mådde dåligt och tog honom till en psykolog.

Barnombudsmannen anser att det är oacceptabelt att samhället isolerar barn trots att man har kunskap om de allvarliga konsekvenser isoleringen skapar hos dem. De åtgärder som i dag används för att bryta isoleringen är, enligt vår mening, inte tillräckliga för att kompensera eller lindra barnens svåra upplevelser. ■

**”JAG FÅR RIKTIGT MYCKET ILSKA OCH
MAN FÅR ONDA TANKAR I DEN CELLEN.
RIKTIGT, RIKTIGT ONDA TANKAR.”**

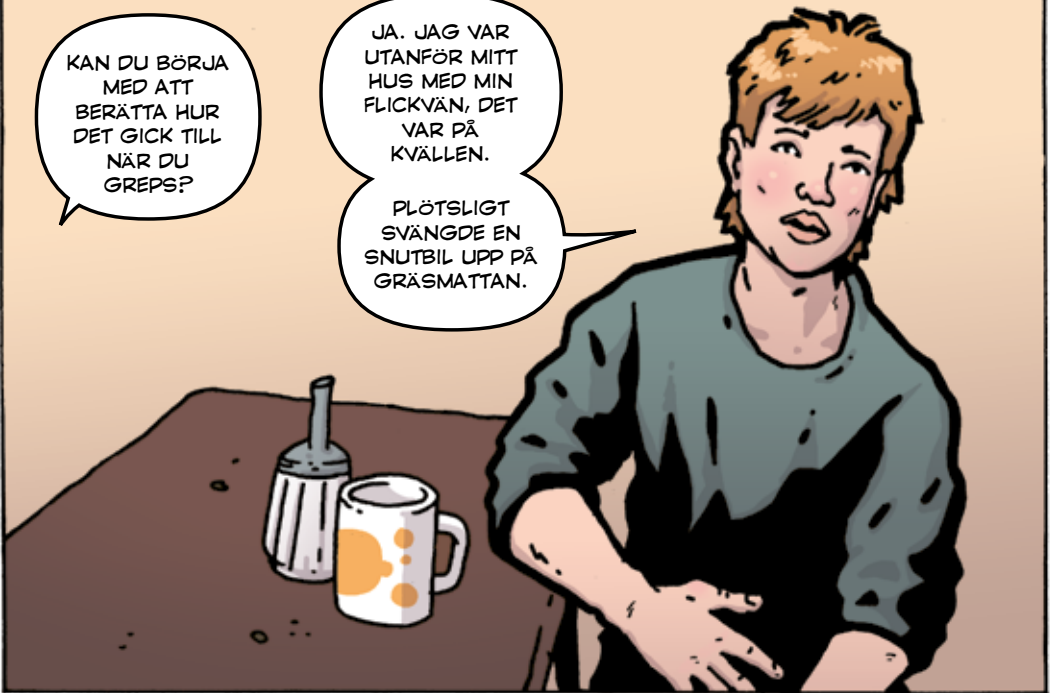
RAFAEL

ALTONS

KAN DU BÖRJA
MED ATT
BERÄTTA HUR
DET GICK TILL
NÄR DU
GREPS?

JÄ, JAG VAR
UTANFÖR MITT
HUS MED MIN
FLICKVÄN, DET
VAR PÅ
KVÄLLEN.

PLÖTSLIGT
SVÄNGDE EN
SNUTBIL UPP PÅ
GRÄSMATTAN.

DET KOM UT TVÅ
STYCKEN OCH TRYCKTE
IN MIG I BILEN.

SA DE VAD DU
VAR GRIPEN
FÖR?

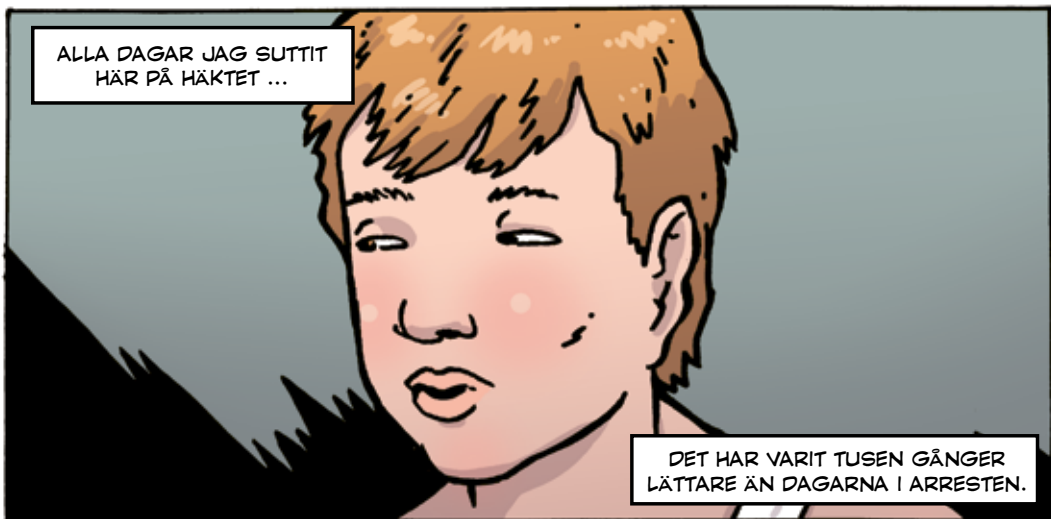

NEJ ...
NEJ DET
GJORDE
DE INTE.

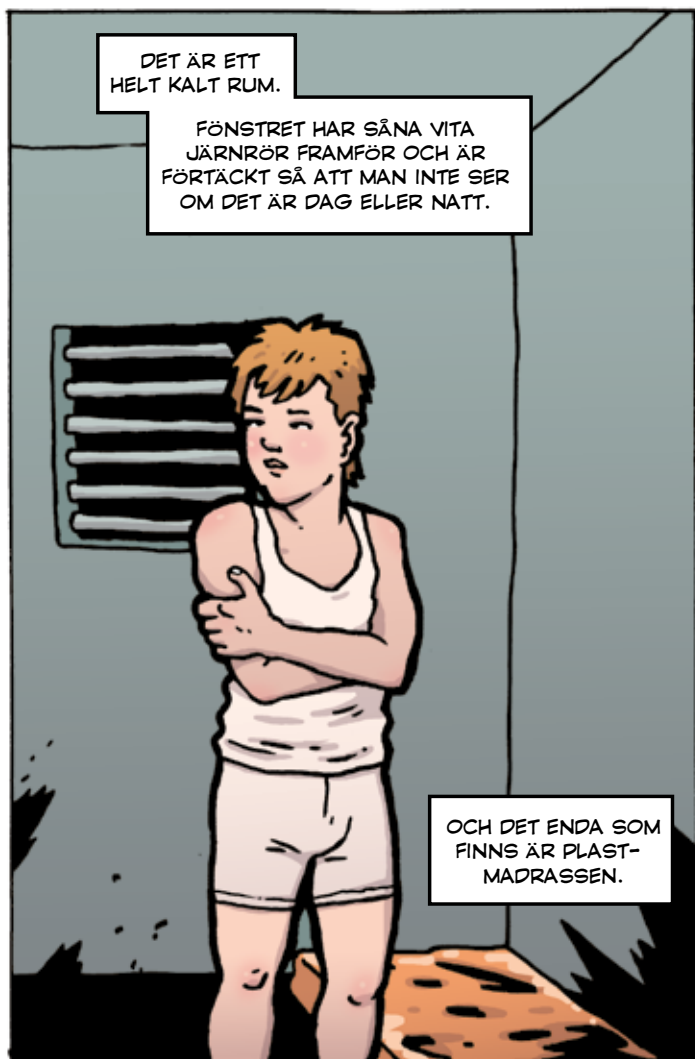
MEN JAG FICK SITTA
KVAR I BILEN EN LÅNG
STUND, OCH MIN MAMMA
KOM UT UR HUSET.

VAD ÄR
DET
SOM
HÄNT?

DET ÄR ETT
HELT KALT RUM.

FÖNSTRET HAR SÅNA VITA
JÄRNRÖR FRAMFÖR OCH ÄR
FÖRTÄCKT SÅ ATT MAN INTE SER
OM DET ÄR DAG ELLER NATT.

OCH DET ENDA SOM
FINNS ÄR PLAST-
MADRASSEN.

SÅ FINNS DET EN
KNAPP MAN KAN
TRYCKA PÅ OM MAN
VILL GÅ PÅ TOALETTEN.

... MEN MAN KUNDE FÅ
VÄNTA EN ELLER TVÅ
TIMMAR.

DET ÄR KALLT OCKSÅ,
JAG BÖRjade FRYSA
GENAST, JAG VAR
RÄDD ATT JAG SKULLE
BLI SJUK.

DET VAR FOLK SOM
SKREK OCH SOM
FICK STRYK.

DET SKA JU MYCKET TILL
FÖR ATT MAN SKA FÅ
STRYK AV EN SNUT.

SÅ JAG ANTAR ATT DE
VARIT RIKTIGT JOBBIGA.

MEN DET ÄR INGEN BRA
MILJÖ. DET ÄR DET INTE.

DET ÄR KANSKE DET VÄRSTA ATT
MAN INTE HAR NÅGON
UPPFATTNING OM TIDEN.

DET FINNS INGEN KLOCKA
I CELLEN, OCH FÖNSTREN
ÄR IGENBOMMADE.

SÅ DET GÅR INTE ATT
VETA OM DET ÄR DAG
ELLER NATT.

OM MAN VAKNAR OCH INTE VET
OM DET ÄR MITT I NATTEN ELLER
PÅ MORGONEN.

MAN VET INTE OM MAN SKA FÖR-
SÖKA SOVA ELLER VARA VAKEN.

VAR DET NÅGON SOM BERÄTTADE
ATT MAXTIDEN ÄR FYRA DYGN FÖR
ATT SITTA I ARRESTEN?

NEJ.

JAG VISSTE INTE OM MIN
MAMMA VISSTE VAR JAG VAR.

JAG VISSTE FAKTISKT
INGENTING.

DE DAGARNA I
ARRESTEN, DE VAR
LÄTT DET VÄRSTA
JAG VARIT MED OM
HITTILLS.

INTERVJU

ISOLERING

KICKIE LINDBERG, HÄKTESPSYKOLOG, MALMÖ:

”DE MÅSTE FÅ NÅGON ATT PRATA MED”

SAMHÄLLETS BEHOV OCH BARNENS BEHOV ÄR MÅNGA GÅNGER SVÅR-FÖRENLIGA. DET MENAR KICKIE LINDBERG, HÄKTESPSYKOLOG I MALMÖ. I HENNES ARBETE TRÄFFAR HON BARN OCH UNGDOMAR SOM SITTER I HÄKTE, MÅNGA AV DEM MED RESTRIKTIONER.

– Jag kan förstå samhällets behov av skydd, och självklart ska de som begår brott inte hindra utredningen. Men jag kan också se behovet av att skydda dessa barn från en destruktiv, personlig utveckling.

Hur barn och ungdomar upplever isolering på häktet är olika. En del kan hantera situationen, särskilt om de har varit med förr. Andra isolerar sig, rullar ihop sig som en koldolme i filtern på britsen och förblir orörliga. Ett primitivt försvar – man ”spelar död” och hoppas att det går över.

– Det gäller främst yngre och de som upplever häktet för första gången.

OMOTIVERAD GRÄNSDRAGNING

De som arbetar med de här ungdomarna kommer från olika myndigheter och organisationer, och de har alltid åsiktsföreträdare framför ungdomarna, konstaterar Kickie Lindberg. Det har hon svårt att acceptera.

– Det finns så många märkliga utlåtanden och gränsdragningar. Ibland får man höra att ”han har

ju fyllt 18”, som ett försvar för ett ganska tufft bemötande. Som om det vore en stor skillnad mot en 17-åring! Min uppfattning är att många av dessa ungdomar fortfarande inte är färdigutvecklade. Ändå häktar vi och dömer barn och ungdomar som om de vore ansvarsfulla, nyktra vuxna.

Ungdomar som kommer i kontakt med kriminalvården har många gånger ett dokumenterat begåvningshandikapp och är särskilt utsatta, menar Kickie Lindberg. De blir lätt offer för olika anstiftare och utnyttjas i brottssyfte på ett mycket tragiskt sätt.

– Här skulle speciella insatser behövas för att handlägga deras ärenden. Det är uppenbart att det saknas en förståelse för att den som inte kan förstå faktiskt inte förstår.

HJÄLP ATT FÖRSTÅ

En av de viktigaste insatserna för att hjälpa ungdomar i häkte är att ha någon att prata med, säger

”ANDRA ISOLERAR SIG, RULLAR IHOP SIG SOM EN KOLDOLME I FILTERN PÅ BRITSEN OCH FÖRBLIR ORÖRLIGA.”

Kickie Lindberg. Mycket av det som händer på häktet, och som berör ungdomarna själva, blir aldrig förklarat för dem, i varje fall inte på ett sätt så att de förstår.

– En massa människor uttalar sig om den här personen, och deras kommentarer skrivs ner i förhörprotokoll. Vad som står där, och vad polis och advokater säger under förundersökningen, kan ofta vara totalt obegripligt för den brottsmisstänkte och skapa ångest och oro efteråt, ensam i cellen. Det måste finnas någon som förklarar vad som sades och varför.

Kickie Lindberg efterlyser också större geografisk likhet över hur man behandlar ungdomar, något som saknas i dag.

– I storstäderna finns det ofta speciella ungdomsutredare, men inte på landsorten. Dessutom, utredare av barnbrottsoffer har lång utbildning och utredningen sker ofta på ett särskilt ställe, till exempel i ett barnahus. För förövarna finns inget motsvarande system.

AKTIVITETER BRYTER ISOLERING

Ett annat problem som inte uppmärksammas tillräckligt är kraven på skadestånd på unga brottsförövare.

– Jag träffade en 16-åring som hade fått åtta miljoner kronor i skadestånd. Hur ska han någonsin kunna komma tillbaka till samhället?

Kickie Lindberg arbetar med individer. Varje ungdom möts utifrån hans eller hennes speciella

förutsättningar och behov. Ofta prioriterar hon och hennes team de ungdomar som gör minst väsen av sig. Man ser till att de hänger med i aktiviteter, att de lägger ner tid på skolarbete och att de sysselsätts för att inte stänga in sin ångest.

– Det finns personal på häktet som är rätt provokativ och kallar det vi gör för dagisverksamhet. Men de flesta av killarna tycker om att pyssla, vi gör julpynt eller bygger modeller.

För att bryta isoleringen kan ungdomarna hjälpas på flera sätt. De kan studera med hjälp av lärare, spela pingis med personalen eller träffa en koordinator som hjälper till vid samtal eller genomför krissamtal.

EFTERLYSER HELHETSPERSPEKTIV

Det arbete som Kickie Lindberg och hennes kollegor utför börjar få allt mer uppmärksamhet. Fler har förstått att nätverk är viktigt för att kunna ändra barns och ungdomars situation på häkten, man får tillfälle att jämföra erfarenheter och hjälpa varandra.

Men fortfarande saknas ett helhetsperspektiv, enligt Kickie Lindberg. De resurser som finns för att stötta ungdomar är fragmenterade och med många inblandade.

– Det borde finnas en grupp med personer från berörda myndigheter som har en egen budget och det direkta ansvaret för dessa individers utveckling under tiden i häkte. ■

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

TILLVARON | ARREST OCH HÄKTE

”ARRESTEN ÄR

RENA HELVETET”

BARN OCH UNGA SOM HAR VISTATS I ARREST BESKRIVER DET SOM EN OMSKAKANDE OCH STARKT ÅNGESTFYLLD UPPLEVELSE. FÖR EN DEL ÄR DET DEN VÄRSTA TIDEN I DERAS LIV.

”Arresten är rena helvetet”. Det säger Axel, ett av de barn som vi har talat med under våra besök i arrester och häkten. Han har tillbringat sammanlagt fyra dagar i arrestcell. ”Det finns ingenting. Det är ett litet rum. Kallt. Så är det en madrass på golvet”, berättar han. Ett annat av barnen, Mark, har liknande erfarenheter: ”Det var väl mer eller mindre ens värsta mardröm, på arresten. Man behandlades inte som människa över huvud taget.”

Tiden i arresten beskrivs av ungdomarna som en omskakande och starkt ångestfylld upplevelse. Många av ungdomarna beskriver det som den värsta tiden i deras liv. För Ruben, som också har suttit häktad i flera månader, är minnena från hans tre dagar i arresten starka. Han beskriver sina upplevelser på följande sätt: ”Det var rena helvetet. Jag har aldrig suttit inlåst, det är första gången.”

De påfrestningar som barnen utsätts för i arresten kan ta sig många olika uttryck. Bland annat vittnar de om självdestruktiva handlingar, rädsla för egna känslor och tankar, upplevelser av att förlora förståndet och bli galen samt känslan av att tappa förankringen i verkligheten. Trots dessa upplevelser är det ändå ingen ungdom som berättar att de haft kontakt med psykolog eller kurator på arresten.

EN CHOCKARTAD UPPLEVELSE

Miljön i arresten är ofta stökig och högljudd med människor som kan vara påverkade av droger eller alkohol. Daniel berättar: ”Skriker du i en halvtimme så bryr de sig inte för alla skriker där. Det är också lite jobbigt, du hör att folk skriker och det är gamla gubbar och det är unga killar och folk ja. Det är dårhuset där egentligen.”

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

Miljön upplevs av ungdomarna som både skrämmande och obehaglig och den första vistelsen i arresten beskrivs som en chockartad upplevelse. För första gången i livet blir de inlåsta i en cell, isolerade från omvärlden under 23 av dygnets timmar och därmed också helt utelämnade åt sig själva och sina tankar.

Arrestcellen är ofta sliten och nedklottrad. "För det stinker alltså piss och spyor därinne", berättar Mark, och fortsätter: "Du är orolig för din egen hälsa mer eller mindre. Hur länge ska man behöva sitta där? För det var inte det fräschaste stället." Det är ofta kallt i rummet, och kläder och täcke räcker inte till för att hålla värmen. Det enda som finns i rummet är en plastmadrass på golvet eller en säng.

"Du får ångest", säger Joel, som en gång tillbringade tre dygn i sträck i arresten, och fortsätter: "Du har en liten madrass på golvet som du kan ligga på. Du får ett par byxor och en t-shirt, och så är det svinkallt där inne. Du ligger där och fryser och får inget täcke, ingen kudde, ligger där inne. Det är väl typ allt."

Ofta är det antingen för ljus eller för mörkt i cellen. "Det var helt mörkt, inget ljus alls. Det var bara en madrass som man kunde ligga på, och inget ljus alls", berättar William, vars upplevelse av isoleringen förstärks ytterligare av att han varken förstår eller talar svenska.

Lampknappen sitter på utsidan av cellen, vilket innebär att ungdomarna inte själva kan släcka eller tända lampan. Följden kan bli att de förlorar tidsuppfattningen och får svårt att skilja på natt och dag. En ovisshet som Daniel upplevde som det kanske svåraste att uthärda: "Du har ingen tidsuppfattning där inne. Du vet inte hur länge du har varit där. Du har ingen aning om hur länge du ska vara där. Ingen berättar någonting. Du får inga besked, du vet ingenting. Du bara sitter där."

Vid toalettbesök måste man först kalla på personal. Ibland kan det bli en lång väntan på att personalen ska dyka upp. Eller som Alvin uttrycker det: "Nej, då får man plinga på, och sedan så kan det ta allt ifrån fem minuter till två timmar tills de kommer."

STORT BEHOV AV KONTAKT

Daniel tycker inte att barn under 17 år ska hamna i arresten. "Inte alls. Det sätter sig. Du glömmmer aldrig av att du har varit i arresten. Det gör du inte. Inte om du varit där i typ fyra dagar, som är max", säger han.

Själv har Daniel suttit i arresten vid mer än ett tillfälle. Första gången satt han som 15-åring frihetsberövad i en dag. Året därpå satt han i arresten i fyra dagar. Daniel var inte beredd på att sitta frihetsberövad i flera dagar. Han berättar: "Efter första dagen så ja,

"DU HAR INGEN TIDSUPPFATTNING DÄR INNE. DU VET INTE HUR LÄNGE DU HAR VARIT DÄR. DU HAR INGEN ANING OM HUR LÄNGE DU SKA VARA DÄR."

DANIEL

då tänkte man ju, man ringde på den klockan så ofta som möjligt bara för att få någon att prata med. Det var bara jobbigt. Sedan när man var i den åldern 15-16 jag ville inte be om hjälp och så. Jag vill ju klara mig själv. Det var riktigt jobbigt, så man skyllde alltid på saker, jag har ont här och [...] för att någon skulle komma och prata med en och så.”

Den totala isoleringen upplevs generellt som svår att stå ut med. I huvudsak handlar tiden i arresten om att ligga och vänta och om att uthärda. Jason berättar om hur han påverkades av den totala sysslösheten i arresten: ”Ingenting att göra faktiskt. Man är ensam. Man tänker för mycket. Man kan inte sova”. Han fortsätter: ”Men där så gör du verkligen ingenting. Det finns inget att göra. Du har bara en säng, du ligger bara rakt.”

Utöver den rast utomhus som de intagna ska ha möjlighet till händer i princip ingenting. Ungdomarna beskriver ett stort behov av mänsklig kontakt. Ändå är det få barn som berättar att personalen har tagit sig tid att prata med dem.

Ett av de barn som vi har talat med, Jakim, berättar att de tre dagar han vistades i arresten var något av det värsta han varit med om. Kontakten med arrestvakten beskriver han på följande sätt: ”Man måste fråga om allting. Det enda du får, det är mat. Du får inget annat. Det enda de frågar dig, det var på morgonen: Kaffe eller te? Inget mer än det.”

INGEN HYGIEN, SVÅRT ATT SOVA

Ett problem som ungdomarna tar upp i samtal med oss är att de inte har haft möjlighet att duscha eller fått tillgång till hygienartiklar som tandborste eller tvål. ”Duscha? Det finns inget tal om duscha. Jag lukta- de illa, för det fanns ingen chans att duscha där. Och jag fick inte gå ut någonting. Det var isolering”, berättar Gideon.

Caleb, som har tillbringat tre dygn i arresten, summerar: ”Nej. Jag fick ingen information över huvud taget. Inte ens duscha, ingenting. Ingen tandborste, ingen tandkräm. Jag menar, jag var ändå där i tre dagar. Man kan ju förvänta sig att man får borsta tänderna åtminstone.”

”De kommer och tittar till dig typ en gång i timmen, och det är typ det värsta. Du ligger och sover. Så öppnar de luckan, och så får du ljus rakt i ansiktet och så vaknar du igen, så stänger de luckan”, berättar Daniel, som har haft stora problem med att sova i arresten. Sömnsvårigheter under tiden i arresten är ett vanligt problem bland de unga som vi har träffat. En av orsakerna är att det är för ljust i cellen eller att den unge oavbrutet blir störd av vakter som slamrar med luckan vid övervakning.

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

ARREST OCH HÄKTE

Sömnen kan även vara ett sätt att försöka fly hela den ångestfyllda upplevelsen av att sitta inlåst. Jakim konstaterar att han ville sova hela dagen. Han ville inte ens veta om att han var där, berättar han. Att sova på dagen kan sedan leda till stora svårigheter att sova under natten.

Även Abraham minns att han försökte sova bort upplevelsen: "Det man gör där inne liksom det är liksom sova. Jag vet inte hur andra är där inne. Jag vet folk som varit i arresten som har fått panikanfall liksom. De går och slår på väggarna och så vidare. Men så har inte jag haft det. [Jag har] liksom bara dött där inne".

Men att sova mycket på dagen kan göra det svårare att sova på natten. Daniel vände på dygnet så att han till slut inte kunde sova på natten. Han berättar själv att de enda kontakterna han hade var med vakterna som kom och tittade till honom en gång i timmen nattetid.

De unga vi har pratat med berättar också att maten inte anpassas efter barnets behov, vilket Gideon upplever som särskilt påfrestande: "Och det är så här också det var hemskt eftersom jag är muslim, och vi muslimer vi äter inte griskött, och så fick jag kött och då ledde det till att jag satt där i fyra dagar utan att äta någonting för jag visste inte vad det handlade om. Fyra dagar, jag låg där, åt ingenting."

BRIST PÅ RUTINER

När vi frågar barnen vilken information de fick vid inskrivningen har flera av dem svårt att minnas om de alls fick någon information. I stället beskriver de den första tiden efter gripandet som förvirrande. Så här säger Gabriel om den första tiden: "En natt fick jag vara i en fyllecell och sedan så kastade de in [mig] i ett annat rum. Men i fyllecellen sa de aldrig att jag var gripen eller såhär, så jag tänkte vad händer nu liksom och sådär. Och vad gör jag i det här rummet liksom såhär? Och sedan så var det inget med det."

Ungdomarna beskriver också en anmärkningsvärd brist på rutiner vid utskrivningen från vissa arrester. "Han bara kom och öppnade dörren när jag låg och sov och så sa han att, nu får du gå ut liksom", berättar Gabriel. Av barnens berättelser framgår det också att föräldrar eller socialtjänst inte

kontaktas rutinmässigt, vilket leder till att ingen möter barnet när han eller hon skrivs ut. "De öppnar grindarna och sedan är man ute. Jag trodde att någon i min familj skulle stå där, men det gjorde de inte", berättar Emil.

Inte heller försäkras sig någon om att barnet har någonstans att ta vägen eller ens har pengar för att kunna ta sig hem. Vissa barn

"JAG VET FOLK SOM VARIT I ARRESTEN SOM HAR FÅTT PANIKANFALL LIKSOM. DE GÅR OCH SLÅR PÅ VÄGGARNA OCH SÅ VIDARE."

ABRAHAM

berättar att de har tvingats åka hem utan ytterkläder och skor mitt i vintern. ”Jag hade ju Kriminalvårdens kläder på mig fortfarande, och de hade ju beslagtagit mina skor, så de släppte mig där utan skor på vintern. Alltså, jag tänkte, om de får göra så eller inte”, säger Gabriel.

FÖRNEDRANDE BEHANDLING

Några barn har varit med om händelser som de beskriver som både omänsklig och förnedrande behandling. Mark berättar: ”Det var en konstig känsla, för det kommer alltså ut tre poliser. De tar tag i en i varje arm och mer eller mindre drar in en. Då hamnar man nästan i chock. Det känns ju väldigt konstigt. Bara det gör allting ännu mer skrämmande.”

En del har upplevt våldsamma gripanden eller haft handfängsel som har medfört smärtor. Ungdomarna har berättat att det förekommer att deras tillhörigheter har försvunnit efter att de beslagtagits för att sedan aldrig återfinnas. En del barn upplever också visitationen som kränkande. En av dem är Jakim, som berättar: ”Ja, det tyckte jag inte om. Och inte i arresten heller. I arresten så stod han bara där och: Klä av dig allting! Och så lyste han med lampan.” Andra har inte fått tillgång till hälso- och sjukvård eller haft möjlighet att tvätta av sig blod från skador. En av dem är Ruben, som kom till arresten i berusat tillstånd. ”Jag fick inte tvätta mig. Jag [var] helt blodig och jag hade några skador. Jag fick inte ens plåster eller någonting. I två dagar”, berättar han. ■

TILLVARON | ARREST OCH HÄKTE

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

TILLVARON I ARREST OCH HÄKTE

”HÄKTET ÄR 100 GÅNGER BÄTTRE”

BEMÖTANDET ÄR I REGEL BETYDLIGT BÄTTRE I HÄKTET ÄN I ARRESTEN, VISAR BARNENS BERÄTTELSE. MEN DEN UTBREDDA ANVÄNDNINGEN AV RESTRIKTIONER LEDER TILL ATT MÅNGA AV DEM TROTS DETTA FAR ILLA.

Malcolm berättar: ”Jag får inte prata med min mamma. Det tycker jag är för mycket, speciellt för en ung människa. Tänk dig, det finns de som är 15 bast som sitter här. Om jag satt här när jag var 15 så skulle jag ha brutit ihop.”

Dagarna på häktet beskrivs av ungdomarna som inrutade och enformiga. De väntar på frukosten, på att få duscha, på måltiderna och på promenaden. ”Du väntar från det att du vaknar efter frukosten till lunch. Sedan sitter du mer eller mindre och väntar på middagen”, berättar Mark för oss när vi träffar honom på häktet. Ibland erbjuds aktiviteter som dataspel eller bakning för att bryta isoleringen.

När Barnombudsmannen träffar Abraham har han suttit häktad i flera månader på en ungdomsavdelning. Han berättar för oss att tiden på häktet trots allt känns långt mer human än de skrämmande dygnet på arresten. ”Ja, häkte är ju hundra gånger bättre jämfört med arresten. Här har man i alla fall sängunderlakan, täcke. Okej mat i alla fall. Det finns ungdomsavdelningar här. Personalen är i alla fall okej mot en. De frågar en hur man mår och så. Det tycker jag är mycket bättre än arresten i alla fall.”

”LÄNGTAN EFTER FAMILJEN ÄR DET SVÅRASTE”

Majoriteten av de ungdomar som häktas beläggs med restriktioner, vilket innebär att deras kontakter med omvärlden begränsas. En av dem som har suttit häktad med restriktioner är Daniel. Han berättar: ”Jag har restriktioner. Jag får inte komma i kontakt med utvärlden, jag får inte ringa ut eller ta emot samtal.”

Abraham har liknande erfarenheter. Han har varken träffat eller talat med något av sina yngre syskon under de månader han har suttit häktad. Längtan efter mamman och resten av familjen är svår, säger han. Inte minst eftersom restriktionerna begränsar möjligheterna att hålla kontakt med dem. "Jag snackade inte med mamma på 2,5 månader, tror jag. Och sen fick jag träffa henne med poliserna. Sen efter det så fick jag träffa henne med [...] häktespersonalen. Och då fick jag inte krama henne. Jag fick inte pussa henne. Fick inte snacka med henne om någonting", berättar han och fortsätter: "Det är för jävligt. Alltså jag är 16, jag bor hemma fortfarande. Jag har kontakt med mamma varje dag. Jag tror att det är skillnad mellan barn och vuxna i häktet. [...] Barn har fortfarande kvar sina föräldrar och syskon. Äldre då lever de liksom ensamma. De har flyttat ut. De har ett eget liv."

I samtalen med oss framkommer att barnen kan vara oroliga över att deras anhöriga inte har blivit informerade om att de är frihetsberövade. Ett annat orosmoment är vad föräldrar och andra familjemedlemmar egentligen tänker om dem. Hur ser familjen på det brott som de är misstänkta för? Vilka frågor skulle de vilja ställa? Hur påverkar det som sker deras relation och familjebanden?

Restriktioner kan göra att den unge inte har möjlighet att ha kontakt med sin familj. I stället för att träffas eller samtala per telefon kan den unge ibland hålla kontakten med sina anhöriga via brev. Det kan dock ta lång tid att handlägga ansökningar om att få brev granskade, vilket ytterligare försvårar den unges kontakt med sin familj.

"De kanske får mitt brev efter två veckor, och jag får tillbaka deras brev efter två veckor. Det vill säga det tar nästan en månad att bara skicka ett brev", säger Axel, som ännu inte har talat med sina föräldrar fastän han har varit på häktet i 47 dagar när vi träffar honom.

Restriktioner kan även innebära att den intagne inte får ha kontakt med andra personer på häktet. Följden blir att han eller hon sitter isolerad i sitt rum stora under delar av dygnet, utan kontakt med någon annan än personalen. Ett sätt att bryta denna isolering är att åklagaren ger den unge tillstånd att umgås med en utvald annan häktad under delar av dagen, så kallad samsittning.

RÄTT ATT ÖVERKLAGA

"Jag visste inte varför jag inte fick snacka med mamma. Jag vet inte varför jag inte fick träffa henne", säger Abraham när vi frågar honom om vilken information han har fått om restriktioner.

Ett beslut om restriktioner kan överklagas. Men Alvin berättar att han aldrig har fått någon information om den juridiska processen kring restriktioner. "Det är inte så mycket att göra om man inte är

"JAG FÅR INTE PRATA MED MIN MAMMA. DET TYCKER JAG ÄR FÖR MYCKET, SPECIELLT FÖR EN UNG MÄNNISKA. TÄNK DIG, DET FINNS DE SOM ÄR 15 BAST SOM SITTE R HÄR."

MALCOLM

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

nöjd”, berättar han. Eller som Axel uttrycker det när vi frågar om hans möjligheter att överklaga beslut om restriktioner: ”Man kan inte klaga, nej. Eller kan man?”

ISOLERINGSBRYTANDE ÅTGÄRDER

En av dem som har suttit isolerad större delen av tiden är Nils. Han har haft restriktioner flera månader i sträck, utan möjlighet till kontakt med vare sig föräldrar eller omvärld. Nils berättar: ”Jag var där 23 timmar om dygnet i rummet, och sen så får man en timmes promenad per dag när man har restriktioner.”

Abraham, som bodde hemma med föräldrar och syskon innan han blev häktad, berättar att han drabbades av ett närmast apatiskt tillstånd efter en tid i isolering. När vi undrar hur mycket tid han har tillbringat utanför sitt rum svarar han: ”Kanske en halvtimme. En halvtimme. Ja, jag gick inte ut ifrån mitt rum på, vad blir det, kanske mellan två och en halv månad eller tre månader. Då gick jag inte ut. Jag gick inte på promenad, jag gjorde ingenting. För att man mår så jävla dåligt härinne.”

Tv-tittande är ett viktigt tidsfördriv för ungdomarna som också hjälper dem att överleva tristessen och isoleringen på häktet. Av våra samtal framgår det även att aktiviteter och isoleringsbrytande åtgärder förekommer på de häkten som vi har besökt, om än i väldigt olika utsträckning.

Caleb tycker själv att han kommer ut en hel del och har därför kunnat bryta isoleringen. Han anser att personalen på häktet är bra och att tillvaron där är dräglig. ”Så har de ett Wii-spel och tv och sånt i ett litet rum. Och jag har fått gå ut där massor av gånger, så jag har bakat bullar, gjort kladdkaka och spelat Wii och sånt”.

De aktiviteter som har nämnts på de olika häkten vi har besökt är snarlika. Barnen ser på tv, tränar, bakar, spelar spel eller läser böcker och tidningar. De som frihetsberövas i häkte har rätt till en timmes utomhusvistelse per dag.¹ Det finns olika åsikter bland de unga om att gå ut på promenaden, som utomhusvistelsen kallas. Vissa anser att det är meningslöst att gå ut. ”Det är samma sak

där. Det är en promenad, men det är fortfarande som ett rum. Det är som att vara inne”, säger Malcolm.

Rafael berättar att han inte går på promenaden. När vi frågar varför svarar han: ”Man mår mer dåligt på promenad än att sitta i en cell. Du känner dig som ett djur. Sen att man inte kan prata. Jag har

”MAN MÅR MER DÅLIGT PÅ PROMENAD ÄN ATT SITTA I EN CELL. DU KÄNNER DIG SOM ETT DJUR. SEDAN ATT MAN INTE KAN PRATA. JAG HAR INTE PRATAT MED NÅGON PÅ RIKTIGT LÄNGE.”

RAFAEL

1. Häkteslag (2010:611) 7 §.

inte pratat med någon på riktigt länge. Sen att man hör andra prata. Man vill prata, men ...”

Eftersom intagna med restriktioner ofta är ensamma under sina promenader bryter inte promenaden isoleringen från andra människor, och när det väl är dags att återvända till cellen blir det också påtagligt för den intagne att han eller hon blir inlåst igen. En känsla som kan vara svår att hantera för den häktade.

Ett sätt att undvika den känslan är att helt välja bort promenaderna. Vi pratar om det med Mark, som har valt att inte gå ut. Han beskriver hur han tänker: ”Problemet är att när man går ut så känns det bra den lilla stunden som man är uppe, men sen när du kommer ner så inser du att du är instängd. Däremot om man sitter inne i cellen, då tänker du inte på att du är instängd. Du tänker bort det. Då tycker i alla fall jag att det känns lättare.”

OLIKA MÖJLIGHETER TILL SKOLGÅNG

De unga som vi har träffat kan vara bekymrade över vad som kommer att hända med deras skolgång i framtiden. Möjligheterna till skolgång ser olika ut i olika häkten. ”Jag går ju i skola och studerar och så, så det missar jag”, berättar Mark om hur hans liv på utsidan påverkas av att han nu sitter häktad.

Vissa ungdomar har kontakt med lärare på häktet någon gång i veckan. Andra har inte erbjudits skola alls. I sådana fall kan häktningen innebära ett totalt avbrott i skolgången. Så blev det till exempel för Lucas: ”Nej, det är klart. [...] Jag har gått om ett år, så började jag en ny skola och så låg jag redan efter för jag hoppade in typ tre veckor efter att det hade börjat. Nu är jag ju här, så det kommer garanterat bli att jag måste gå om ett till år. Så det känns jävligt surt.”

Caleb beskriver hur undervisningen kan gå till: ”Du får in en skolbok [...] och så säger hon kanske, du ska göra två sidor. Så har man en hel vecka på sig. Så det är inte så här strikt att du måste göra det här, annars får du inte gå i skolan längre.”

Kraven på dem som trots allt får undervisning verkar inte särskilt högt ställda. Samtidigt kan det upplevas svårt att klara skolgången med så pass få lärarstödda lektioner som det verkar finnas tillgång till. Eller som Rafael uttrycker det: ”Man kan få böcker och sånt, men man vill plugga med lärare. Man klarar inte av allt själv. Jag fick en bok för några månader sen, så jag började lite. Sen när jag kom till svårare kapitel så ... Nu har jag inte gjort något på tre veckor. Det är svårt.” ■

TILLVARON I ARREST OCH HÄKTE

ANALYS

TILLVARON | ARREST OCH HÄKTE

LÅNGT FRÅN BARN- KONVENTIONENS INTENTIONER

DE BARN OCH UNGA SOM BARNOMBUDSMANNEN TRÄFFAT VITTNAR OM EN TILLVARO SOM PRÄGLAS AV ISOLERING OCH BRIST PÅ MÄNSKLIG KONTAKT. DET ÄR INTE FÖRENLIGT MED MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER.

Enligt barnkonventionen ska barn som misstänks för brott behandlas med respekt och på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde. Inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling. Behandlingen ska stärka barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och främja att barnet återanpassas och tar på sig en konstruktiv roll i samhället. Barnrättskommittén betonar att barnet ska behandlas på ett sätt som främjar känslan för värdighet från den första kontakten med rättsväsendet och genom hela systemet.¹

OVÄRDIG MILJÖ I ARRESTEN

Enligt Rikspolisstyrelsens författningssamling bör ett barn endast förvaras i polisarrest när det är absolut nödvändigt. Normalt bör den som är under 18 år förvaras under bevakning i ett förhörsum eller liknande utrymmen.² De ungdomar som Barnombudsmannen träffat har dock inte vistats i ett sådant rum som lagstiftaren avser utan har varit inlåsta i en cell.

Ungdomar som Barnombudsmannen har träffat beskriver en tillvaro långt ifrån barnkonventionens intentioner. Ett exempel är tillvaron i arresten, som upplevs som skrämmande och inhuman och

1. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 13.

2. Rikspolisstyrelsens författningssamling. Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om förvaring av personer i polisarrest RPSFS. 2000:58.

utmärks av isolering, brist på mat, sömn och mänsklig kontakt. Några av ungdomarna har varit med om händelser som de beskriver som både omänskliga och förnedrande. Sammantaget kan detta leda till starka känslor hos den unge av ångest, rädsla och ilska. Känslorna kan bli så starka att den intagne får självmordstankar eller tror att han eller hon kommer att mista förståndet. Alla barn, oavsett livssituation, har enligt barnkonventionen rätt till bästa möjliga hälsa och rätt till sjukvård och rehabilitering. Ändå är det ingen ungdom som berättar att de haft kontakt med psykolog eller kurator på arresten. Barnombudsmannen kan konstatera att när många av de förhållanden som barnen beskriver sammanfaller kan arresten upplevas som grym, omänsklig och tortyrlik.

Barnombudsmannens egna besök bekräftar den bild av en skrämmande och ovärdig miljö i arresten som barnen själva beskriver. I cellen finns ibland endast en madrass på golvet. Lampknappen sitter på utsidan, med följd att den intagne inte själv kan tända eller släcka lampan. Dessutom saknas klocka. Detta, och att den intagne inte själv kan tända och släcka, är något som ungdomarna upplever som mycket påfrestande.

De unga vi har träffat berättar även om plågsamma erfarenheter av att behöva åka hem ensamma efter utskrivning från arresten, utan vare sig vinterkläder eller busspengar. Barnombudsmannen anser att miljön i arresten är oacceptabel och inte i enlighet med barnkonventionen.

VANLIGT MED RESTRIKTIONER

En övervägande majoritet av de ungdomar vi har talat med har belagts med restriktioner i häktet, vilket innebär att de har begränsats i sina kontakter med omvärlden. Det förekommer till och med att unga har suttit isolerade i häktet under flera månader, utan kontakt med vare sig familj eller någon annan utanför häktet.

Ett av de viktigaste budskapen från ungdomarna vid intervjuerna är att just avsaknaden av kontakt med familjen kan vara svår att stå ut med. I den kaotiska situation som ett frihetsberövande kan innebära för ett barn är behovet av kontakt med föräldrar och andra nära anhöriga ofta stort. Ibland har den unge dessutom ingen erfarenhet av att bo ensam. För den som kommer direkt från en vardag med syskon och familj kan restriktioner i kontakten med dessa bli extra svår att hantera.

Barnombudsmannen genomförde hösten 2012 en egen granskning av häktesprotokoll. Resultatet visar att 84 procent av ungdomarna i häkte belagts med restriktioner. Denna höga siffra, som också bekräftas av andra studier³, motiveras av Åklagarmyndigheten med

3. Åklagarmyndigheten. Redovisning av restriktionsanvändning. Utvecklingscentrum Malmö Februari 2011. Åklagarmyndigheten har i en granskning undersökt hur många av de barn som häktats år 2010 som ålagts med restriktioner. Andelen med restriktioner uppgick detta år till 87 procent.

TILLVARON | ARREST O

att barn endast häktas för allvarliga brott och där det finns risk för att den unge påverkar utredningen.⁴ Enligt barnkonventionen har varje frihetsberövat barn rätt att hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök, utom i undantagsfall. Barnrättskommittén menar att de exceptionella omständigheter som kan komma att begränsa kontakten ska anges klart och tydligt i lagen, inte vara upp till de ansvariga myndigheterna att bedöma.⁵

Barnombudsmannens samtal med barn och unga visar att aktiviteter och andra åtgärder för att bryta isoleringen erbjuds i mycket olika utsträckning. Några av de ungdomar vi har talat med verkar sällan erbjudas andra aktiviteter än promenader, med följd att de kan sitta ensamma och inlåsta under stora delar av dygnet, ofta upp till 23 timmar per dygn.

Barnombudsmannen ser med oro på att restriktioner regelmässigt används på ett sätt som leder till att ett barn inte får ha kontakt med sin familj och kan sitta isolerad under stora delar av dagen. Sverige har fått kritik för hur vi använder restriktioner för barn.⁶

Enligt barnrättskommittén ska det tas hänsyn till barnets rätt till privatliv och kontakt med andra frihetsberövade unga. Det ska också vara möjligt för barnet att delta i aktiviteter. Dessutom ska barnet ges stimulans och möjlighet att delta i idrott, fysisk träning, konstnärliga aktiviteter och andra fritidsaktiviteter.⁷

ATT KÄNNA TILL SINA RÄTTIGHETER

De ungdomar som vi har träffat i arrest och häkte berättar att de många gånger inte har förstått innebörden av viktig information som rör den egna situationen. Ibland har den unge fått skriftlig information vid inskrivningen, ibland inte. Oavsett vilket har barnet själv inte alltid förstått informationen. Detta är särskilt vanligt förekommande i arresten.

Europarådets tortyrkommitté har riktat kritik mot Sverige för att unga inte har blivit informerade om sina rättigheter. Kommittén menar att Sverige måste säkerställa att alla frihetsberövade personer får sådan information.⁸ I våra samtal med barn och unga är det tydligt att barnet inte alltid har kunskap om att man kan klaga på tillvaron och överklaga beslut. Barnrättskommittén är tydlig med att barnet ska ges möjlighet att kunna komma in med klagomål på sin situation samt överklaga beslut.⁹ En förutsättning för detta är att

4. Åklagarmyndigheten. Redovisning av restriktionsanvändning. Utvecklingscentrum Malmö. Februari 2011.

5. Barnrättskommitté. AK Nr. 10 punkt 87.

6. Europarådets tortyrkommitté (CPT/Inf(2009)34).

7. Barnrättskommitté. AK Nr. 10 punkt 89.

8. Europarådets tortyrkommitté (CPT/Inf(2009)34).

9. Barnrättskommitté. AK Nr. 10 punkt 84 och 89.

han eller hon på ett tydligt och begripligt sätt får information om hur systemet fungerar.¹⁰

Barnombudsmannen ser allvarligt på att så många ungdomar inte haft en klar uppfattning om hur systemet fungerar eller hur man ska gå till väga för att överklaga ett beslut. Rätten till information är grundläggande för att ett barn ska kunna ha inflytande över sin situation och en central rättighet enligt barnkonventionen.

RÄTT TILL UTBILDNING

Skolgången i häktet har sett mycket olika ut för de ungdomar vi har träffat. Några är nöjda med sin skolgång, andra har inte haft någon skola alls. Vi har även funnit att både lärarstödet och antalet undervisningstimmar varierar mellan olika häkten.

Barn och unga som har frihetsberövats har samma rätt till utbildning som alla andra i deras ålder. Enligt barnkonventionen ska också deras utbildning, precis som för alla barn och unga, syfta till att utveckla deras fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag samt fysisk och psykisk förmåga. Barnrättskommittén har förtydligat rätten till skolgång för barn som har frihetsberövats. Kommittén säger till exempel att alla barn i skolpliktig ålder som har frihetsberövats har rätt till utbildning som passar barnets behov och förmåga. Utbildningen ska vara utformad för att förbereda barnet för att återvända till samhället. Dessutom ska varje barn, när det är lämpligt, få yrkesutbildningar inom yrken som sannolikt förbereder det för framtida anställning.¹¹

Barnombudsmannen anser att barn och unga inte bör placeras i arrest i dess nuvarande utformning. Den miljö och det bemötande som barn och unga beskriver från tiden i arrest är oacceptabel och inte förenlig med barnets mänskliga rättigheter.

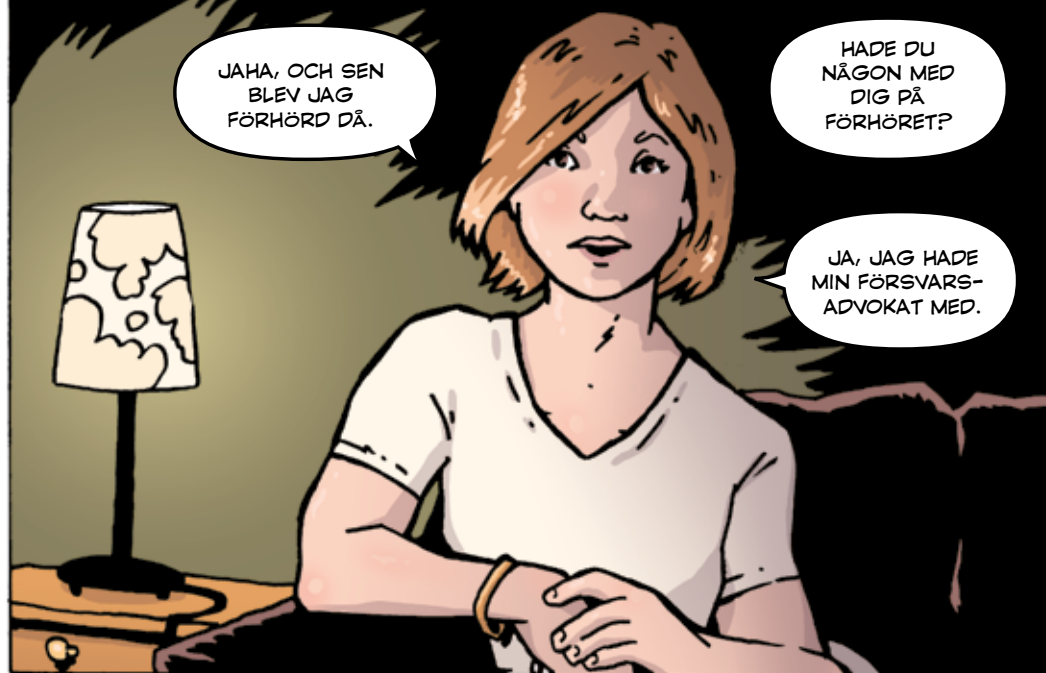
Det är heller inte förenligt med barnets rättigheter att unga isoleras stora delar av dygnet eller systematiskt nekas kontakt med anhöriga eller resten av omvärlden. ■

---

10. Barnrättskommitté. AK Nr. 10 punkt 44.

11. Barnrättskommitté. AK Nr. 10 punkt 89.

Sanna

JAHA, OCH SEN
BLEV JAG
FÖRHÖRD DÅ.

HADU DU
NÅGON MED
DIG PÅ
FÖRHÖRET?

JAJA, JAG HADU
MIN FÖRSVARSA-
ADVOKAT MED.

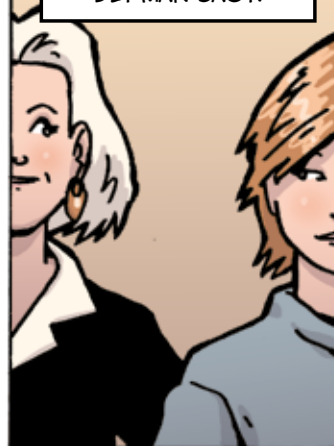
JAG HADU HÖRT FRÅN
MIN STOREBRÖRSA
VAD MAN HAR FÖR
RÄTTIGHETER.

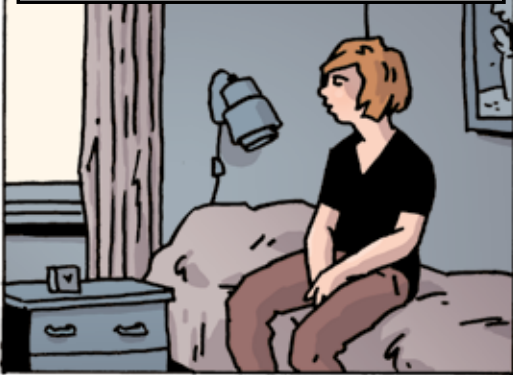
JAG GILLAR MIN
ADVOKAT, HON ÄR BRA
ATT HA MED SIG.

IBLAND KANSKE MAN
INTE FÖRSTÅR FRÅGAN
ELLER OM DE
FÖRSÖKER FÖRVRÄNGA
DET MAN SAGT.

MIN SOCIALSEKRETERARE GILLAR JAG INTE, NÄR JAG SKULLE IN PÅ BEHANDLINGSHEM SA HON ATT JAG BARA SKULLE VARA DÄR NÅGRA VECKOR.

MEN SÅ BLEV JAG KVAR I FLERA MÅNADER ISTÄLLET. JAG LITAR INTE PÅ HENNE.

POLISEN SA ATT JAG FICK HA MAMMA MED, MEN DET VILLE JAG INTE.

EN GÅNG NÄR JAG VAR I ARREST FÖRUT SA JAG ATT JAG VILLE TA FÖRHÖRET UTAN ADVOKAT.

DET VAR FREDAG, OCH JAG HADE FÅTT VÄNTA TILL MÅNDAG PÅ ADVOKATEN, OCH JAG VILLE KOMMA UT.

MEN NÄR JAG FICK SE PAPPEREN EFTERÅT SÅ HADE DE MISSTOLKAT ALLT JAG SAGT!

JAG HADE INGEN RAST
HELLER. EFTERÅT FICK JAG
VETA ATT OM MAN RÖKER
FÅR MAN GÅ UT.

TYDLIGEN STOD DET PÅ ETT
PAPPER JAG FICK, MEN JAG
VAR ARG SÅ JAG KNÖGGLADE
IHOP DET PAPPERET.

HUR VAR DET NÄR DU
BLEV FRISLÄPPT? VAR DET
NÅGON SOM MÖTTE DIG?

NEJ, TYDLIGEN HADE DE
INTE BERÄTTAT NÅGOT
FÖR MIN MAMMA.

PENGAR TILL BUSSEN HADE JAG
INTE FÅTT HELLER, SÅ JAG FICK GÅ,
FAST DET VAR VINTER OCH JAG INTE
HADE NÅGRA BRA KLÄDER.

JAG GICK DIREKT TILL SKOLAN, FÖR
DET VAR PÅ EN VARDAG, MEN DÄR
TRÄFFADE JAG PÅ KURATORN.

HON SÅG ATT DET INTE VAR BRA MED
MIG, SÅ HON SKICKADE HEM MIG.

INTERVJU

TILLVARON | ARREST OCH HÄKTE

BENGT HOLMGREN, PSYKOLOG INOM KRIMINALVÅRDEN OCH
ÅSA LANDBERG, PSYKOLOG PÅ RÄDDA BARNEN:

”RESTRIKTIONER KAN FÖRSÄMRA RÄTTSSÄKERHETEN”

VAR FJÄRDE PERSON SOM ÄR INTAGEN PÅ HÄKTE MED RESTRIKTIONER DRABBAS AV PSYKISK OHÄLSA I FORM AV DEPRESSION OCH ÅNGESTSYMPTOM. DET PÅVERKAR RÄTTSSÄKERHETEN, MENAR BENGT HOLMGREN, PSYKOLOG INOM KRIMINALVÅRDEN.

Han har studerat hur restriktioner i form av isolering under lång tid påverkar psykisk hälsa. Den undersökta gruppen omfattade 1 100 personer i åldern 18 – 60 år, både de med och utan restriktioner.

– En fjärdedel av dem som hade restriktioner mådde klart sämre än andra häktade, vilket kan innebära svårigheter att genomföra meningsfulla samtal med försvararen, förstå vad som står i förundersökningen och uppträda i domstol på ett rättvisande sätt. Det försämrar självfallet rättssäkerheten, säger Bengt Holmgren.

Omkring 60 procent av alla som sitter i häkte har restriktioner. Vanligen innebär det att man tillbringar tiden i häkte ensam och inte får samtala med andra än häktespersonal och advokat. I enstaka fall finns även förbud mot tv, radio och dagstidningar. Isoleringen kan pågå i allt från någon vecka upp till några månader, ibland ett år. Motiveringen är att utredningen

om det misstänkta brottet annars kan försvåras.

Under drygt ett år fick de som deltog i undersökningen besvara en självskattningstest med en skala på 0-28 poäng. Ju högre poäng de angav för olika symtom och tillstånd, desto sämre hälsa.

Tröskelvärdet för psykisk ohälsa ligger på 19. Bland normalbefolkningen ligger siffran på tre. Bland dem med restriktioner låg en fjärdedel över tröskelvärdet. När restriktionerna togs bort sjönk värdet.

Sammanfattningsvis konstaterar han att tre faktorer är särskilt nedbrytande för dem med restriktioner: Passiviteten i cellen, ovissheten om när isoleringen ska upphöra och känslan av vanmakt, att inte kunna skydda och stödja sin familj.

MOBILFÖRBUD SKAPAR ÅNGEST

Undersökningen omfattar inte personer under 18 år. Men Bengt Holmgren tror att unga som häktas

med restriktioner mår lika dåligt som äldre, möjligen värre. Åsa Landberg, psykolog på Rädda Barnen, bekräftar:

– Jag träffar då och då ungdomar i den här situationen. De flesta som frihetsberövas hamnar akut i en kraftig kris, framför allt om de har restriktioner.

Vanliga reaktioner, som framkommer i intervjuer med unga, är att man blir kall, avstängd, får panik och blir aggressiv. Värst är att inte veta vad som händer i omvärlden, hur föräldrarna reagerar och vad kompisarna i skolan säger.

– Bara det att inte längre vara uppkopplad och ha kontakt via mobilen skapar ångest, säger Åsa Landberg.

DÅLIG ANKNYTNING ÖKAR RISKEN

Det som oroar henne mest är isoleeringens effekt på en ung människas identitetsutveckling på sikt.

– För en del kan häktet innebära en tankeställare och en vilja att förändra sig själv. För andra kan identiteten som normbrytande förstärkas. Man vill inte vara ett utsatt barn. Att bli kriminell är ett alternativ till att vara hjälplös.

Åsa Landberg menar att tonåren är en tid av risktagande. Man gör saker man inte borde och testar gränser i jakten på en ny identitet

och ett nytt sätt att leva på. Många klarar det. Men hos den som har dålig anknytning till föräldrar och familj förstärks oppositionslusten och risktagandet blir större. Dåliga anknytningar leder till en misstro mot omgivningen och kan innebära svårigheter hela livet.

SE TILL HELHETEN

Så hur ska unga i häkte få det stöd de behöver?

Åsa Landberg betonar att de behöver någon som hjälper dem att hantera nätverket; familjen, kamraterna och skolan. Hon efterlyser även fler resurser och insatser som kan stötta, samt ett helhetsgrepp som tar hänsyn till den unges hela livssituation.

– Det behövs kontakt med en vuxen att relatera till, någon som lyssnar, förklarar sammanhang och hjälper till att tänka igenom det som lett fram till frihetsberövandet.

– Vad behöver han hjälp med, vad har han varit med om tidigare? Finns neuropsykiatriska svårigheter, problem i skolan eller en trasig familjesituation i bakgrunden? Om man angriper de svårigheter som bidragit till att ett barn begår brott kan det negativa beteendemönstret brytas. ■

**"DE FLESTA SOM FRIHETSBERÖVAS HAMNAR AKUT I EN
KRAFTIG KRIS, FRAMFÖR ALLT OM DE HAR RESTRIKTIONER."**

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

PERSONALENS BEMÖTANDE

”MAN BEHANDLADES

INTE SOM

MÄNNISKA”

DE UNGDOMAR VI HAR TALAT MED BESKRIVER ARRESTEN SOM EN SKRÄMMANDE PLATS. INTE MINST PÅ GRUND AV PERSONALENS BEMÖTANDE, SOM KAN VARA BÅDE NEDLÅTANDE OCH MAKTFULLKOMLIGT. BEMÖTANDET I HÅKTET ÄR GENOMGÅENDE BETYDLIGT BÄTTRE.

Tiden i arresten är ofta en skrämmande upplevelse för ett barn. Det framgår tydligt av de berättelser som vi har tagit del av under våra samtal med dem.

De intervjuade barnen jämför rutinerna och den fysiska miljön i arresten med att befinna sig i helvetet. De ger också en genomgående negativ bild av bemötandet från arrestpersonalen. Inte minst på grund av den påtagliga avsaknaden av mänsklig kontakt mellan anställda och intagna.

Ett av de barn vi har talat med är Mark. Han beskriver känslan av att förgäves försöka få kontakt med personalen. ”Det är sättet de tilltalar en på, och det är att de tar upp luckan och tittar på en och så stänger de den snabbt, som att de helst inte ska se en. Sen kanske de har det lite jobbigt också. Det kan vara väldigt olika bemötanden som de får. Men jag tycker inte att man kan bemöta alla som om de redan är dömda.”

Han fortsätter: ”De öppnar den [luckan] en gång i halvtimmen och kollar så att du lever. Och så stänger de. Ja, om de inte var för snabba med att stänga den luckan så kunde man fråga vad klockan var. Men oftast var de ju för snabba. Så då hann man inte fråga över huvud taget.”

Under våra besök runt om i Sverige möter vi barn som beskriver den fysiska miljön i arresterna som obehaglig, skrämmande och

ångestskapande. Elias beskriver en situation full av vanmakt och oförmåga att påverka någonting i sin situation: "Det tar skitlång tid för dem [personalen]. Man kan plinga till exempel på den där du vet, det är typ som vår telefon. Om vi behöver något så använder vi oss utav den. Man plingar där och de kan typ skita i det. Så känner jag, de skiter i det. De bara, nej du får vänta, eller så skiter de bara i att svara. [...] Så får man plinga igen. Och sen så kanske de kommer, så får man några böcker. Det är väldigt strängt."

Att befinna sig i en arrest och vara inlåst utan kontakt med omvärlden kan i sig vara oerhört påfrestande. Men barnen beskriver också känslan av att som människa vara mindre värd när man har frihetsberövats.

Gabriel berättar för oss att han under hela sin tid i arresten inte en enda gång har blivit tilltalad med sitt namn. I stället har personalen genomgående använt tilltalet "gripen". Abraham berättar: "Om jag skulle beskriva det så skulle jag beskriva det som att de kollar ner på en. Alltså som att min grad är under deras. Så har jag i alla fall blivit bemött på arresten som jag har varit i." När vi frågar hur man kan märka det svarar han: "Det är hur de tittar på en, hur de snackar med en, hur de beordrar en att gå dit och dit och dit."

Ett bemötande som inte bidrar till att underlätta tiden i arresten för ett barn kan få många följder. Barn som vi har träffat beskriver vilka strategier de har använt sig av för att uthärda vistelsen. Caleb minns hur han, som han uttrycker det, stängde av: "Jag försökte att inte tänka så mycket. Det var det obehagligaste jag varit med om, att de bara trycker ner en så där", säger Caleb. På frågan om man kan tala med någon i arresten svarar Joel: "Ja, man kan ju försöka. Men de försöker vända allting emot en då i stället, så det är väl lika bra att hålla käften tills man träffar advokaten."

"JAG FÖRSÖKTE ATT INTE TÄNKA SÅ MYCKET. DET VAR DET OBEHAGLIGASTE JAG VARIT MED OM, ATT DE BARA TRYCKER NER EN SÅ DÄR."

CALEB

"DE BRYR SIG INTE"

När vi sitter tillsammans med Nils i ett litet rum på häktet berättar han om sin tid i arresten: "Alltså, jag vet inte, det är som att du inte finns. De bryr sig inte, de skiter i så här. De går och ger dig din mat, och sen så går de. [...] Om du ska på toa kommer de och öppnar. Jag vet inte ens under de där två dagarna [...] om de sa ett enda ord till mig alltså. [...] Och så bara kom de och öppnade och så fick man göra sitt och sedan låste de in en och gick typ."

Jason har liknande erfarenheter: "Jag pratade inte med dem faktiskt. De kom bara och kollade på mig varje timme. Bara det." Han har också funderingar på varför kontakten i stort sett är obefintlig. "De får inte fråga dig någonting. Det är bara polisen som får fråga dig", säger han.

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

Under våra samtal med barnen kommer det av naturliga skäl upp frågor om varför bilden de beskriver ser ut som den gör. Axel tror att det dåliga bemötandet beror på personalens utbildning. "Det jag tror i arresten, det var bara vem som helst som kunde komma och jobba. Man behöver inte någon sorts utbildning", säger Axel.

Det finns också en annan beskrivning av arrestpersonalen där barnet kan uppleva att personalen med hjälp av hot, fysiskt våld, maktstrategier och nedtryckning försöker bryta ned dem. Elias berättar: "Sen så verkar det som att vissa vill visa att de har en högre makt än den andra. Förstår du vad jag menar? Speciellt där så känns det som att många vill visa att ja, liksom de tror att det är USA alltså. Förstår du vad jag menar?"

STRIKTA RUTINER

Rutinerna i arresten är strikta, och det finns sällan utrymme att frånga detta. När Rafael, som är muslim, påtalar för arrestpersonalen att han inte kan äta fläskkött blir svaret "Vill du inte äta, ät inte", med följd att han tvingas gå hungrig under större delen av tiden i arresten.

Hur rutinerna genomförs av personalen kan ha stor betydelse för det enskilda barnet. Mark berättar: "Det var väl mer eller mindre ens värsta mardröm, på arresten. Man behandlades inte som människa över huvud taget. De kastade in maten när det var dags. Hade du tur så höll förpackningen ihop. Annars kunde du få plocka upp maten från golvet och äta. Tyckte de att man gnällde för mycket [...] så hade man möjlighet att gå på toa två gånger på ett dygn. Då valde de vilka tider de tyckte det var bra."

En annan strategi som arrestpersonal kan använda sig av enligt barnen är att skapa en känsla av utsatthet. Barnen upplever att personalen har utrymme att göra vad som helst. Axel berättar: "Här [på häktet] det är mer man kan inte göra någonting, alltså en plit kan inte göra något mot någon som är fångad utan att det kommer ut, utan att någon annan ser. Men i arresten, det är bara pliten mot alla som sitter där inne. Han kan gå in i en cell och bara slå någon. Vem ska tro på honom?"

Lucas funderar på hur han blev bemött av arrestpersonalen och beskriver hur han nästan tycker att man får skylla sig själv i vissa situationer. "Om du har otur så kan de ju komma in och ge dig en liten omgång eller något sådant. Men det är bara om du är stökig eller sitter och ringer och trakasserar dem. Om du tigger om det, det är klart, då kan du få, då kan de ju bli aggressiva". Vi frågar Lucas om han själv har råkat ut för en sådan behandling. "Nej, jag försöker att hålla mig lugn. Man tjänar oftast inte på att vara taskig mot dem. Då blir de bara taskiga tillbaka."

IS BEMÖTANDE

I våra samtal med barnen kommer det också fram situationer när de upplever rädsla. Det kan bero på en mängd olika saker, inte minst på personalens bemötande.

”Ja, de hade lite den attityden att vi är störst och starkast och vi bestämmer här. Så det är lika bra att du anpassar dig. De var lite skrämmande, för det var inga små killar”, säger Mark. Emil berättar: ”Det är rätt många kompisar till mig som har blivit dåligt bemötta av polisen, till exempel [blivit] halvt misshandlade, så det är många poliser som har blivit anmälda av ungdomar för att de har blivit så dåligt bemötta.”

”DU SKA JU BLI NEDBRUTEN”

I våra samtal med barnen framkommer också positiva omdömen om personal på arresten. Då handlar det om enskilda personer, som barnen upplever har gjort något särskilt för dem. Till exempel beskriver Elias hur han en gång fick smörgåsar av en, som han själv uttrycker det, snäll tjej som jobbade på arresten.

Också Oliver har träffat en arrestvakt som kunde bidra till att underlätta hans situation, om så bara för en kort stund: ”Hon hade sen trädörren öppen, så jag kunde i alla fall se ut. Jag pratade med henne när hon öppnade dörren, så vi pratade i tre, fyra minuter.” Daniel berättar: ”De försökte ju faktiskt hjälpa en så mycket som möjligt. Utan att jag ens frågade så hämtade de en bok till mig, och varje gång jag gick på förhör så hade vi ändå ett litet samtal på vägen försökte och prata lite grann.”

Dessvärre är Lucas erfarenheter betydligt mer representativa för de berättelser vi har tagit del av i våra samtal med barn och unga som någon gång vistats i en arrest: ”De har arrester för att de ska vara psykiskt eller fysiskt nedbrytande. Du ska ju bli nedbruten. Du ska vilja komma därifrån. Du ska berätta det de vill veta, så att du kan komma därifrån. Det är därför de har det på det sättet, för att det ska bryta ned dig. Det gör det också, så det fungerar på det sättet.”

BÄTTRE BEMÖTANDE I HÄKTET

De flesta av de barn som vi har träffat under året har befunnit sig i häkte vid tidpunkten för vårt möte. Samtliga har dessförinnan tillbringat en kortare eller längre tid i arrest. Det första som slår oss när vi tar del av barnens berättelser är hur olika de ser på personalen på häktet respektive arresten.

Till exempel är personalens bemötande i allmänhet betydligt bättre i häktet än i arresten, enligt barnen. Gideon berättar om häktespersonalen: ”De behandlar dig på ett bra sätt. Och när de pratar med dig så är de glada. Och de är liksom alltid glada och roliga, så när de

PERSONALENS

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

är glada och pratar med en så blir man själv glad också. De behandlar dig på ett väldigt bra sätt, och om du inte förstår så hjälper de till så att du förstår. De ser till att du förstår”.

På häktet där Daniel befinner sig blir han bemött med respekt: ”Ja, de som jobbar här är annorlunda. De engagerar sig i varje kille och bryr sig om han. Det är inte så att de säger hej till en person och hej då när han går. De är mer, ja hur är din historia, var kommer du ifrån? De engagerar sig.” Emmaus beskriver hur bra personal ska vara och använder sig av ett exempel på en person som han själv tycker mycket om: “[...] Till exempel jag kommer ut, jag har inte sagt till NN att jag mår dåligt, men han ser det på mig.”

En del av förklaringen till att barnen beskriver häktespersonalen som både godhjärtad och bra är att häktet är en helt annan miljö än arresten, där de har vistats tidigare. Gideon berättar: ”De som är här [på häktet], de är ju inte poliser. De är människor.”

En stor skillnad mellan häktet och arresten verkar vara att på häktet möter den intagne personal som talar med en, kan svara på frågor och är beredda att bara prata bort en liten stund. Mark berättar: ”De bemöter en lite som människa. De är snälla. De är trevliga. Man får möjlighet att prata med dem. Det gör en väldig skillnad, för att när du kommer från arresten, och har suttit utan kontakt med någon annan, då vill du inget hellre än att prata med någon. Man måste släppa ut känslorna för att annars blir man galen.”

Att häktesmiljön och arrestmiljön står i så skarp kontrast är dock inte hela förklaringen till att häktespersonalen får så pass goda omdömen av barnen. Det finns också annat som skiljer sig åt. Barnen är nämligen av den uppfattningen att de anställda på häktet gör mer än vad jobbet kräver och att de verkligen bryr sig om den intagne.

Att döma av barnens berättelser har de en nyanserad bild av häktespersonalen och vad de kan göra utifrån sitt uppdrag. De förväntningar ungdomarna har på personalen handlar om de enklaste saker. Malcolm berättar: ”De spelar lite spel, lite kort. Vill du baka? Vill du till sporthallen? De engagerar sig rätt mycket och anstränger sig så att man ska bryta isoleringen så mycket som möjligt. Men det går ju inte att hålla på varje dag, för det är många som sitter här. Men de försöker, så det tycker jag är bra.”

”DE VILL VISA VEM SOM BESTÄMMER”

Barnen visar också på flera sätt att de är djupt rotade i tron att som man bemöter andra blir man också själv bemött. Det är därför svårt att förstå de stora skillnader som barnen beskriver mellan upplevelsen av bemötandet i häktet respektive arresten. Linus säger: ”Jag tycker att de är ganska softa. Det är väl någon som håller på och tjuvar, men det beror på hur man bemöter dem från början också.”

S BEMÖTANDE

Håller du på och jävlas och trycker på knappen hela tiden, då kommer det tillbaka. Om man är schysst mot dem och hälsar och är glad, så är de på samma sätt tillbaka.”

Men det förekommer också negativa bilder av häktespersonalen. Då handlar det ofta om att den intagne har mött en enskild anställd som han eller hon upplever inte har gjort ett bra jobb. Rafael berättar: ”Det finns en äldre man som jobbar här, jag är ändå trevlig och säger tack för maten och så. Jag brukar säga tack, och han säger bara hmm. Nu säger jag inte tack till honom. Jag tror att han har jobbat här för länge och att han har tappat gnistan. Vissa brinner för sitt jobb. Man ser att vissa längtar tills klockan är fyra och de får gå hem.”

Endast sällan har vi tagit del av berättelser om att häktespersonal skulle ha använt sig av sin makt för att trycka ner intagna barn. Inte heller har något barn uppgett att han eller hon har varit rädd för personalen på häktet eller upplevt hot eller rädsla för fysiskt våld. Dock visar barnens berättelser att intagna kan bli behandlade på olika sätt beroende på hur väl insatta de är i hur systemet fungerar. Barn med erfarenhet av tidigare häktesvistelser tycks uppleva att de blir bättre bemötta än andra. Rafael berättar: ”När jag var 15, de var tuffa mot en. De ville visa att det var de som bestämmer och så. Det är så. De vill visa att det är de som bestämmer. Men i dag vet jag mina rättigheter. Vad de får, och inte får göra. I dag vet jag hur jag ska prata och vad jag har rätt till och hur jag ska försvara mig.” ■

”JAG TYCKER ATT DE ÄR GANSKA SOFTA. DET ÄR VÄL NÅGON SOM HÅLLER PÅ OCH TJURAR, MEN DET BEROR PÅ HUR MAN BEMÖTER DEM FRÅN BÖRJAN OCKSÅ.”

LINUS

OKUNSKAP BAKOM DÅLIGT BEMÖTANDE

BARN OCH UNGA BESKRIVER ATT DE BLIR BETYDLIGT BÄTTRE BEMÖTTA I HÄKTE ÄN I ARREST, DÄR DE KAN UTSÄTTAS FÖR ALLT IFRÅN KRÄNKNINGAR TILL DIREKTA HOT. BRIST PÅ KUNSKAP, RIKTLINJER OCH ADEKVATA UTBILDNINGSKRAV FÖR ARRESTPERSONAL ÄR NÅGRA TÄNKBARA FÖRKLARINGAR.

Barnombudsmannen har i sina möten med ungdomar fått två skilda bilder av hur bemötandet av dem har sett ut i häkte respektive arrest. I arresten upplever sig ungdomarna bli dåligt bemötta av personalen. Det handlar om allt ifrån att de ignoreras till direkta hot. I häktet däremot lyfts personalens goda sidor fram, och ungdomarna uppskattar det sätt på vilket de bemöts. De upplever att personalen gör mer än bara sitt jobb.

Detta kan delvis förklaras med att den som är intagen i en arrest befinner sig i en mer akut situation. Den fysiska miljön är torftig, ungdomen upplever en kris och kan också vara påverkad av alkohol eller droger. Dessa faktorer kan påverka upplevelsen av bemötandet. Men också i häktet finns dessa faktorer delvis närvarande, och det är svårt att helt förklara skillnaden utifrån detta.

Oavsett varför ungdomarna upplever att bemötandet är så olika i häktet respektive arresten så måste staten enligt barnkonventionen garantera barn och unga ett bemötande som står i överensstämmelse med deras grundläggande mänskliga rättigheter.

Barnrättskommittén konstaterar att det är ett legitimt mål för rättssystemet att bevara den allmänna säkerheten. Men kommittén säger också att detta måste ske med fullständig respekt för och implementering av de ledande och övergripande principerna som barnkonventionen värnar om.¹ Barnombudsmannen delar den uppfattningen. Ett barn som måste frihetsberövas kan uppleva att det

1. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 14.

är både skrämmande och påfrestande att bli inlåst och förhörd. Därför är det viktigt att rättsprocessen ställer höga krav på bemötandet av barn som misstänks för brott. Enligt barnkonventionen ska barnet behandlas på ett sätt som överensstämmer med barnets uppfattning om värdighet och värde. Dessutom ska behandlingen förstärka barnets respekt för mänskliga rättigheter och andras frihet. Alla aktörer ska respektera de garantier som finns för en rättvis rättegång. Barnrättskommittén ställer sig frågande till hur polis, åklagare och domare, som inte till fullo respekterar och skyddar dessa garantier, kan förvänta sig att barnet med så dåliga förebilder kommer att respektera andra personers mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.²

Behandlingen ska utgå från barnets ålder och främja hans eller hennes återanpassning till en konstruktiv roll i samhället. Det förutsätter att alla yrkesutövare som är involverade i rättskipningen för unga lagöverträdare är insatta i barns utveckling, barns pågående och dynamiska växande, vad som är lämpligt för deras välmående samt olika former av våld mot barn. Respekt för barnets värdighet kräver att alla former av våld i behandlingen av barnet som begår brott måste förbjudas och förebyggas.³

STATEN SKA SKYDDA BARN

Enligt artikel 37 i barnkonventionen får inget barn utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Detta kompletteras och utvecklas i artikel 19, som kräver att staterna vidtar åtgärder för att skydda barnet mot alla former av psykiskt och fysiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande när de är i föräldrarnas eller någon annans vård. I denna artikel krävs att staterna vidtar olika åtgärder för att skydda barn från alla former av våld. Artikel 37 motsvaras också av det absoluta förbud som finns i FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning som även gäller barn. Barnrättskommittén anser att placering av ett barn i en mörk cell eller i isolering, liksom någon annan bestraffning som kan äventyra det berörda barnets fysiska eller psykiska hälsa eller välbefinnande, måste vara strängt förbjuden.⁴

Den behandling och det bemötande som de ungdomar vi talat med har mött i arresten är inte acceptabel. Det är en svår

---

2. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 13.

3. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 13.

4. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 89.

arbetsmiljö som ställer höga krav på kompetens. De som arbetar där ska underförstått vara medmänskliga och underlätta situationen för barnet. FN:s riktlinjer säger också att det är särskilt viktigt i ett initialt skede att rättsväsendets aktörer behandlar den unge på ett sätt som undviker att skada barnets utveckling, vilket kräver medmänsklighet och vänlig bestämmdhet. Detta eftersom det har betydelse för barnets fortsatta syn på samhället.⁵ Att leva upp till detta kräver en gedigen utbildning och att personalen är lämplig för uppgiften.

Kommittén betonar att ett centralt villkor för en korrekt och ändamålsenlig tillämpning av konventionens rättigheter eller garantier gäller kvaliteten hos de personer som är involverade i rättskipning för unga lagöverträdare. Det är mycket viktigt att systematiskt och kontinuerligt utbilda exempelvis poliser, åklagare, domare, övervakare, socialarbetare samt juridiska biträden och andra företrädare för barnet. Dessa yrkesutövare bör vara väl insatta i barnets, och i synnerhet tonåringens fysiska, psykologiska, psykiska och sociala utveckling. De bör även vara insatta i de speciella behoven hos de mest utsatta barnen, som barn med funktionsnedsättning och asylsökande barn.⁶

HÄKTESPERSONALEN BÄTTRE UTBILDAD

En anledning till att de intervjuade ungdomarna upplever att bemötandet är bättre i häktet än i arresten kan vara att den grundläggande utbildningen för personalen skiljer sig åt mellan de två arbetsplatserna. Häktespersonalen har en grundutbildning som omfattar 19 veckor och innehåller både teori och praktik. Under praktiken bedöms medarbetarens personliga lämplighet. I den teoretiska delen ligger fokus på etik, regelverk, hälsa och sjukvård, klientarbete samt säkerhet och konflikthantering. Barns rättigheter finns med som en del i utbildningen.⁷

I vår egen enkät till polismyndigheterna ställde vi en fråga om vilka utbildningskrav som polismyndigheten ställer på arrestvakter vid egen rekrytering och vid upphandling av vaktbolag. Svaren visar att det inte finns några generella krav.

Alla polismyndigheter utom en anger att arrestvakterna genomgår en intern introduktionsutbildning som polismyndigheten själv anordnar. Endast omkring en femtedel av dessa utbildningar behandlar värdegrund, etik och/eller mänskliga rättigheter. De vanligaste momenten i utbildningarna är genomgång av aktuella lagar samt lokala rutiner. Vi ställde även en fråga om

5. FN:s standardminiregler för rättskipning för unga lagöverträdare (Peking-reglerna) punkt 10.

6. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 40.

7. Kriminalvårdens webbplats 2012-12-09. www.kriminalvardens.se.

någon del i introduktionsutbildningen behandlar barn eller barns rättigheter. Omkring en femtedel av polismyndigheterna uppgav att de har en introduktionsutbildning där ett sådant moment ingår.

Eftersom personalen i arrest och häkte många gånger är de enda personer som barnet möter vid sidan av utredande polis och försvarare måste personalen kunna tillgodose barnets grundläggande rättigheter och behov. Häktespersonalen verkar, enligt barnens egna berättelser, kunna vara det stöd som barnet är i behov av, samtidigt som de bistår barnet i att få sina rättigheter tillgodosedda.

Institutioner där barn frihetsberövas är ofta stängda för omvärldens granskning. Enligt FN:s studie om våld mot barn är det internationellt sett allmänt vedertaget att det finns ett samband mellan okvalificerad och dåligt utbildad personal och olika former av våld mot barn på institution, exempelvis psykiskt våld. Överbelastad personal tvingas ibland ta till åtgärder som inbegriper olika former av våld för att upprätthålla disciplinen.⁸

Barn som vi har mött beskriver en arrestpersonal som är maktfullkomlig och använder olika sätt för att knäcka barnet. Det kan handla om hot, rädsla för fysiskt våld, nedtryckning och olika maktstrategier. Barnen upplever att personalen i stort sett inte gör någonting för att deras rättigheter ska tillgodoses. I vissa fall behandlas barnen till och med på ett sätt som direkt strider mot barnets rätt till skydd mot omänsklig och förnedrande behandling.

Detta är givetvis inte i överensstämmelse med barnkonventionen och andra internationella konventioner och fullständigt oacceptabelt. Inget barn ska behöva bemötas på detta sätt. Barnombudsmannen anser att inget barn ska placeras i arrest i dess nuvarande utformning. ■

---

8. Sérgio Pinheiro, P. World Report on Violence against Children. United Nations Secretary-General's Study on violence against children, 2006.

PERSONALENS BEMÖTANDE

INTERVJU

PERSONALENS BEMÖTANDE

MATS LINDBERG, UNGDOMSHANDLÄGGARE PÅ HÄKTET, GÖTEBORG:

”SMÅ SAKER GÖR STOR SKILLNAD”

MED RESPEKT OCH HUMOR KOMMER MAN LÅNGT. PÅ HÄKTET I GÖTEBORG ÄR ETT SCHYSST BEMÖTANDE AV DE INTAGNA UNGDOMARNA EN SJÄLVKLARHET OCH DET VIKTIGASTE ARBETSREDSKAPET.

Det finns ett namn som återkommer när Barnombudsmanen pratat med frihetsberövade ungdomar. Mats Lindbergs. Han är ungdomshandläggare på häktet i Göteborg och uppenbarligen en person som gör skillnad för de ungdomar som hamnar här.

Själv tycker han att det handlar om lagarbete för att skapa en miljö där häktade ungdomar inte tar skada. Men verkligheten ser inte alltid ut så. Det var därför han sa upp sig 2005, efter 20 år inom Kriminalvården, och lovade sig själv att aldrig komma tillbaka. Han var less på den gamla häkteskulturen som präglades av rädsla för att komma för nära de intagna och en verksamhet som främst gick ut på förvaring.

– Vi var en massa människor som jobbade för samma klienter men vi pratade aldrig med varandra. Vi hade varken kontakt med ungdomarnas familjer eller anstalterna vi skickade dem till. Det känns inte bra att skicka iväg en minderårig kille till ett ungdomshem utan att ens ha pratat med föräldrarna.

Men bara två år senare fick häk-

tet i Göteborg ett särskilt uppdrag att jobba med ungdomar. Målet var att bryta isoleringen med hjälp av aktiviteter och utarbeta tät kontakt med frivård, socialtjänst och anhöriga. Och Mats Lindberg tänkte om.

– För att kunna påverka någon i rätt riktning måste man skapa sunda och bra relationer. Det tar tid och bygger på att man har samtal. Aktiviteter blir ofta väldigt bra samtalsstunder. Då kan man vara lite mer vanlig människa, inte bara kriminalvårdare, förklarar han.

ISOLERINGEN GER SKADOR

På häktet i Göteborg är det vanligt att ungdomarna har restriktioner ända fram till rättegången och ibland även efteråt i väntan på att flyttas till anstalt. Isoleringen orsakar skador, det märker personalen. Det kan ta sig uttryck i att personen pratar högre eller tystare, förändrar sina matvanor eller slutar träna. Till slut har de inget behov av att träffa andra. Och för den som har varit isolerad länge kan det vara väldigt jobbigt att komma ut bland folk igen.

– Därför brukar vi skriva till åklagaren och fråga om det finns möjlighet till lättnader i restriktionerna, så att ungdomen kan få samsitta med någon annan ungdom som också har restriktioner. Det hjälper till väldigt mycket just för att bryta isoleringen. Då kan de gå till varandras rum och göra aktiviteter ihop, till exempel spela kort.

Men många intagna tillbringar i stort sett all tid på sina rum. Även om personalen försöker ta ut dem så ofta som möjligt för att spela tv-spel, slappna av och skratta lite. Det brukar bli en stund på 1,5 timmar, berättar Mats Lindberg. Inte mycket på dygnets 24 timmar men ändå oerhört värdefullt.

När personalen står för den enda mänskliga kontakten blir deras bemötande ännu viktigare. Många av dem som befinner sig här mår dåligt. Det är en normal reaktion, menar Mats Lindberg. Och det är ett viktigt budskap att förmedla, att alla är ledsna här.

– Jag brukar säga att så hade jag också känt om jag blivit häktad. Jag hade också längtat hem till min familj. När någon som precis blivit häktad tycker det är ok blir jag orolig.

VIKTIGA REDSKAP SAKNAS

I dag är projektet en fast del av verksamheten med fokus på människosyn och bemötande. Mycket har blivit bättre. Det finns en acceptans från ledningen till golvet för att det krävs ett anpassat arbets sätt för att ta hand om ungdomar.

Men Mats Lindberg saknar två utrymmen som var viktiga arbets-

redskap för personalen. I det gamla häktet fanns ett kök som personal och intagna kunde utnyttja dagligen. Där fanns också en idrottshall där ungdomarna kunde få utlopp för energi och frustrationer. Och mer personal – en förutsättning för att kunna organisera aktiviteter individuellt och i grupp.

– Vi spelade mycket bollsporter och avslutade alltid med att sitta och prata en stund. Det var ett bra sätt att ta reda på mer om ungdomarna; se hur de fungerade rent motoriskt och hur de agerade i grupp. Viktiga kunskaper för att kunna förstå klienterna och bemöta dem på rätt sätt.

DIAGNOSER VANLIGA

Först på senare år har man förstått att många av dem som hamnar på häktet har neuropsykiatriska diagnoser som till exempel adhd. Det är ibland orsaken till varför de inte klarar av vissa saker och behöver extra stöd.

Fler har också obearbetade trauman från barndomen och sätter upp en hård fasad som rämnar efter ett tag i häktet.

– Då är det jätteviktigt att vi finns där, tar vårt ansvar och hjälper dem reda i det. Samtidigt måste vi vara försiktiga med att inte starta upp processer som vi inte kan ta hand om, säger Mats Lindberg.

Förr följde personalen även med på promenader och när ungdomarna skulle på förhör eller fick besök. Det var naturliga plattformar för dialog med föräldrar, advokat och polis. I det nya säkerhetshäktet skickas de intagna via en separat

INTERVJU

hiss och personalen har ingen koll på vad som händer.

Alla som jobbar här har sökt hit för att de vill jobba med ungdomar. Det är bra, menar Mats Lindberg, för utan engagemang går det inte att göra ett bra jobb. Personalen strävar efter att vara goda förebilder. I övrigt har de olika profil och talanger. Att vara sig själv tror han är det viktigaste.

– Det låter banalt men jag tror vi har kommit långt med humor. Samtidigt gäller det att se allvaret i den situation ungdomarna befinner sig i, inte bara skoja och tramsa.

Det är små saker som gör stor skillnad, berättar han. Många ungdomar upplever att de har blivit instoppade i ett fack och att ingen tror på dem även om de är ärliga.

– Vi är noga med att lyssna och tro på det som personen säger. Och den som misslyckats är alltid välkommen tillbaka!

– Vi kämpar för att ungdomarna ska komma oskadda härifrån, och kanske lite klokare. Förhoppningsvis tycker de att de har fått en rättvis bedömning och är beredda att ta tag i sina liv. Men så är det ju långt ifrån alla gånger. ■

OLAR

VAD FINNS DET
FÖR AKTIVITETER
I HÄKTET?

MAN KAN SPELA KORT,
DUSCHA OCH PROMENERA.
TRÄNA FÅR JAG GÖRA
OJÄMNA DATUM.

MAN FÅR GÅ TILL
IDROTTSHALLEN
OCH DET FINNS
OLIKA SPEL.

SENASTE MÅNADEN HAR
JAG VARIT I IDROTTS-
HALLEN TVÅ GÅNGER OCH
SPELAT BASKET.

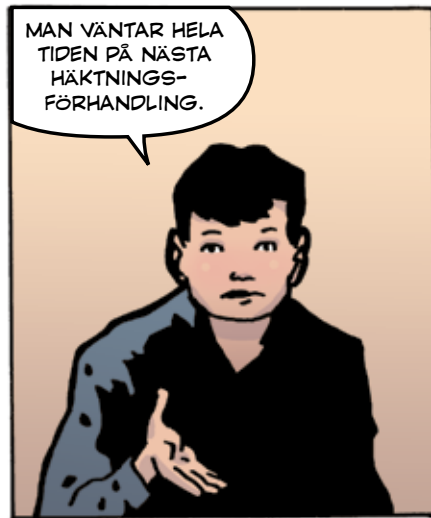

OCH SÅ HAR JAG BAKAT
BULLAR EN GÅNG. DE ÄR
FAKTISKT BRA PERSONALEN
HÄR, DE ÄR TREVLIKA.

DET ÄR JU KLART BÄTTRE
ÄN ARRESTEN. JAG HAR
JU ETT RUM SOM ÄR OKEJ,
OCH SÅ FINNS DET TV.

MATEN KOMMER PÅ EN RULLVAGN, OCH SÅ ÄTER MAN PÅ RUMMET.

DET ÄR LITE TRÅKIGT, ATT SITTA OCH ÄTA SJÄLV HELA TIDEN. HEMMA VAR VI ALLTID MÅNGA VID MATBORDET.

SEN HAR JAG BETT OM ATT FÅ SKOLUPPGIFTER OCKSÅ. JAG VILLE LÄSA LITE HISTORIA OCH RELIGION OCH SÄNT.

MIN MAMMA FICK KOMMA HIT EFTER ETT TAG, MEN DET TOG GANSKA LÅNG TID ATT ORDNA.

HON VAR TVUNGEN ATT SKRIVA PÅ SAMTYCKES-PAPPEREN.

MEN VI FÅR JU INTE PRATA OM DET SOM HÄNT, OCH DET ÄR JU DET MAN VILL PRATA OM, SÅ VI SITTER MEST TYSTA.

BREV FÅR JAG INTE SKICKA HELLER, SÅ DET KÄNNS SOM JAG HAR FULLA RESTRIKTIONER EGENTLIGEN.

FÖRHÖRSSITUATIONEN

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

”MAN VILL SÄGA DET SOM DE VILL SÅ DE BLIR LUGNA”

FÖRHÖRSSITUATIONEN INNEBÄR EN SÅ STOR PÅFRESTNING FÖR BROTTSMISSTÄNKTA UNGA ATT DE KAN SÄGA I STORT SETT VAD SOM HELST FÖR ATT KOMMA DÄRIFRÅN. TROTS DET SAKNAS OFTA FÖRSVARARE VID DET FÖRSTA FÖRHÖRET.

De ungdomar som Barnombudsmannen har träffat har varit med om åtminstone något förhör i samband med att de har misstänkts för brott och frihetsberövats. Förhöret är en bärande del i rättsprocessen.

När vi talar med barnen är det tydligt att förhöret kan ge upphov till många olika känslor. Det kan vara en stressande och hotfull upplevelse för barnet. Följden kan bli att de säger i stort sett vad som helst, för att vara till lags eller för att komma därifrån. Emmaus berättar att han påverkades mycket av den stress och press som finns i förhörssituationen: ”Jag vill inte berätta en historia en gång, två gånger, tre gånger och sedan in i historien fram och tillbaka mitten hit dit höger vänster, du vet.”

På frågan vad som händer när man blir pressad svarar Emmaus: ”Man vet inte vad man pratar om. Man vill bara säga det som de vill så att de släpper en. Man vill säga det som de vill så de blir lugna.”

Den pressande situationen kan leda till att barnet ger upp och säger det polisen vill höra, berättar Axel, och fortsätter: ”Ja man förstår inte vad de menar, så man blir själv förvirrad över, kanske man har sagt något fel. Det känns som att man har sagt något fel så man hänger med och säger det de har sagt fast det är fel att man inte ska säga så.”

Det är också svårt för barnet att förstå vad frågorna i förhöret betyder. Axel tror inte att han är ensam om att inte förstå allt som sägs

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

i förhörssituationen: ”De brukar ju ställa komplicerade frågor. Inte bara för att jag inte är svensk, men även en svensk unge skulle inte förstå direkt. För du vet, de ställer frågor som är komplicerade, så när jag väl svarar lägger de själva till ord. Är det så du menar, [frågar de]. Förstår du?”

Det är också tydligt att förutsättningarna för förhöret inte alltid är de bästa. Det kan handla om att barnet inte känner sig förberett eller att han eller hon saknar information om vad ett förhör innebär. Emmaus har fått förklarat för sig att polisen inledningsvis kommer att genomföra ett kort så kallat 24:8-förhör. Inte förrän efteråt inser han att förhöret kommer att få konsekvenser: ”Ett kort förhör gör så att jag sitter här i fem månader”, säger han.

”SÄGER DU ATT DU VILL HA ADVOKAT VID ETT FÖRHÖR, DU KANSKE ÅKER IN SAMMA KVÄLL, SÄGER DU ATT DU SKA HA ADVOKAT DÅ FÅR DU GARANTERAT VARA DÄR EN HALV DAG EXTRA.”

LUCAS

Nils har varit med om att polisen utnyttjat att han varit berusad, trots att han har haft en försvarare vid de flesta förhör han varit med om. Han minns ett tillfälle särskilt väl: ”En gång när jag var full så utnyttjade de det, alltså då hade de ett förhör med mig. Det var då jag var 17 eller 18. Då var jag misstänkt för ett brott, och sen så hade jag ett förhör. Men efter fick jag vara kvar i arresten en dag, och sen efter det så kom min advokat, och då ogillades förhöret.”

I de berättelser vi har tagit del av verkar det vara mer regel än undantag att försvarare inte närvarar vid polisens första förhör med en ungdom. När vi träffar Axel kände han inte ens till att det är hans rättighet. Han berättar: ”Första förhöret har man inte, då man blir delgiven, men de kan ställa frågor. Men andra förhöret måste man ha advokat.” När vi frågar varför försvararen inte närvarar vid det första förhöret rycker han bara på axlarna och säger att det är så det fungerar, och på vår fråga om polisen inte säger något om försvarare svarar han nej.

UNGDOMAR AVSTÅR FÖRSVARARE

Av berättelserna vi har tagit del av framgår det att en vanlig orsak till att försvarare inte närvarar vid förhör är att ungdomarna själva väljer att avstå. Alvin sade ja till ett förhör utan advokat, eftersom han trodde det skulle öka hans chanser att komma ut snabbare. Det gjorde det inte, skulle det visa sig.

Även Mark avstod från försvarare av samma skäl: ”Jag trodde mer eller mindre att det skulle vara förhör och att jag skulle åka hem igen. Då tänkte jag att då tar det bara en massa timmar extra, då skulle det skjutas fram till nästa dag, förhöret, om jag skulle vänta på advokat.”

Lucas berättar: ”Säger du att du vill ha advokat vid ett förhör, du kanske åker in samma kväll, säger du att du ska ha advokat då får

du garanterat vara där en halv dag extra. Det är ändå en lång tid här inne. Det vill man absolut undvika”.

Hur polisen formulerar frågan kan också styra svaret. Till exempel har ungdomar berättat för oss att polisen frågat dem om det är okej att hålla förhör utan advokat. Däremot har de inte fått veta att det är deras rättighet. Andra barn har själva uttryckt önskemål om försvarare vid det första förhöret, vilket de dock har förvägrats av förhørsledaren. En av dem är Abraham: ”Det var inte bra, det var inte vackert att göra så mot en. Om man har en advokat med sig så hjälper ju advokaten en.”

”TRYGGARE MED ADVOKAT”

En orsak till att unga inte kräver försvarare vid misstanke om brott är att de inte känner till sina rättigheter. En av dem som varken bett om eller blivit erbjuden advokat är Emil. ”Hade jag haft en advokat så kanske jag inte hade suttit anhållen. Men i och med att jag inte tog det så fick jag sitta. Det bästa är väl att man alltid ska ha sin advokat där”, säger han.

På frågan om försvararen har någon betydelse för utgången av förhöret svarar Axel: ”På sätt och vis. Man känner sig ju trygg i det. Man har ju en på sin sida i stället för två poliser som är emot dig. Det finns frågor som jag inte behöver svara på fast jag inte vet. Då är ju advokaten där och ställer upp.”

I själva förhörssituationen är advokaten viktig av flera skäl. Ungdomarna beskriver svårigheterna med att på egen hand behöva fatta ett beslut om eventuell försvarare vid det första förhöret.

Lucas beskriver det så här: ”Du får vänta tills advokaten kommer. Det tar alltid längre tid. Antingen kan du gå in och göra förhöret själv, men det är alltid skönt att ha en väg, att bolla med någon ... Det är väl mest en säkerhet för dig själv tycker jag. Jag brukar inte ha advokat med, för jag brukar vilja ha det överstökad så att man får komma därifrån. Men i det här läget var det annorlunda. De kan säga frågor och förvränga dina ord som gör att det kan bli fel. [De kan] försöka få reda på vem din kompis var eller lura dig. Lura ut en massa ord och sådana grejer.”

Gomer berättar varför hans advokat är viktig: ”Skillnaden om man har en advokat på ett förhör är att de inte skriker på en och säger inte rakt i ögonen att du ljugar. De kommer med fingret så och säger att du ljugar. Men det är ju polis och polis är lika med lag, och man kan inte säga någonting till polisen.”

Oliver berättar: ”Förr var jag lite kaxigare när jag hade en försvarsadvokat. Hon kan ju säga ifrån och vad man ska säga. Hon försvarar alltid mig. Så man är alltid lite tryggare med advokat. Om man är själv så tror jag nästan att alla människor är lite småskraja. För plitarna, polisen, har ju makt i sitt hus, så är det ju.”

FÖRHÖRSS

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

FÖRHÖRSSITUATIONEN

I Elias ögon bidrar advokaten till att jämna ut styrkeförhållandena något. "Vi säger att varje person som går till rättegången han har kriminell stämpel över hela sig, att han är kriminell. Men advokaten hjälper att suddas bort den mer och mer. Hjälpa suddas, suddas, suddas. Så för mig att gå in i ett förhör då känns det som att jag måste försöka suddas bort det", säger Elias.

Ungdomarna beskriver advokaten som en viktig person på flera sätt, även bortsett från den juridiska rollen som ibland kan vara oklar. För många är nämligen advokaten en medmänniska i en svår situation som kan bidra med stöd, hjälp och trygghet. Försvararen kan rentav uppfattas som en rolig och schysst kompis.

En pojke uppger att hade han varit helt ensam utan sin advokat. Malcolm berättar: "Jag och min advokat har ett speciellt band, för jag har haft han sen första rättegången. Så vi är som kompisar. Vi kan prata, och han ringer och kollar hur jag mår."

Ett genomgående tema i barnens berättelser är betydelsen av kontakter med föräldrar och andra viktiga vuxna. Daniel berättar: "[Under] mina förhör när jag var 16 så sa jag ingenting, för jag satt ju där och pratade med min mamma i stället. Hon var ju viktigare då. Och det förstod ju den polisen, så han drog ju ut på förhören lite så jag fick ju prata med min mamma en stund. Det hjälpte mig jävligt mycket. Så jag menar, är det någon som kanske har problem med sina föräldrar kanske mamma och pappa och är där själv och inte har någon som kommer och pratar med en. Ja, det är inte roligt för den killen alltså, jag förstår en verkligen." ■

"SKILLNADEN OM MAN HAR EN ADVOKAT PÅ ETT FÖRHÖR ÄR ATT DE INTE SKRIKER PÅ EN OCH SÄGER INTE RAKT I ÖGONEN ATT DU LJUGER."

GOMER

ANALYS

FÖRHÖRSSITUATION

SVÅRT FÖR BARN ATT INSE FÖLJDERNA

BRIST PÅ INFORMATION OCH PÅTRYCKNINGAR UNDER FÖRHÖR ÄVENTYRAR RÄTTSSÄKERHETEN FÖR BARN SOM MISSTÄNKTS FÖR BROTT. DÄRFÖR MÅSTE ALLA BARN FÅ EN OFFENTLIG FÖRSVARARE REDAN VID FÖRSTA FÖRHÖRET.

V varje barn som misstänks för eller åtalas för brott har rätt att underrättas snarast och direkt om anklagelserna mot honom eller henne (artikel 40). Enligt barnrättskommittén räcker det inte att ge barnet skriftlig information om anklagelsen, utan ofta behövs en muntlig förklaring.¹

Myndigheterna bör inte överlåta detta till föräldrar eller vårdnadshavare, inte heller till barnets juridiska biträde eller annan hjälp. Det är polis, åklagare och domare som ansvarar för att barnet ska förstå varje anklagelse. Barnet ska informeras på ett språk som han eller hon förstår, till exempel om barnet talar ett främmande språk eller genom att det formella, juridiska språkbruket görs begripligt.²

Av de berättelser som Barnombudsmannen har tagit del av framgår att barnen inte alltid förstår frågorna i förhören eller vad det innebär för barnet att besvara en viss fråga på ett visst sätt. Möjligheten att förbereda sitt försvar försvåras och därmed kan inte heller processen anses uppfylla kraven på rättssäkerhet.

Barnrättskommittén säger att barnets rätt till information inte bara omfattar vad misstanken gäller, utan även information om hela rättsprocessen och möjliga påföljder.³ Detta för att fullt ut kunna delta i förhandlingarna.

Själva förhöret genomförs av en eller flera poliser. De får inte använda medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglningar om förmåner i syfte att få fram ett erkännande. Inte heller hot, tvång

1. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 48.

2. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 47 och punkt 48.

3. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 44.

eller uttröttning får förekomma. Den som förhörs har rätt till sedvanliga måltider samt nödvändig vila.⁴

Enligt barnrättskommittén får ett barn inte tvingas lämna vittnesmål eller erkänna sig skyldig.⁵ Tortyr, grym och förnedrande behandling för att tvinga fram ett medgivande eller ett erkännande utgör en allvarlig kränkning av barnets rättigheter (art. 37) och är helt oacceptabelt. Inget sådant medgivande eller erkännande kan godtas som bevis.⁶

Begreppet ”tvingad” bör tolkas brett och inte begränsas till fysisk kraft eller andra uppenbara kränkningar av mänskliga rättigheter. Barnets ålder och utveckling, förhörets längd, barnets bristande förståelse, rädslan för okända konsekvenser eller påpekande om eventuellt fängslande kan leda till att barnet erkänner något som inte är sant, särskilt om det utlovas belöningar som ”Du kan gå hem så fort du berättar sanningen” eller genom löften om lindrigare påföljder eller frisläppande.⁷

Att döma av de barn och unga som vi har talat med är det tveksamt om polisen i dessa fall följer dessa regler vid förhör. Det framgår nämligen tydligt att förhörssituationen är pressande och att den intagne inte alltid vet att han eller hon kan komma att få stanna i arresten, oavsett vad som sägs i förhöret.

Dessutom kan den intagne vara omedveten om hur den fortsatta rättsprocessen ser ut, vilket innebär att han eller hon inte kan förutse konsekvenserna av ett visst handlande.

KRÄVS KUNSKAP OM BARNETS RÄTTIGHETER

Enligt barnrättskommittén ska en oberoende granskning av förhörsmetoderna ske för att säkerställa att utsagan är trovärdig samt frivillig och inte framtvingad. Domstolen, eller annat rättsligt organ, måste ta hänsyn till barnets ålder, längden av fängsligt förvar och förhör samt huruvida ett juridiskt biträde, föräldrar eller oberoende företrädare för barnet närvarar. Dessutom bör polis eller andra utredande myndigheter vara väl utbildade i att undvika förhörsmetoder som leder till framtvingade eller otillförlitliga erkännanden eller vittnesmål.⁸

För att kunna garantera barnet dess mänskliga rättigheter under hela rättsprocessen krävs kunskap hos samtliga av rättsväsendets aktörer, framför allt om barnets rättigheter och hur barnet ska bemötas.

4. 23 kap. 12 § RB.

5. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 56.

6. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 56.

7. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 57.

8. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 58

Polisen har givetvis en framträdande roll, inte minst eftersom den har till uppgift att leda förhören. På de flesta orter i landet driver polisen också arresten, som i sin nuvarande utformning ökar påfrestningarna på barnet under den tid som han eller hon är frihetsberövad.

Enligt barnrättskommittén kräver ett övergripande rättskipnings-system att det inrättas speciella enheter inom polis, rättsväsende, domstolssystem och åklagarmyndighet. Det ska även finnas specialiserade försvarare och andra företrädare som lämnar juridisk och annan lämplig hjälp till barnet.⁹

”DÖMDA PÅ FÖRHAND”

Den så kallade oskuldspresumtionen är grundläggande för att skydda barns rättigheter när de misstänks för brott. Det innebär att bevisbördan ligger på åklagarsidan. Barn kan uppträda på ett misstänkt sätt på grund av bristande förståelse av processen, omognad, rädsla eller andra skäl, men myndigheterna får inte anta att barnet är skyldigt utan att skulden har bevisats utom rimligt tvivel.¹⁰ Staten bör tillhandahålla information om barns utveckling för att säkerställa att denna oskuldspresumtion respekteras i praktiken.¹¹

Barn och unga som vi har talat med upplever att de redan i förhöret är dömda på förhand, det vill säga att rättsväsendet har bestämt sig för att de är skyldiga. Sättet som de behandlas på under förhöret kan bidra till att stärka den känslan och därmed också bidra till att de ger upp eller säger det som förhørsledaren vill höra. I värsta fall kan det innebära att den unge erkänner handlingar som han eller hon inte har begått. Barnombudsmannen anser att det inte är i överensstämmelse med grundläggande principer för ett rättssäkert förfarande i en rättsstat att barn behandlas på ett sätt där deras skuld förutsätts i syfte att utreda ett misstänkt brott.

Enligt barnrättskommittén ska även föräldrar eller vårdnadshavare närvara vid förhandlingarna, eftersom de kan ge barnet psykologiskt och känslomässigt stöd. Det betyder inte att föräldrar kan agera till försvar av barnet eller involveras i beslutsprocessen. Domaren, eller den behöriga myndigheten, kan emellertid på begäran av barnet, dess juridiska biträde eller annan hjälp besluta att begränsa, inskränka eller utesluta föräldrarnas närvaro i förhandlingarna om det är för barnets bästa.¹²

Enligt svensk lagstiftning finns det under vissa förutsättningar möjlighet för vårdnadshavare att närvara även vid förhör som hålls med barnet. I de samtal vi har haft med barn framkommer att

9. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 92.

10. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 42.

11. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 42.

12. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 53.

FÖRHÖRSIT

det finns både fördelar och nackdelar med att ha vårdnadshavare närvarande vid förhör. Om detta tillfälle är det enda när barnet har möjlighet att träffa sin förälder inom en överskådlig framtid är det viktigt att den möjligheten finns. Det får dock inte inkräkta på förhöret, som fyller ett viktigt rättsligt intresse. Barnombudsmannen anser att barnet ska ha möjlighet att prata med sin förälder utan att det sker under den tid som är avsatt för förhör.

RÄTT TILL OFFENTLIG FÖRSVARARE

Av artikel 37 framgår att varje frihetsberövat barn ska ha rätt att snarast få tillgång till juridiskt biträde och annan lämplig hjälp. Om ett barn inte kan förstå eller tala språket har det rätt att få kostnadsfri hjälp av en tolk.¹³ Barn med talsvårigheter eller andra funktionsnedsättningar ska lämnas adekvat och ändamålsenligt stöd av välutbildade yrkesutövare.¹⁴

Är den misstänkte under 18 år ska försvarare utses, om det inte är uppenbart att han eller hon saknar behov av detta.¹⁵ JO har i flera ärenden under senare år riktat kritik mot att förhör i ungdomsutredningar har genomförts utan att försvarare närvarat. Ett JO-beslut handlade om en 17-årig pojke som hade gripits misstänkt för misshandel. Pojken hade uttryckt en önskan om en viss advokat, men medgav att det inledande förhöret kunde hållas utan att denne närvarade. I sitt beslut konstaterar JO: "Även om en misstänkt uppger att ett förhör kan genomföras utan försvarare har en förundersökningsledare att på objektiva grunder bedöma om så är fallet."¹⁶ Bedömningen kan med andra ord inte enbart överlåtas på den misstänkte.

I ett fall som rörde en 17-årig pojke utvecklade Europadomstolen de särskilda hänsyn som ska tas när underåriga anklagas för brott. Bland annat måste det ställas särskilda krav för att någon ska kunna avstå från en konventionsrättighet. Europadomstolen konstaterar följande: "Givet en minderårig anklagads utsatthet och den maktobalans som han är utsatt för redan genom det brottsutredande förfarandets själva natur, anser domstolen att avstående av en viktig rättighet under artikel 6 bara kan accepteras när det uttrycks på ett otvetydigt sätt, efter det att myndigheterna har vidtagit alla rimliga åtgärder för att tillförsäkra att barnet är fullt medveten om sina försvarsrättigheter, och så långt det är möjligt, kan bedöma konsekvenserna av sitt handlande."¹⁷

13. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 62.

14. Barnrättskommittén. AK Nr. 10 punkt 63.

15. 24 § LUL.

16. JO-beslut 2011-10-28, Dnr: 4608-2010.

17. Panovits mot Cypern, dom den 11 december 2008, ansökan 4268/04, § 68.

SITUATIONEN

Advokatens roll vid förhöret är att finnas på plats för att kunna svara på eventuella frågor från barnet och samtidigt se till att förhöret genomförs på ett korrekt sätt. Både svensk lagstiftning och barnkonventionen är tydliga med att barn i stort sett utan undantag ska ha rätt till försvarare redan i det första förhöret.

Flera studier¹⁸ visar dock att förhör med brottsmisstänkta minderåriga i de flesta fall genomförs utan närvaro av försvarare. När radioprogrammet Kaliber gick igenom 1 000 förhör med brottsmisstänkta minderåriga visade det sig att drygt 600 av dem hade skett utan försvarare.¹⁹ Tidningen Hallands Nyheter har tidigare visat att det har förekommit påtryckningar på ungdomar för att hålla förhör utan försvarare,²⁰ och en stickprovsundersökning av 90 brottmål vid Göteborgs tingsrätt år 2008 visade att försvarare hade närvarat vid endast 12 procent av förhören med brottsmisstänkta minderåriga.²¹

I Barnombudsmannens eget material i form av samtal med barn i häkte och arrest samt andra granskningar framgår att barn förhörs utan närvaro av försvarare. Detta verkar vara vanligast vid det första förhöret. Behovet av försvarare är inte mindre starkt vid det första förhöret utan snarare tvärtom.²²

Att barnet på olika sätt förmås att avstå från försvarare, bland annat utifrån risken att bli kvar längre tid i arresten, är givetvis inte acceptabelt. En försvarare ska kunna utses under dygnets alla timmar och dessutom skyndsamt. ■

---

18. Hallands nyheter, <http://hn.se/nyheter/halland/1.1036967-far-inte-forekomma-patryckningar-och-Meyerson>, A. Rätten till försvarare vid polisförhör. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Juridiska institutionen, Juris kandidatprogrammet, tillämpade studier, 30 hp. 2008 och Kalibers undersökning: Unga förhörs utan försvarare, Sveriges Radio, P1 (2011).

19. Kaliber har besökt tingsrätterna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Umeå och gått igenom alla ungdomsmål som gäller brott mot person och avgjordes där under 2010. Brott mot person handlar om sådant som till exempel misshandel, rån, olaga hot och mordbrand, brott som för vuxna kan ge långa fängelsestraff. Det handlar inte om bagatellartade brott.

20. Hallands Nyheter, <http://hn.se/nyheter/halland/1.1036967-far-inte-forekomma-patryckningar>.

21. Meyerson, A. Rätten till försvarare vid polisförhör. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Juridiska institutionen, Juris kandidatprogrammet, tillämpade studier, 30 hp. 2008 s. 31.

22. Fitger. Rättegångsbalken, www.nj.se/zeteo, 23 kap. 5 §.

INTERVJU

FÖRHÖRSITUATIONEN

ANNE RAMBERG, GENERALSEKRETERARE,
SVERIGES ADVOKATSAMFUND:

”EN FRÅGA OM RÄTTSSÄKERHET”

DEN SOM MISSTÄNKTS FÖR BROTT HAR ALLTID RÄTT TILL FÖRSVARARE VID DET FÖRSTA POLISFÖRHÖRET. DETTA ÄR EXTRA VIKTIGT NÄR BARN ÄR INBLANDADE. TROTS DET VÄLJER POLISEN OFTA ATT FÖRHÖRA BARN UTAN NÄRVARO AV ADVOKAT.

Inte nog med att den som misstänks för brott har rätt till försvarare vid det första polisförhören. Dessutom är förhørsledaren skyldig att upplysa den misstänkte om att han eller hon inte behöver uttala sig. Den misstänkte ska också informeras om sin rätt till juridiskt biträde.

Detta blir naturligtvis extra viktigt vid förhör av barn och unga, som kan betraktas som extra utsatta i den typen av situationer och för vilka det kan vara svårt att överblicka konsekvenserna av ett inledande förhör. Därför är också utgångspunkten att barn alltid ska få en försvarare, även om de själva skulle ge uttryck för andra önskemål.

Enda undantaget är om det inte föreligger något behov av försvarare, som det heter, och att det därmed inte heller finns någon risk för rättsförlust, berättar Anne Ramberg, Generalsekreterare för Sveriges advokatsamfund.

– Men det är sällsynt, säger hon. Det här är en fråga om rättssäkerhet. Det inledande polisförhören kan vara avgörande för hela den

fortsatta rättsprocessen. Om du svarar fel på en fråga kan det leda till bristande rättssäkerhet, bristande objektivitet och felaktiga domslut. Det kan få ödesdigra konsekvenser för barnets framtid.

STORT BEHOV AV STÖD

En försvarare har alltid en nyckelroll i en rättsprocess. Men det gäller i extra hög grad när barn är inblandade, eftersom dessa kan antas vara i större behov än vuxna av stöd inför, under och efter själva processen. Det är rimligt att anta att barn i allmänhet saknar relevanta kunskaper om hur rättsprocessen ser ut, berättar Anne Ramberg.

– Den sortens information måste de få från någon som de kan lita på, säger hon. Men advokaten har också andra viktiga uppgifter, som att hjälpa till med praktiska saker och vara en länk till barnets föräldrar. Dessutom har advokaten tystnadsplikt. Därför är det viktigt att det är en advokat som biträder barnet vid misstanke om brott, och inte en förälder eller någon från socialtjänsten.

Det är upp till polisens förhållsledare att se till att en offentlig försvarare blir förordnad av domstolen. Trots detta saknar många barn en offentlig försvarare under det inledande förhåret. Följden blir att barnens rättigheter inte tas tillvara. Det kan bero på ren underlåtenhet från polisens sida, säger Anne Ramberg. Eller så gör polisen bedömningen att brottet måste utredas omedelbart, och att det därför inte finns tid att kalla in ett juridiskt biträde.

– Hur som helst är det uppenbart att polisen ibland uttolkar regelverket på ett felaktigt sätt. Det beror sannolikt på okunskap. Polisen måste bli bättre på att föra ut den här typen av information i hela sin organisation.

SVÅRT HITTA ADVOKAT NATTETID

Det vanligaste skälet till att polisen förhör barn utan biträde är emellertid att förhören sker på nätter, helger eller vid andra tidpunkter då ytterst få advokater finns tillgängliga eller domstolarna är stängda. Vid sådana tillfällen brukar det

misstänkta barnet ställas inför två alternativ: att omgående bli förhört utan biträde och sedan släppt på fri fot eller att bli tvungen att stanna på stationen i en lång och oviss väntan på att ett biträde ska bli tillgängligt.

– Dessvärre saknas det i dag ett system för att bistå barn med försvarare på udda tider. Det är en bidragande orsak till att det ser ut på det här sättet, även om det inte är ett hållbart argument för att slippa engagera en advokat. Detta skulle ju gå att lösa med hjälp av nattdomstolar och fler jouradvokater, till exempel.

Det här är först och främst en fråga om rättssäkerhet, konstaterar Anne Ramberg.

– Men det handlar också om hur vi bemöter våra barn, och hur vi skapar ett förtroende för vårt rättssystem hos kommande generationer. Det är extra viktigt med tanke på att många av de mest utsatta barnen kommer från familjer där förtroendet för polis och myndigheter redan är urholkat sedan tidigare. ■

**"DET INLEDANDE POLISFÖRHÖRET KAN VARA AVGÖRANDE
FÖR HELA DEN FORTSATT RÄTTSPROCESSEN."**

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

SOCIALTJÄNSTEN

**”DET ENDA DE GÖR
ÄR ATT SKICKA UT
FOLK PÅ HEM”**

BARN OCH UNGA I HÄKTEN SÄTTER STORT VÄRDE PÅ MÖTEN MED SOCIALARBETARE SOM VISAR PERSONLIGT ENGAGEMENT. DESSVÄRRE ÄR SOCIALTJÄNSTEN OFTA FRÅNVARANDE, ENLIGT BARNENS BERÄTTELSE.

De ungdomar som Barnombudsmannen har träffat har sammanlagt lite att berätta om kontakter med socialtjänsten under den tid de suttit i häkte och arrest. Berättelserna om socialtjänsten handlar mer om tidigare insatser och om utebliven hjälp. Känslan av att inte ha fått tillräckligt stöd tidigare i livet återkommer hos flera av ungdomarna, och förtroendet för socialtjänsten är lågt.

Malcolm har haft kontakt med socialtjänsten sedan 13-årsåldern och upplever att socialtjänsten alltid har ljugit för honom. Samma upplevelse av svek och av att inte bli lyssnad på vad man tycker och vill, återkommer. Emil berättar: ”Jag har haft kontakt med socialtjänsten sen jag var liten, och de har sagt att de ska försöka hjälpa mig. [...] Det enda de gör är att skicka ut folk på hem och tro att de ska få det så bra. Men det får de inte.”

Det kan också finnas en besvikelse över att socialtjänsten inte gjorde tillräckligt i ett tidigare skede. Daniel upplevde att det inte hände någonting alls de första gångerna han blev arresterad. Varningssignalerna fanns där, men de agerade inte: ”Soc borde tagit mig och bytt stad på en gång”, berättar Daniel.

”SOCIALEN KOM INTE”

Enligt lagen om unga lagöverträdare ska socialtjänsten vara närvarande vid förhör, men så ser det inte ut i verkligheten enligt de barn och unga vi har pratat med. Jakim vet att polisen ringde till både

socialtjänsten och en advokat inför första förhöret: "Socialen kom inte, men jag fick en advokat i alla fall", konstaterar han.

I de fall en socialsekreterare har närvarat under förhöret kan vi inte urskilja att det har haft någon faktisk betydelse för den unge. Nils radar upp vilka som var med under hans förhör: utredaren, hans advokat och så tror han att den tredje vuxne som deltog under förhöret var en socialsekreterare. Men han är inte helt säker, för hon satt bara med i rummet under förhöret och var tyst och pratade inte alls med honom vid tillfället. Nils har inte förstått vilken roll socialtjänsten ska ha och vad den kan göra för dem.

Vi frågade Oliver hur han tyckte att det var att ha med en socialsekreterare under det första förhöret: "Det var väl ingen skillnad. Jag kände ingen trygghet i det så. Förutom att han var rätt snäll den där gubben. Jag fick ju inte röka någonting, men han bjöd mig på cigg. Det var det bästa."

De finns även positiva erfarenheter av möten med socialtjänsten, där den unge har känt sig sedd och blivit bemött på ett bra sätt.

Abraham har omvärderat sin syn på socialtjänsten i och med mötet med sin nya socialsekreterare: "Jag har aldrig gillat soc. Hon som jag har nu, hon är ny. Jag tycker att hon är ganska bra. Hon bryr sig liksom. Hon försöker hjälpa en." ■

**"SOCIALEN KOM INTE, MEN JAG
FICK EN ADVOKAT I ALLA FALL."**
JAKIM

BARN BEHÖVER STÖD UNDER HELA RÄTTSPROCESSEN

BARN SOM MISSTÄNKTS FÖR BROTT HAR RÄTT TILL STÖD OCH HJÄLP. SOCIALTJÄNSTEN MÅSTE TA ETT TYDLIGARE ANSVAR UNDER HELA RÄTTSPROCESSEN.

Det är kommunen som har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver¹. Socialnämnden ska verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden, och den ska med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdomar som har visat tecken på en ogynnsam utveckling.²

Socialtjänsten ska, när det är möjligt och kan ske utan men för utredningen, närvara vid förhör med barn som misstänks för brott, på vilket fängelse kan följa.³ Syftet är att kunna etablera kontakt med brottsmisstänkta ungdomar och deras vårdnadshavare i ett tidigt skede. På så sätt kan socialnämnden snabbt bli insatt i ärendet, få en bra bild av den unges situation och tidigt bedöma vilka insatser som behövs.⁴

OTILLRÄCKLIGT STÖD TILL UNGA

Men så ser det inte alltid ut i verkligheten, enligt barn och unga som Barnombudsmannen har talat med. Det bekräftas också av radio-programmet Kaliber, som i en undersökning av omkring 1 000 förhör kunde konstatera att vid mer än vart femte förhör hade den misstänkte varit ensam med polisen, eller så fanns det ingen anteckning

1. 2 kap. 1 § SoL.

2. 5 kap. 1 § SoL.

3. 7 § LUL.

4. Socialstyrelsen. Barn och unga som begär brott. Handbok för socialtjänsten. 2009 s 64-65.

om att någon annan hade varit med.⁵ Utöver att närvara när barnet förhörs framstår det som otydligt vilken roll socialtjänsten ska spela under tiden när barnet är frihetsberövat i arrest och häkte. Det är tveksamt om förhöret ens är det tillfälle då barnet är i störst behov av att träffa socialtjänsten.

Ungdomar som vi har talat med uppger att deras egen socialsekreterare sällan eller aldrig har besökt dem i arresten. På häktet är det visserligen något vanligare att de får besök av sin socialsekreterare, men vi anser att det måste vara tydligt att socialtjänstens ansvar inte upphör under den tid barnet befinner sig i arrest eller häkte. Flera av de ungdomar som vi har talat med anser att de inte har fått tillräckligt med stöd.

I första hand efterfrågar ungdomarna insatser som kan hjälpa dem att inte återfalla i brottslighet. Det kan handla om små men betydelsefulla insatser, som att hjälpa någon med att fylla i en ansökan om ekonomiskt bistånd.

Barnombudsmannen anser att det är oerhört viktigt att barn som misstänks för brott och frihetsberövas får det stöd och den hjälp av socialtjänsten som han eller hon har rätt till. Detta ansvar är inte heller begränsat till den tid rättsprocessen pågår, utan kan fortsätta om barnet skulle dömas till en påföljd. Det innebär att samtliga aktörer runt barnet, men framför allt socialtjänsten, måste ha ett helhetsgrepp kring dess situation.

Socialtjänsten måste i större utsträckning följa barnet under hela rättsprocessen och ge det stöd och den hjälp som barnet har rätt till. Barnombudsmannen anser därför att socialtjänsten måste etablera rutiner som säkerställer att den finns med under hela rättsprocessen för att ge barnet stöd och hjälp. ■

---

5. Kalibers undersökning: Unga förhörs utan försvarare, Sveriges Radio, P1 (2011).

INTERVJU

THOMAS HAMMARBERG, FD EU-KOMMISSIONÄR FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH MEDLEM I BARNOMBUDSMANNENS EXPERTRÅD:

”SOCIALARBETARNA BORDE VARA HUVUDAKTÖRER”

VI ANVÄNDER ALLT TUFFARE MEDEL MOT BARN SOM HAMNAT I KLAMMERI MED RÄTTVISAN OCH SATSAR ALLT MINDRE PÅ ATT HJÄLPA DEM TILLBAKA TILL EN PLATS I SAMHÄLLET. TENDEN ÄR DENSAMMA ÖVER HELA EUROPA.

Bristen på stöd för ungdomar som kommit på glid är oroväckande. Det anser Thomas Hammarberg, medlem i Barnombudsmanens expertråd och tills nyligen Europa-kommissionär för mänskliga rättigheter.

– Den som begått ett brott har ansvar för det. Samhället måste reagera snabbt och tydligt när barn misstänks för brott, men utan att kriminalisera och straffa så som sker i dag.

Det handlar alltså inte om att strunta i ungdomarna och ha överseende med brotten. Samhället måste markera omedelbart så att budskapet går fram. Men svaret ska vara ett annat än det vi ger i dag. För det krävs en attitydförändring.

Thomas Hammarberg tror att den ekonomiska krisen har lett till en mer brutal hållning till människor som är sårbara i samhället. För barn som misstänks för brott är en sårbar grupp, även om de kan uppträda aggressivt och störa människor.

– Många av dem som råkar i

klammeri med rättvisan har själva varit offer under sin uppväxt. Samhället ansvarar för att ge dem en chans till en ny start i livet.

TILLÄMPA HELA KONVENTIONEN

I barnkonventionens artiklar 37 och 40 beskrivs hur samhället ska behandla barn som misstänks för brott. Men Thomas Hammarberg betonar att man måste tillämpa hela barnkonventionen även när barn frihetsberövas.

– De är först och främst barn och omfattas av alla andra rättigheter som finns i barnkonventionen. Vi måste bevaka att de inte diskrimineras under rättsprocessen, att de kan göra sig hörda och kan överklaga. Och allt vi gör ska göras med barnets bästa i åtanke.

Enligt barnkonventionen ska man över huvud taget undvika att låsa in barn. Undantaget är när det finns risk för att barnet dramatiskt skadar sig själv eller någon annan. Men även då ska ett frihetsberövande ske humant och under så

kort tid som möjligt. Och det finns många saker att tänka på innan man låser in ett barn.

– De får inte lämnas ensamma, det måste finnas mänsklig kontakt. Det är särskilt viktigt när det handlar om unga människor som befinner sig i ett krisläge. De behöver kontakt med närstående. Fungerar det inte med familjen behövs någon annan som kan vara stödperson.

Sverige har kritiserats för att alltför lättvindigt sätta barn i häkte. Även behandlingen av barnen har fått kritik. Thomas Hammarberg önskar att politikerna skulle stå upp för de värderingar som barnkonventionen förmedlar.

BRISTANDE STÖD FÖR FRISLÄPPTA

Det behövs utbildad personal som kan hantera sådana här situationer och vet hur man pratar med barn – inte bara någon sorts överhet som slår ner.

– Det fordras en ständig översyn av den här branschen, den är så pass känslig. Jag är inte säker på att vi har det i Sverige just nu.

Hur står sig då Sverige internationellt?

– Vi är inte bäst, men vi är heller inte sämst. Det finns väldigt stora skillnader mellan länder, men också inom länder.

En annan sak som brister är stödet för dem som släppts fria, menar han.

– Det gäller att säkerställa att de får en chans att komma tillbaka till ett normalt, vettigt liv. I stället sparkar man ut dem, och sedan får de klara sig själva. Det skapar motreaktioner och bäddar för fortsatt kriminell verksamhet.

Dessutom kostar det pengar. Men man ska inte behöva argumentera ekonomiskt för barns rättigheter, det är respekten för principerna som ska styra.

När ungdomarna släpps ut igen försvinner de ofta. Kommunerna har ingen beredskap att stödja dem med bostad och jobb, sådant som är så viktigt för att hitta sin plats i samhället.

– Socialtjänsten borde spela en huvudroll när barn frihetsberövas just med tanke på att det handlar om rehabilitering och återanpassning till samhället. De borde vara med från första början, och vara huvudaktörer snarare än polisen, anser Thomas Hammarberg.

Samhällets behandling av barn som frihetsberövas är utan tvekan ett angeläget reformområde där mycket behöver göras för att nå upp till andan och intentionerna i barnkonventionen.

Kriminalvården är en viktig röst i debatten för frihetsberövade barns rättigheter.

– Åklagarna trycker på för hårda-re metoder, medan de som ansvarar för förvaren och institutionerna ser verkligheten och de negativa konsekvenserna av den. De blir i många fall en motkraft, så ser det ut i många länder, konstaterar han.

Thomas Hammarberg önskar att politikerna skulle lyssna till erfarenheterna från dem som möter barnen när de är frihetsberövade och ser hur illa de far när de är inlåsta. För att rätta till missförhållandena här hemma, men också för att vända utvecklingen internationellt. ■

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

RÅD TILL FÖRBÄTTRING

”MAN SKA INTE BEHÖVA LÅSA IN ETT BARN

DET ÄR BÄTTRE ATT STÖDJA BARN ÄN ATT STRAFFA OCH LÅSA IN DEM. DET MENAR DE UNGDOMAR SOM BARNOMBUDSMANNEN HAR TALAT MED. DE EFTERLYSER OCKSÅ FÄRRE RESTRIKTIONER I HÄKTET, MÄNSKLIGARE MILJÖ I ARRESTLOKALERNA OCH BÄTTRE UTBILDAD PERSONAL.

De ungdomar som vi har träffat under vårt arbete med barn som misstänks för brott har själva kommit med en hel del egna förslag till hur barns situation i rättsprocessen borde förändras. ”Det är ingen idé att straffa någon som är så ung. För det skapar bara större problem. Det är bättre att ge dem den hjälpen som de faktiskt behö-

ver i stället”, säger Mark när vi träffar honom på häktet. Joel är av samma uppfattning: ”Jag tycker inte att man ska behöva låsa in ett barn. Allt det här förstör en egentligen. Det får en att må sämre. Man blir kapabel till mycket värre brott”.

En aspekt som ungdomarna lyfter fram är att unga över huvud taget inte borde vistas i arrester eller häkten, eftersom dessa miljöer inte motverkar kriminalitet. ”Man blir inte snällare för att man sitter här”, säger Joel och fortsätter: ”Det fattar vem som helst att om man bara umgås med kriminella i några år så blir du inte mindre kriminell för det.”

”BÄTTRE SKULLE DET VARA [...] OM MAN KUNDE FÅ LÅNA BÖCKER IN DIT ELLER RITA ELLER VAD SOM HELST. OM MAN KUNDE FÅ OCH GÅ TA LUFT ELLER VAD SOM HELST.”

GABRIEL

I stället vill ungdomarna ha hjälp och stöd i sina liv. ”Jag kommer att sitta inlåst i ett halvår. Vad gör det för nytta? Varför ska det vara en omöjlighet för någon som behöver hjälp i Sverige att få det?”, frågar sig Mark.

De intervjuade ungdomarna hade också önskat sig ett större stöd från socialtjänsten i ett tidigare skede under deras uppväxt. ”Socialtjänsten borde gå in från första början. Även om det bara handlar om snatteri till exempel. [Jag skulle vilja] att socialtjänsten tar tag i det [...]. För det finns någonting i den personens liv som gör att man håller på som man håller på”, säger Paul.

”TA BORT RESTRIKTIONERNA”

Det finns också en hel del synpunkter på hur de ungas tillvaro i häkte och arrest skulle kunna bli bättre. Den enskilt viktigaste åtgärden för att göra tillvaron i häktet mer dräglig skulle vara att ge alla intagna ungdomar möjlighet att upprätthålla kontakten med sina familjer.

”Jag tycker att familjen ska man i alla fall kunna ha kontakt med. Det är det första av allt som man behöver för att klara sig. Psykiskt i alla fall. Det är det första jag skulle ändra på”, säger Abraham när vi frågar honom vad han skulle vilja förändra om han hade möjlighet.

Malcolm berättar: ”Jag skulle ta bort restriktionerna. Det är så psykiskt påfrestande. Att du inte får skriva brev till vem du vill och hur du vill, det tycker jag också är överdrivet. Alla sådana småsaker. Jag får inte prata med min mamma, det tycker jag är för mycket, speciellt för en ung människa”.

En annan återkommande synpunkt är att miljön i arresten borde bli bättre.

”Jag tycker att arresten borde vara mer mänsklig”, säger Abraham och fortsätter: ”Lägg in en tv, ha ett fönster som man kan titta ut från. Sådana saker, liksom. Det är bara ett mörkt rum som bara finns en madrass i. Då blir det i alla fall lite vänligare.”

Annat som borde förbättras i arresten är personalens bemötande. Mark berättar: ”Att de behandlar en som misstänkt och inte som dömd. För de behandlar en precis som att du redan är dömd. Man är knappt människa.”

Ett förslag är att det borde finnas särskilt utbildad personal som arbetar med unga i arresten respektive häktet. Denna personal ska ha särskild kompetens om barn och deras rättigheter. Det finns också önskemål om hygienartiklar och sängkläder. ”Så tycker jag man borde få lakan, örngott och hygientillbehör”, säger Jakim. En synpunkt som återkommer i våra samtal med frihetsberövade ungdomar är att de önskar sig mer meningsfull sysselsättning under

”JAG TYCKER ATT
ARRESTEN BORDE VARA
MER MÄNSKLIG.”
ABRAHAM

UNGDOMARNAS EGNA RÖSTER

dagarna. "Bättre skulle det vara [...] om man kunde få låna böcker in dit eller rita eller vad som helst. Om man kunde få och gå ta luft eller vad som helst", berättar Gabriel om arresten. Andra, som sitter i häkte, skulle vilja idrotta mer eller komma ut på promenad oftare. Det finns också önskemål om en mer stimulerande miljö på rastgården.

UNGA VILL HA INFORMATION

Ytterligare ett område där de intervjuade ungdomarna efterlyser förbättringar är vilken information de får i samband med frihetsberövandet. Av våra samtal framgår det att ovissheten om vad som väntar i arresten kan vara svår att hantera för de intagna.

"Så jag skulle vilja ha lite information från början. Kanske redan i polisbilen. Att de berättar, så här kommer det att vara. Det här är

RÅD TILL FÖRBÄTTRING:

MÄNSKLIGARE ARREST

FLER KANALER PÅ TV:N

**HÖJ ÅLDERN FÖR
ATT BLI INLÅST
MED TVÅ ÅR!**

**BARN SKA INTE SITTA
I HÄKTE/ARREST**

**TIDIGARE INSATSER AV
SOCIALTJÄNSTEN**

**PERSONALEN BORDE
SITTA I EN CELL SJÄLVA
FÖR ATT FÖRSTÅ
HUR DET KÄNNES**

**FÅ HA KONTAKT
MED FAMILJEN**

DELA UPP PROMENADEN I TVÅ DELAR OCH MER TID UTANFÖR CELLEN

arresten, du kanske kommer att stanna här ett dygn och då är det så här och så här”, berättar Caleb. Eller som Emil uttrycker det: ”Man kanske kan vara ganska mycket i chock i början också. Det räcker kanske inte bara att man hör det en gång heller, utan man måste verkligen förstå.”

Kanske borde även de vuxna makthavarna prova på att vistas i en trång cell för att verkligen förstå hur det känns, föreslår Ruben, och fortsätter: ”Jag har aldrig tänkt på de här som sitter här, men om statsministern sitter här själv så förstår han lite bättre.” ■

**FÖRBÄTTRINGAR AV FYSISKA MILJÖN
I ARRESTEN, BEHOVET AV KLOCKA!**

TA BORT RESTRIKTIONER FÖR BARN!

**ATT INTE BEHANDLA EN SOM
DÖMD BROTTSLING NÄR MAN
ÄR MISSTÄNKT FÖR BROTT**

**POLISEN BORDE
ARBETA SNABBARE
MED BARN OCH
UNGDOMSÄRENDE**

**ALTERNATIV
TILL HÄKTE,
UNGDOMS-
HEM**

**SÄRSKILDA
EXPERTER
SOM ARBETAR
MED BARN
OCH UNGA**

**REHABILITE-
RING I STÄLLET
FÖR STRAFF
– ATT INTE FÅ
HJÄLP LEDER
TILL MER KRI-
MINALITET**

**OM MAN ERKÄNNER
BORDE MAN SLÄPPAS**

FÖRSLAGEN

DET HÄR VILL VI

FÖRÄNDRA

Enligt barnkonventionen får inget barn utsättas för tortyr eller annan Egrym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Gripande, anhållande, häktning, fängslande eller andra former av frihetsberövande av ett barn får endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid. Varje frihetsberövat barn ska behandlas humant och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i dess ålder.

Enligt FN:s barnrättskommitté krävs ett åtskilt rättskipnings-system för barn som misstänks för brott eftersom barn skiljer sig från vuxna när det gäller fysisk och psykisk utveckling samt känslomässiga och utbildningsrelaterade behov. Barnombudsmannen anser att det krävs flera förändringar om Sverige ska leva upp till de krav barnkonventionen ställer.

FRIHETSBERÖVANDE FÖRE RÄTTEGÅNG SOM EN SISTA UTVÄG

Barnombudsmannen anser att det kan finnas situationer när barn måste frihetsberövas under den tid som ett misstänkt brott utreds. Det kan i dag ske genom att barnet anhålls och placeras i arrest eller genom att barnet häktas och placeras i häkte, alternativt omedelbart omhändertas och placeras på ett särskilt ungdomshem. Ett frihetsberövande före rättegång måste enligt barnrättskommittén hållas kort. Dessutom måste situationen vid frihetsberövandet anpassas utifrån barnets rättigheter. Det innefattar anpassning av den fysiska miljön, tillgång till välutbildad personal, möjlighet till kontakt med familj och andra frihetsberövade unga samt möjlighet att fullfölja eventuell skolgång.

Enligt barnkonventionen ska barn frihetsberövas endast som en sista utväg och för kortast lämpliga tid oavsett om det rör sig om gripande, anhållande eller häktning. Staten ska vidta lämpliga lagstiftande och andra åtgärder för att minska användandet av frihetsberövande före rättegång.

Enligt svensk lag får häktning av barn endast ske om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Det krävs också synnerliga skäl utöver de generella förutsättningar som måste vara uppfyllda för att häktning ska kunna bli aktuellt. Samma krav gäller även för anhållningsbeslut. JO har uttalat att häktning av den som är under 18 år får förekomma enbart i extrema situationer. Barnombudsmannens granskning av häktesprotokoll från tingsrätterna visar att det sällan framgår av protokollen hur bedömningen görs för vad som är att anse som synnerliga skäl. I lagstiftningens förarbeten framgår inte heller tydligt hur prövningen av synnerliga skäl ska gå till. Enligt Barnombudsmannen krävs att lagstiftaren förtydligar innebörden av synnerliga skäl.

I syfte att minska användandet av frihetsberövande före rättegång krävs att de alternativ till anhållande och häktning, som innebär betryggande övervakning, samtidigt är godtagbara genom att barnets mänskliga rättigheter upprätthålls. I betänkandet SOU 2012:34 för unga lagöverträdare föreslås nya påföljder, exempelvis ungdomsövervakning som inte innebär ett fullständigt frihetsberövande av den unge. Flera av dessa åtgärder skulle enligt vår mening kunna användas också för barn som misstänks för brott, i syfte att minska antalet frihetsberövanden före rättegång samt förkorta tiden för dem som ändå frihetsberövas.

INFÖR TIDSGRÄNSER

Enligt barnrättskommittén ska lagen tydligt ange på vilka grunder ett barn får placeras eller hållas i arrest eller häkte i avvaktan på rättegång. Tiden för frihetsberövande före rättegång ska begränsas i lag och regelbundet omprövas. Tidsfrister bör vara kortare än de som gäller för vuxna. Tiden i arrest för barn i Sverige är maximalt fyra dygn. I Norge har en tidsgräns på 24 timmar införts för hur länge barn får vistas i arrest. Barnombudsmannen anser att så bör ske även i Sverige.

Ett barn som frihetsberövas före rättegång ska enligt barnrättskommittén formellt åtalas och ställas inför rätta senast 30 dagar efter det att frihetsberövandet började. Barnombudsmannen anser att Sverige ska leva upp till detta krav och införa en tidsgräns på 30 dagar för frihetsberövande före rättegång. Det innebär att staten måste prioritera utredningar där barn som misstänks för brott har frihetsberövats. Då frihetsberövande före rättegång ska ske för kortast möjliga tid krävs dessutom att staten prioriterar utredningsåtgärder som innebär att exempelvis kollusionsfaran minskar.

INGET BARN SKA PLACERAS I ARREST I DESS NUVARANDE UTFORMNING

Barnen i vårt material beskriver arrestmiljön som obehaglig, omänsklig och nedbrytande. Det bemötande som barnen beskriver att de får från personalen varierar, men kan sammanfattas som kallt, opersonligt eller direkt skrämmande. Att barn under rättsprocessen låses in i den miljön är inte i enlighet med barnets grundläggande mänskliga rättigheter. Det är inte heller att anse som rättssäkert, då barnet ska förhöras under den tid han eller hon befinner sig i arresten. Inget barn bör enligt vår mening frihetsberövas under utredningstiden i en arrest som är avsedd för vuxna. Det finns idag alternativ till arrestmiljön som ska användas. Enligt Rikspolisstyrelsen bör den som är mellan 15 och 18 år förvaras i polisarrest endast när det är absolut nödvändigt. Normalt bör den som är under arton år förvaras under bevakning i ett förhørsrum eller liknande utrymme. Barnombudsmannen anser att om barnet anhålls och av någon anledning inte kan vistas i ett förhørsrum eller dylikt bör han eller hon placeras i häkte istället för i arrest.

INGET BARN SOM MISSTÄNKTS FÖR BROTT SKA ISOLERAS UNDER UTREDNINGSTIDEN

Att placeras i häkte eller arrest innebär att under kortare eller längre tid isoleras. Isoleringen är det som barnet uppfattar som det absolut värsta. Barnen beskriver att det krävs både vilja och styrka för att uthärda den enorma psykiska påfrestning isoleringen innebär. Självskadebeteende och tankar på självmord återkommer i flera berättelser.

Mot bakgrund av de allvarliga mentala skador eller lidande som isolering kan leda till för barn anser FN:s specialrapportör mot tortyr att det kan likställas med tortyr, grym, omänsklig eller förnedrande behandling. Enligt specialrapportören står isolering av unga, oavsett hur länge, i strid med artikel 7 i FN:s konvention om de medborgerliga och politiska rättigheterna samt artikel 16 i FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Rapportören anser att det borde förbjudas vad gäller barn. Inget barn bör enligt vår mening frihetsberövas i isolering under utredningstiden. Staten måste ta ansvar för att skapa ett rättskipningssystem där barn som misstänks för brott behandlas i enlighet med deras grundläggande rättigheter.

RESTRIKTIONER SKA INDIVIDUALISERAS FÖR BARN

Av våra samtal med barn och unga, genomgång av statistik och häktesprotokoll samt diskussioner med företrädare för rättsväsendet framgår att det inte är ovanligt att barn beläggs med fulla restriktioner både under arrest- och häktestiden. Det är inte heller ovanligt

att restriktionerna upprätthålls under relativt lång tid. Detta trots att barnkonventionen är tydlig i att barnet bland annat ska ha möjlighet till kontakt med sin familj genom besök och telefonsamtal, så länge det är till barnets bästa. Barnombudsmannen anser att rätten, när den beslutar att häkta ett barn, ska göra en individuell bedömning i varje enskilt fall av vilka restriktioner som är nödvändiga. Det ska inte vara upp till häktespersonalen och barnet att hela tiden ansöka om enskilda lättnader i restriktionerna. Åklagaren bör redan från början och sedan kontinuerligt bedöma behovet av varje enskild restriktion.

Vissa restriktioner kan ibland vara nödvändiga och det är därför inte möjligt att helt utesluta möjligheten att belägga barn med restriktioner. Det kan handla om inskränkningar som syftar till att skydda exempelvis målsägande och vittnen från hot och andra oacceptabla påtryckningar.

ALLA BARN SKA ALLTID HA TILLGÅNG TILL EN OFFENTLIG FÖRSVARARE FRÅN DET FÖRSTA FÖRHÖRET

Alla barn måste garanteras grundläggande rättigheter under rättsprocessen. Enligt barnkonventionen ska varje frihetsberövat barn ha rätt att snarast få tillgång till juridiskt biträde och annan lämplig hjälp. Av berättelserna vi har tagit del av framgår det att en vanlig orsak till att försvarare inte närvarar vid förhör är att barnen själva

BARNOMBUDSMANNEN FÖRESLÅR:

- **FRIHETSBERÖVANDE FÖRE RÄTTEGÅNG SOM EN SISTA UTVÄG.**
- **INFÖR TIDSGRÄNSER.**
- **INGET BARN SKA PLACERAS I ARREST I DESS NUVARANDE UTFORMNING.**
- **INGET BARN SOM MISSTÄNKTS FÖR BROTT SKA ISOLERAS UNDER UTREDNINGSTIDEN.**
- **RESTRIKTIONER SKA INDIVIDUALISERAS FÖR BARN.**
- **ALLA BARN SKA ALLTID HA TILLGÅNG TILL EN OFFENTLIG FÖRSVARARE FRÅN DET FÖRSTA FÖRHÖRET.**
- **INRÄTTA ETT OBEROENDE BARNOMBUD.**

avsäger sig den rättigheten eftersom de tror att de då får lämna arresten snabbare.

Det ska inte finnas utrymme för rättsprocessens aktörer att genom påtryckningar, hot och löften få barnet att avsäga sig dessa rättigheter. Dessutom är barnet i underläge redan genom rättsprocessens utformning och det kan därför i de allra flesta situationer inte anses acceptabelt att barnet avsäger sig den rätten. Det är i de flesta fall omöjligt för ett barn att förutse de konsekvenser ett sådant avstående kan leda till, och därmed behöver rättsprocessens aktörer ta sitt ansvar för att garantera barnet dess grundläggande mänskliga rättigheter. Att barnet alltid ska garanteras en offentlig försvarare får inte innebära att tiden för frihetsberövandet förlängs, vilket ställer krav på samhället att se till att försvarare kan utses oavsett tidpunkt. Det måste dessutom kunna ske skyndsamt. I avvaktan på att en försvarare utses ska barnet inte sitta i arrest, utan i ett förhörssrum eller liknande utrymme.

INRÄTTA ETT OBEROENDE BARNOMBUD

Barnets rätt att höras enligt artikel 12 är grundläggande för en rättvis rättegång och måste respekteras under hela rättsprocessen. Barnet ska ges möjlighet att uttrycka sina åsikter fritt och åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För att barnet ska kunna delta effektivt, ska han eller hon ha rätt till information om anklagelserna, processen som sådan samt möjliga påföljder.

Institutioner där barn frihetsberövas är ofta stängda för omvärldens granskning. Barnrättskommittén betonar att varje barn i alla fall av frihetsberövande ska ha rätt att utan begränsning ställa frågor och lämna klagomål till den centrala administrationen, rättsliga myndigheten eller annan oberoende myndighet. Han eller hon ska också få svar så snart som möjligt. Dessa mekanismer måste vara kända och lättillgängliga för barn.

Barnombudsmannen anser att det ska inrättas ett oberoende barnombud, som ska vara en självständig instans till vilken frihetsberövade barn och ungdomar kan vända sig med eventuella klagomål på hur deras mänskliga rättigheter har tillgodosetts under rättsprocessen. Ombudet ska företräda barnet och ha rätt att driva ärenden i domstol för att utverka skadestånd. ■

BARNOMBUDSMANNENS

ARBETE 2012

UPPFÖLJNING AV "SIGNALER"

I mars 2012 presenterar Barnombudsmannen "Signaler", årets fördjupningsarbete om barn som har upplevt våld i nära relationer. I samband med presentationen uppvaktar flera av de medverkande ungdomarna ministrarna Beatrice Ask, Jan Björklund, Maria Larsson och Göran Hägglund. Därigenom får ungdomarna också tillfälle att dela med sig av sina erfarenheter och åsikter direkt till dem som är ansvariga. Både ungdomarnas och ministrarnas upplevelser av dessa möten dokumenteras i en film. Dessutom ges de medverkande ungdomarna möjlighet att skapa digitala berättelser, och några av dem framträder även i radio och tv. Därutöver medverkar de i uppföljningsmöten med Barnombudsmannen, där de också får ta del av resultaten.

RAPPORT TILL FN:S

BARNRÄTTSKOMMITTÉ

Vart femte år ska alla stater som har ratificerat barnkonventionen lämna en rapport till barnrättskommittén. I Sverige är det regeringen som ansvarar för att ta fram rapporten som visar vad Sverige gör för att leva upp till barnkonventionens krav. Inför detta år får Barnombudsmannen i uppdrag att lämna en egen rapport. I februari 2012 överlämnas vårt underlag och läggs som bilaga till regeringens rapport.

BARNRÄTTSDAGARNA 2012

Våld mot barn i nära relationer är temat för 2012 års Barnrättsdagar, som äger rum i Örebro i april. Bakom arrangemanget står Barnombudsmannen, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Barnrättsakademien. Under två dagar samlas uppemot 600 deltagare för att diskutera erfarenheter och metoder för att upptäcka, skydda och stödja barn som har upplevt våld i nära relationer. Bland föreläsarna finns forskare, praktiker och företrädare från frivilligorganisationer. Barnrättsdagarna dokumenteras och sänds under våren på Kunskapskanalen i Sveriges Television.

RAPPORTEN "OSKYDDAD"

PRESENTERAS

Den 5 juli överlämnar Barnombudsmannen rapporten "Oskyddad" till barnminister Maria Larsson. Rapporten belyser de specifika problem som barn med skyddade personuppgifter upplever och ger dessutom konkreta förslag på hur samhället kan förbättra dessa barns vardag.

BARNRÄTTSTORGET I ALMEDALEN

I juli 2012 medverkar Barnombudsmannen för tredje året i rad som en av sju arrangörer av Barnrättstorget i Almedalen på Gotland. Syftet med Barnrättstorget är att upprätta en träffpunkt på en central plats under Almedalsveckan för att sprida kunskap och

diskutera olika frågor som rör barns rättigheter. Barnombudsmannen svarar för fyra av de sammanlagt nio välbesökta seminarierna om barn i utsatta situationer.

MAX18 LANSERAS

I juli lanserar Barnombudsmannen Max18, som är ett webbaserat uppföljningssystem för att följa barnkonventionens genomförande i Sverige. Max18, som finns tillgängligt via webbplatsen Barnombudsmannen.se, redovisar bland annat samlad statistik över situationen för barn och unga i Sverige. Målgruppen är i första hand beslutsfattare och tjänstemän i kommuner, landsting och inom olika myndigheter.

PEJLING OCH DIALOG

Den 7 november sker avstampet för Pejling och dialog på Kulturhuset i Stockholm, i närvaro av bland andra barnminister Maria Larsson och representanter från Sveriges Kommuner och Landsting. Pejling och dialog blir namnet på det uppdrag som Barnombudsmannen har fått av regeringen för att sprida och kommunicera den nationella strategin för att stärka barnets rättigheter i alla delar av det offentliga Sverige. Inom ramen för uppdraget kommer vi att göra nedslag i ett 50-tal kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Rent konkret går det till så att barn och unga delar med sig av sina erfarenheter av ett område som ska pejas i den aktuella kommunen. Därefter får de medverkande också möjlighet att själva framföra sina tankar till beslutsfattarna.

Under hösten 2012 produceras en film och en webbplats som samlar allt som rör Pejling och dialog samt ett självskattningstest. Den första kommunen pejas och pejling startas upp i ytterligare två kommuner. En myndighetskonferens och ett särskilt möte

för generaldirektörer och chefer på statliga myndigheter om barn och ungas rättigheter äger rum.

DIALOGER MED MYNDIGHETER

I början av oktober har Barnombudsmannen en uppföljande dialog med Migrationsverket och Socialstyrelsen om situationen för barn som är i behov av vård och hotas av avvisning. Barnombudsmannen är också pådrivande i ett nätverk med myndigheter som samverkar med utgångspunkt från barnkonventionen, med särskilt fokus på ekonomisk utsatthet och barnets rätt till utbildning.

CHATTAR

Under året har barn och unga haft möjlighet att chatta direkt med barnombudsman Fredrik Malmberg vid fyra tillfällen utifrån olika teman.

BARNOMBUDSMANNEN PRISAS

Under 2012 erhåller Barnombudsmannen pris av Unga KRIS och utmärkelsen Trasdockan av Föreningen Atsub (Anhöriga till sexuellt utnyttjade barn) för vårt arbete med barn i utsatta situationer. Barnombudsmannens webbplats nomineras också till Episerver Awards i kategorin offentlig sektor.

GENERAL COMMENTS PÅ SVENSKA

FN:s barnrättskommitté publicerar tolkningar av olika områden som rör barnets rättigheter i form av Allmänna kommentarer. Under 2012 ger regeringen Barnombudsmannen i uppdrag att översätta dessa så kallade General Comments, som hittills bara har funnits på engelska. Översättningarna kommer att finnas tillgängliga på Barnombudsmannens webbplats för alla som vill ta del av dem.

ARTIKEL 40:

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för varje barn som misstänks eller åtalas för eller befunnits skyldigt att ha begått brott att behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde, som stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och som tar hänsyn till barnets ålder och önskvärdheten att främja att barnet återanpassas och tar på sig en konstruktiv roll i samhället.
2. För detta ändamål och med beaktande av tillämpliga bestämmelser i internationella instrument skall konventionsstaterna särskilt säkerställa att,
  - (a) inget barn skall misstänkas för eller åtalas för eller befinnas skyldigt att ha begått brott på grund av en handling eller underlåtenhet som inte var förbjuden enligt nationell eller internationell rätt vid den tidpunkt då den begicks;
  - (b) varje barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott skall ha åtminstone följande garantier:
    - (i) att betraktas som oskyldigt innan barnets skuld blivit lagligen fastställd;
    - (ii) att snarast och direkt underrättas om anklagelserna mot sig och, om lämpligt, genom sina föräldrar eller vårdnadshavare och att få juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar;
    - (iii) att få saken avgjord utan dröjsmål av en behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättskipande organ i en opartisk förhandling enligt lag och i närvaro av juridiskt eller annat lämpligt biträde och, såvida det inte anses strida mot barnets bästa, särskilt med beaktande av barnets ålder eller situation, barnets föräldrar eller vårdnadshavare;
    - (iv) att inte tvingas att avge vittnesmål eller erkänna sig skyldig; att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot barnet samt att på lika villkor för egen räkning få vittnen inkallade och förhöra;
    - (v) att, om barnet anses ha begått brott, få detta beslut och beslut om åtgärder till följd därav omprövade av en högre behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättskipande organ enligt lag;
    - (vi) att utan kostnad få hjälp av tolk, om barnet inte kan förstå eller tala det språk som används;
    - (vii) att få sitt privatliv till fullo respekterat under alla stadier i förfarandet.
3. Konventionsstaterna skall söka främja införandet av lagar och förfaranden samt upprättandet av myndigheter och institutioner som är speciellt anpassade för barn som misstänks eller åtalas för eller befinnes skyldiga att ha begått brott och skall särskilt,
  - (a) fastställa en lägsta straffbarhetsålder;
  - (b) vidta åtgärder, då så är lämpligt och önskvärt, för behandling av barn under denna ålder utan att använda domstolsförfarande, under förutsättning att mänskliga rättigheter och rättsligt skydd till fullo respekteras.
4. Olika åtgärder som t ex vård, ledning och föreskrifter om till sin rådgivning, övervakning, vård i fosterhem, program för allmän utbildning och yrkesutbildning och andra alternativ till anstaltsvård skall finnas tillgängliga för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välfärd och är rimligt både med hänsyn till deras personliga förhållanden och till brottet.

ORD

GRIPANDE || En person som misstänks för brott får gripas direkt av polis. Kan brottet leda till fängelse får den som tas på bar gärning gripas av vem som helst tills polisen kommer.

ANHÅLLANDE || Ett tillfälligt frihetsberövande som åklagaren fattar beslut om. Max fyra dygn. Brottet måste vara så allvarligt att personen kan häktas eller att brottet kräver mer utredning innan personen kan släppas fri.

HÄKTNINGSFRAMSTÄLLAN || Åklagaren lämnar en begäran till domstolen om att någon ska häktas. Detta måste ske senast klockan tolv den tredje dagen efter anhållandet.

HÄKTNINGSFÖRHANDLING || Förhandling i domstol som ska hållas så fort som möjligt efter anhållandet. Absolut senast den fjärde dagen.

HÄKTNING || Domstolen fattar beslut om häktning efter det att åklagaren begärt detta genom sin häktningsframställan.

HÄKTNINGSGRUNDER || De fall när häktning är möjlig, bland annat på grund av flyktfara, kollusionsfara och recidivfara (se nedan).

FLYKTFARA || Risk för att den misstänkte försvinner eller gömmer sig så att lagföring inte kan ske.

KOLLUSIONSFARA || Risk för att någon försvårar utredningen, till exempel genom att förstöra bevis eller hota vittnen.

RECIDIVFARA || Risk att personen fortsätter att begå brott.

HUVUDFÖRHANDLING || Den muntliga förhandlingen i domstol som innebär att målet avgörs och som brukar kallas för rättegång.

ÅKLAGARE || Den som bestämmer om ett brott ska tas upp i domstol genom att väcka åtal. Leder utredningar av brott och beslutar om olika tvångsmedel. Vid en huvudförhandling är åklagaren den som ska bevisa att den åtalade är skyldig.

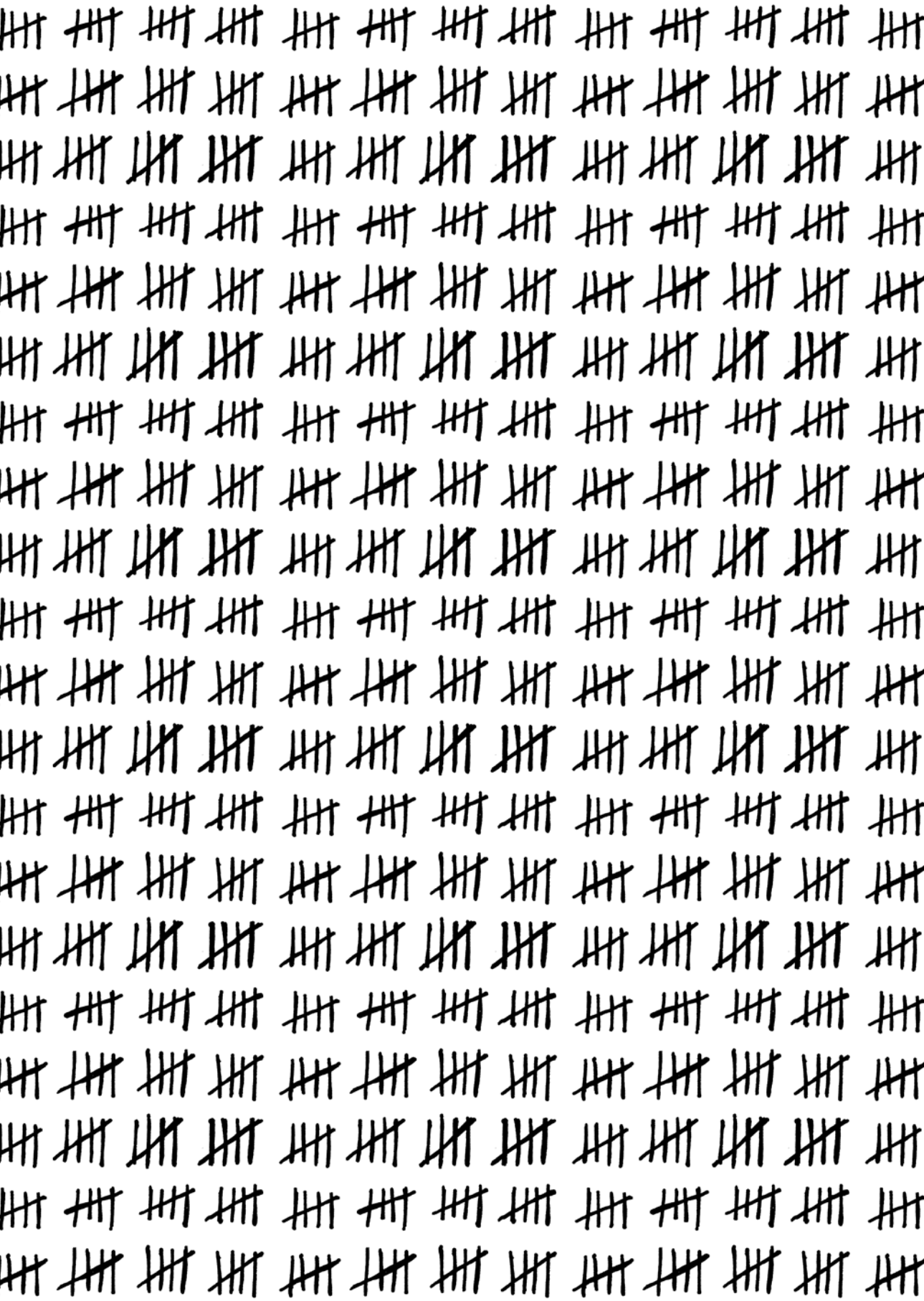
TVÅNGSMEDEL || Medel som används för att utreda brott, eller för att det ska gå att genomföra en rättegång, till exempel gripande, anhållande och häktning.

RESTRIKTIONER || En utredning kan försvåras av att den misstänkte har kontakt med omvärlden. Då får åklagaren besluta om restriktioner. Det kan innebära att den misstänkte inte får läsa tidningar, skriva brev, titta på tv eller träffa andra intagna på häktet. Det kan också innebära att den misstänkte inte får ta emot besök från exempelvis sin familj.

SANNOLIKA SKÄL || Den högre graden av misstanke vid anhållande och häktning. För att någon ska häktas krävs sannolika skäl att den misstänkte har begått brottet.

SKÄLIG MISSTANKE || Lägre grad av misstanke än sannolika skäl. I undantagsfall kan häktning äga rum redan vid skälig misstanke.

SYNNERLIGA SKÄL || Måste finnas för att en person under 18 år ska få anhållas eller häktas.

BARNOMBUDSMANNEN

Box 22106, 104 22 Stockholm

Besök Norr Mälärstrand 6

Telefon 08-692 29 50

Fax 08-654 62 77

E-post info@barnombudsmannen.se

www.barnombudsmannen.se